

کورستان بەرھۆنەت بەوون

نوسینی : علی جمال رشید

ناوی کتیب : کوردستان بەرھو بهە دولەت بۇون

ناوی نوسەر : علی جمال رشید

چاپخانەی گەنջ

نۆبەی ژاب بىەكەم

تیراژ: ٢٥٠ دانە

نرخ: ٣٠٠٠

لەبەرئۇھەرايەتى گشتى كتىبخانە گشتىيەكان اھەرىيەمى كوردستان

ژمارەی سپاردنى ٤١٧ سالى ٢٠٢٣ پېدر اوھ

پیشەکى

سەرەتا سلەولەپىشەرگە قارەمانەكانمان كەخاکەكەمان دەپارىزىن لەدەست بىيگانە و دوژمنانى كورد پىشت بەخوا شەھىدەكانىشمان لە بە ھەشت دەبن ئەوان قەت نامن دايىم لەدىلى ئىمەى كورد دا دەزىن و پىشت بەخوا دەبىن بەدەولەت ھەرچوار پارچەكەى كوردستان يەك دەگرىتەمەھەر لەزرووھە حەزم دەكىد كە كىتىپىك لەسەرەدولەت بۇونى كوردستان بىنۇسم ھەممۇ كوردىك لە ھەرچوارپارچەى كوردستان خەون و ئاواتى ئەوهىيە كە كوردستان دەولەت بىت و خاڭ و سۇنۇرى خۆى ھېبىت وبەئازادى لەۋلاتەكەى بىزى نەك لەزىرەستى بىيگانەبىت كورد ھەر لەكۈنھەوە لەكاتى دەولەتى عوسمانى و سوفەويىھەوە كوردستان كراوه بەچەند پارچەمەكەمەوە ئىستاش كوردستان كراوه بە چوار پارچە كورد تاكوئىستا ھەولى ئەوهى داوه كە سەربەخۆ دەولەتى خۆى ھېبىت.

وەلم كىيەمدا باسى كوردستان بەگشتى دەكمەن كە ھەرچوارپارچەكەى پىكەوە كەچەن ئازار و مەينەتىان بىنیوھە سەر و شەھى كوردبوون كە ھەممۇ ئەۋلاتانەى كە خاڭى كوردستان تەنانەتلەننیو و لاتەكەييانە بە ھەممۇ شىۋىيەك كوردەكانيان چەسەندۇتەمەنەنەت رىيگەشيان نەداوه زمانى ڕەسەنى خۆيان بەكاربەيىن . وەكىشەمەكى تريش كەتۈوشى كوردەكان بۇھە ئەمەيش خۆخۇرى و چال بۆيەك ترى ھەلەكەندن و كوشتنى كوردېدەستى كوردېرەستى بىيگانە و دوژمنى كورد ئەم ھەلانە و كىشە ناو خۆيىھەكانى كوردى قۆستۇتەمە و كوردى وەك دامە بەكار ھېناوه بۆمەرامە پىسەكانى خۆيان و وەھەر كوردىشيان بەكار ھېناوه بۆكارە پىسەكانى خۆيان تا كوردەكان بىكەن بىر دوژمنى يەكترى و بىر لە ھېچ شتى نەكەنھەوە بەتايىبەتى دەولەت يان چارەسەرى كىشەكانى خۆيان تابىيەك گرتوى كىشەكانى خۆيان چارەسەركەن .

و ھېپىویستە لەسەر ھەممۇ كوردىكى دلسۇز ئەوهندى لەتوانايىدابىت درىخى نەكت
بۇ رۇونكىرىنەمە و دەرخستى رووى راستى نەتمەوكەى بەنەتمەوكانى گەلانى
جيھان بەراى من واپىویست دەكتات بۇ دوو ئامانج ھەولۇدەين ئەوانىش كە يەكمە
ئامانج بريتىيە لەھەمە كە مىزۇوى كوردو ئازارو مەينەتىيەكانمان بىگەيەننەن
رایگشتى جيھان و مافى مرۆق بۇئەھەمە كە راستىيەكان تىيىگەن
وھئامانجى دووھەم بريتىيە لەھەمە كە گەمنىچ و نەمەكەمان وە لەناوخۇماندا مىزۇو
وكلۇرى كورد و كوردستان تىيىگەيەننەن ھەممۇئەۋئازارو مەينەتىيائانە
كەبەسەر ياندا ھاتوھ بىگەيەننەمە تاكو سودى لېوھەرگەن.

نوسەر

على جمال رشيد

ئەم كىيىھ پىشىكەشەبە.....

- به دايىكى ئازىز و خۆشە ويستم
- بهاوسەرە خۆشە ويستە كەم
- بهەممۇو كوردىك
- بهەممۇو شەھىدەكانى رېگاي كوردستان
- بهەممۇو پىشىمەرگە قارەمانەكان كە گياني خۆيان كردۇدە بەقەملخان بۆ
بەرگرى لەخاكى كوردستان

سوپاس و پیزانین

- زۆر سوپاس بۆ ئەمۆکەسanhى کەھاواکاريان کردووم
- زۆر سوپاس بۆ ھاوارىي خۆشمويسىتم (عىمران) کە يارمەتى دام لەتاپ كەردى ئەم كتىبە

پېرست

٣.....	پىشەكى.
٥.....	ئەم كەتىبە پىشەكە شەھبە
٦.....	سوپاس و پىزازىن
	بەشى يەكەم
١٠.....	باسى يەكەم: مىزۇوی كورد
٢٧.....	باسى دوھەم: سەرنجىك لەسەركوردستان
	بەشى دووھم
٤٣.....	باسى يەكەم: میرنىشىھەكان
	باسى دووھم:
٦١.....	ژيانى ئەسەركەدانەي سەربەخۆيى كوردستانىان راگەيىاندووه
	بەشى سى يەم
٨٥.....	باسى يەكەم: هەنگاوهەكانى دروست بۇونى دەھولەت
٨٩.....	باسى دووھم: پەيەنەنەم
	باسى دووھم: چ بىرىت بۆبەدەست ھىنانى مافى چارەي خۇنۇسىن
٩٢.....	بۆكورد

سەرەتا بەو شعرەی قازى محمد دەست پىدەكەمین :

وھېرمە لە مەكتەب دەيانپرسى دوودانە دوو دەكاتە چەند

تىكىرا دەياننوسى دەكاتە چوار

كەچى ئەمن لەحسابا نمرەي كەمم دەھىناوه ودەھاتە خوار

ئەوش لەبەرئەمەي لای من وابوو دوو دانە دوو دەبىت بە يەك نابى بەچوار

لای من وابوو ددان دوولىيۇ زبان نابن بە چوار

دەبن بە زار بەتىكىراي دەكن ھاوار

لای من وابوو دوو دەست ودوو لاقى مرۆڤ نابن بە چوار

لەلەشىكداوادىنەكار

لای من وابوو گەرەك وخانوو كۆلان شەقام نابن بە چوار

دەبن بەشار تىبىدا دەزىن دەولەمەندو خەلکى ھەزار

لای من وابوو كۆلکەو رىشە لق وگەللا نابن بەچوار دەبن بەدار

ھىندىك كورت و ھىندىك درىزۋەك چنار

لای من وابوو ئەوين ودل جوانى وپاكى نابن بە چوار دەبن بەيار

لەلای دلدار

ئەو ھەممووهى وا دوو بەدوو دەبن بەيەك نابن بەچوار

پەكجارزۇرن بەلام لەكوى دېنە ژمار

تەنبا ئەوەندەي دەزانم ئەگەرلەشم سەدىپارچەكەن بەم دەنە ژىرگۈلەوەرگبار

بچمه سەردار

قسەي دلەم دىتە سەرزار

کوردستانم يەك پارچەيە و نابى بەچوار

بەشى پەكەم

باسى پەكەم

میزرووی کورد

کوردیش وەک هەر نەتەوەکانی دنیا میزرو و کولنورو زمانی تایبەت بە خۆی
ھەبیه نەتەوەی کورد دەچىتەوە سەر دىرینترین نەتەوەکانی رۆژھەلاتی ناوراست
(ناقین) كەمە لانكەی شارستانىيەتى كۈن دادەنرئى كورد لەكوندا بەچەند ناوىك
لای نەتەوەکانی تر ناسراوه ھەرنەتەوەيەك بە ناوىك يان ناسناوىك ناسراوهەتەوە
وەھەر وەھا کورد لەو سەردىمەدا بەم ناواوانە کوردەكانىيابان ناسىوەتەوە :
لای سۆمەرىيەكان و بابلىيەكان بە :
(گوتى، کورتس، کاردو).
لای ئاشورىيەكان و ئارامىيەكان :
(گوتى، کارتى، کورتى، کاردو، کارداكا، کاركتان، کارداك)
لای ئيرانييەكان بە :
(سیرتى، کورتىيى، کوردىيى، کوردرادا، گورد)
لای گريك (يۇنانىيەكان) و رۆمەكان بە :
(كاردوسى، کاردوخۆى، کاردوک، کورتى، کوردوکى، کوردوتى، کوردياى،
کاردواي)
لای عەرەبەكان بە :
(كاردوى، باكاردا، کارتاؤيا، کوردى)
وە میزرو نووسە كۇناكان بەگشتى ئەم ناوانەيان بەكارھېناوه بۆکوردەكان
کورديان بەناوانە ناسى وە بە :
(کوردوئىن، کورخىج، کورتىج، کەرخى، کاردوخى، گورد)^۱

نەتموھى کورد لەرھەزى ھىندۇئەھور و پىن بەيەكىك لەنەتموھ كۆنەكانى
رۆژھەلات دادەنرى و وەكوردەكان دەگەریتەموھ سەر كۆمەلى ئارىيەكان^و بەپىي
بەلگە مىزۋەكان نەتموھى کورد دەگەریتەموھ بو ۲۰۰ سال پىش ئىستا دەربارەى
رەگى ووشەى کورد دوو لېكدا نەتموھى ھەيە : يەكمم ووشەى کورد بە ناوى (گوتو)
دووھم ووشە بە (كىرتى) ناسراوه :
ووشەى (گوتو) دەگەریتەموھ بۇنەتموھى (گوتىام) كە لە كەئم نەتموھى لەلائى
چەپى ڕووبارى دىجلە وە لەنىوان زىيى بچوک و دىالەدا داژيان^۲.
ووشەى (گوتى) دەگەریتەموھ بۆزمانى ئارىيەكان بەتايىبەتى بۆزمانى رۆژھەلاتەكان
وەك ئەرمەن و سانسکريتى و يۈنانى .
رەئىك ھەيە كە دەلىت كە (کوردىونەكان) و (كىرتىيەكان) يەك گەلن و هەرچەندە
كەھۆزەكانيان جىا بۇون بەلام سۆمەريەكان و ئاشورىيەكان و فارسەكان باس لەمە
دەكەن كە ئەم ھۆزە لەھەمان شويىنى كوردستانى ئىستا نىشتهجى بۇون ھەروھەا^۳.
ووشەى کورد لە ووشەى (كاردۇخى) نزىكە بەھى كە زەينەفون لەكتىيەكەيدا
وەھەروھا زەينەفون لەكتىيى (ئەنەباسى) باسى گەشتەكەى بۆکوردستان دەكەت
كەيەكم كەمس بۇھ سەردانى كوردستانى كردوھ كوردەكان بەكاردۇخى ناودەبات
واباسى شەكاندى ۱۰ ھەزار سەربازەكانىش دەكەت لەسەدەي ۴۰ پ.زدا.
لەسەدەي ۱۴۰ پ.زدا و بە كەھەنەھەي مىدېيەكانن لە سەدەي ۶ پ.ز
ئىمپراتورىيەكى گەورەيان دامەزراند^۴.

بۇيەكم جار ووشەى کورد لەنوسراوەكانى فارس دەركەمتوھ ئەمۇيش لە پەرھەكدا
نوسرابوھ كە ھى سەردەمى دەولەتى ساسانى (ئەردەشىرى بابكان) كە لە سالى
۲۲۶ نوسىيەتى كە(ناوى (ماگى) شاي كوردانى لەگەل ناوى دوزمنەكانيا
ھیناواھ^۵)

ھەندىئ كەس باس لەوەدەكەن كەكوردەكەن ئەمۇ لاۋانە بن كە لەدەست شاي ئيرانى رزگاريان بۇوه ئەم بەسەرھاتەش كە دەلىن (ئەزىزەھاك) شاي ئيران نەخۆش بۇوه وە ئەمرى كردۇھ كە دوو گەنجى بۇ بەھىنەن و مېشىكىيەن دەربەھىن بۇى ئەمەھى فەرمانەكانى جى به جى دەكىر دوو كەسەن يەكىكىيان دەكۈزۈرا و ئەمە تەريان رزگارى دەبۈرەي دەكىر دۆشاخەكان ئىتىز ئەم كەسانە زۆر دەبن و دەبن به كۆمەلەن كەنۋەرداون كورد ئەمەھى جىي سەرسۈرمانە كە بەشىوهى ۱۲ ئەفسانە باس كراوه كەنۋەرداون كوردن^۶.

لای مىزۇو نۇو سەعەرەكەن وەك مسعود دەلىت (رەچەلەكى كورد عەرەبە) وە نوسەر ڕەبىعەمى كورى نزار دەربارە ڕەچەلەكى كورد دەلىت (كە ھۆزىكە بۇون كەناكۇكىيان لەنىوان دروست دەبىت و جىادەنەوە دەچن بۇناوشاخەكان كەئم ھۆزە لەناوچە ڕەبىعە لەنزىك موسى ژياون كاتىك لەشاخ لەگەل چەند نەزادىكى تر تىكەل بۇون زمانەكە خويان بىرچۇتەوە كەزمانى رەسمى خويان عەرەبىيە)^۷

دوو شارەزاي كۆن (سترابوو بولىيس وليقى) باس لەوەدەكەن كە كەرتىيەكەن به شارەزان لەبەرد ھاوېشتن و قوقەقانى وبەئازايەتى ناويان دەركەردىبوو ئەم وەسف كەرنە هەمان وەسفىرىنى (زەينەفون) كە وەسفى كاردوخىيەكانى كردۇھ وە هەروەھا (مینورسکى) باس لەوەدەكەن كە چۆن (كەرتىيەكەن و كوردەكەن) لەناوچە شاخاوېيەكانى ڕۆزئاوادا بلاۋەنەتەوە و گەشتۈونەتە سنورى سورىياش ئەممەش بەھۆى كەرتىيەكەن نەتەمەھەك بۇون مەرەمەلات داربۇون ئەمەش بۇتە بلاۋەنە وە لەناوچەكاندا تا بەشىۋىن لەھەردا بىگەرىن^۸.

نه‌گمر بلین کورد دهچیته سهرنمزادی ئاریيەکان راستره بېمېلگەی ئەوهى هەندى نوسەر دەلىت) شامپولى يەكمى ئارىيەکان كوردى لمگەل خۆى هيئاوه بۇناوچە كانى ناوەر استى ئاسيا لمدھوروبھرى ۲۰۰۰ سال پ.ز) وەلەناوچەكانى نىوان دەرياچەي ئىچە تازاگرۇس ولەسەروى قەفقاس و دەريايى خەزەرە وەتا كەنداوى فارس ئەنمەتموانهى لىيى دەڙيان نەتموھ ئارىيەکان بۇون^٩.

رہیمک همه کے دھلینت شہپولیکی ناری لہناوچہی قمفقاسموه هاتوون کمبہشمپولی
دوووم ناسراوه وہ پاش همز ارسال لمدوای شہپولی یہ کممهوہ هاتوون وہ زانیاں
دھلین کمشمپولی دوووم دورنیه کمئھو کمسانه بن کہ (زہینه فون) باسی کردوون
بھکار دو خیہ کان وہ ئهو ناوچھیه کہ لیی بعون دھکھوئتھ لای چھپی رووباری
دیجلموه و لہنیوان خایور و زیبی گھور مدا^۱.

همندیک لەلیکۆلەرەوان ئەم وەسەھى كەمکوردى پېكراوه كە لەلايمەن گەشتىارەكان
ئەمە دەردىخات كەمکورد ئەچىتىمۇ سەر نەزىادى ئەلپى كەلەكۆمەلمەن ئارىرىكان
بەلام بەھۆى كارىگەرى ئەرمەنیەكان لەسەر كوردىكەنانى سەرروو دا دەردىكەمۈت
ھى نەزىادى دەرياي سېپى بەتايىھەتى سامىيەكان كارىگەرى ھەبۇوه لەسەر
كۈرۈدىكەنانى باشۇر ئەگەرچى تىبىننىكى زۆر ھەمە لەسەر باوباباپىرانى كورد
گۈنچاوتىرىن تىبىننى ئەمە كە كوردىكەنان دەبەستىتىمۇ بە مىدىيەكانمۇ لەسەر
بناغەمى تىكەل بۇونى گوتىيەكان بەمىدىيەكان دواى رەوخاندى نەينمۇا لەسالى
٦٦٠ پ.ز گەلەتكەن ھەبۇوه پېيان دەۋوت گوتىيەكان كەلەناوچەكەدا دەڙيان وە
ئىستا ئەمۇناوچەمە كى سەرەكى كورد دادەنرە بەلام لەمودا يەك نىن
كەملىكى تايىمتى ھەمە بەناوى مىدىيەكانمۇ بەمېلگەمى دكتور سافراتىيان
كەمەلىت نەتمەمەك نىيە بەناوى مىدىيەكانمۇ ئەھۋەش ئەمە كە لە ((مورە
مېخىيەكانا)) دەركەمەتىووه كە ووشەمى مىدیا لەبىنچىنەدا بەماناي (زەۋى، شارپادىيە))

ھەروەکو بوترى (میدا گوتیوم) بەمانا وولاتى گوتیوم يا وولاتى عیلام^{۱۱}.

ھەروەها بابلیەکان کاتىك كەزانياريان لە سۆمەرييەکانەوە بۆ بەجيماوه بەھەلە لە ماناي (میدا) تىگەشتون وايان زانيوه كەئم ناوە ناوى ولاتىكە يان ناوى نەتموھىكە ئەگەرچى نەيان زانيوه سنورەكەي كامەيە و نەتموھەشيان نەناسىيە وە ھەروەها ئاشوريەكانيش كەوتونەتە ھەمان ھەلەوە كە بەميرات بۇيان ماوەتموھ لەلاين بابلیەکانەوە وە ھەروەها ئىراني ويۇنانيەكانيش بە ميرات وەريان گرتوه لە ئاشوريەکانەوە وە نوسەرە ئەورۇپىيەكانيش لەنوسەرە كۆنەكانى يۇنانەوە^{۱۲}.

لەسەر بونى نەتموھى (گوتى) بەلگەي زۆر ھەيە وەك نىژادى جياواز وە كۆنترىن شت دەربارە گوتىەكان ئەمەيە لەنوسېنىەكانى سۆمەرييەكاندا ناوى ھېنراوه ئەم ناوەتىن دەگەرېتىمە بۆ ئەمەيە كەسۆمەرييەكان بەدهەست گوتىەكان وە گىريان خواردبوو كەنەتموھىكى شەرانى بۇون کاتىك گوتىەكان لەشاخموھ دېنەخوار ھېرىش دەكەنسەر سۆمەرييەكان و ئەكەدىيەكان وەھەردوو لایان دان بەھەلەتى گوتىيا دەننەن كەپايەختەكەي گوتى (ئەرابخوا) بۇمە ئەم شارە لەنزيك كەركوك بۇھ^{۱۳}.

نوسەرەكان سنورى وولاتى گوتىيەكانيان لەچوار گوشەيەدا داناوه كەدەكمۇيىتە نىوان زىيى بچووک و روبارى دېجىلە و گىردىكانى سولەيمانى و روبارى سېروان نەتموھى گوتى ھەميشە جىڭگايى ترس و ھەپەشە بۇوە بەرامبەر ئاشوريەكان وەلەو شەرانەي كەبەرامبەر گوتىەكان كەدەنەنەن بەرامبەر گوتىەكان ھېچ كات سەر كەوتتىيان بەدهەست نەھېنناوه بەرامبەر گوتىەكان وە ھەروەها ئاشوريەكان ولاتى گوتىەكان بەئەمناوناچانە دەلىن كەدەكمۇيىتە ناوشاخەكان لەلائى رووبارى دېجىلەوە لەننیوان ھەردوو زىيى دىالەدا ئەلىن لەوانەيە كە مىدىا خۆى بىرىتى بۇبىت لە وولاتى (گوتىوم)^{۱۴}.

یه کم سه رچاوه دهرباره میدیه کان ئهو و هسفهیه که (هیردوتس) کردويه تى لە
بارهی دروست بونی میدیه کانه و ئهويش ئهويه که مېزرو ويھ کى تاریک و
شار اوھیان ھېبووه ئهو ړاستیهی کمناگوری کورده کانی ئیستا لمو ولا تیکدا ژیاون
کې به همه لە پییان و توه و ولا تی میدیا هصر لمبهر ئهوش بەنھوھی میدیا ناوی

خیلهکانی (میتانی، کاردوخی، گوتی) ئەمانه لمکوندا له چیاکانی زاگرۇس نىشته جى بوون هەرلەھەزارەی دووھمی پېش زايىدا ھاتۇونمەتە ئموئى پاش يەكگرتى ھەردوو لۆلۈي و گوتىيەكان لەسەر دەمى ئاکاد و توانيياب سەربەكمۇن بەسەر ئەکەدېيەكان و ھېرۋەتەلات ناس ۋىلايدىمېرىمېنۋەرسكى لەر اپورتىكدا دەلىت : دورنىيەنەتەوەي كورد و مختى خۆي لەرۋەتەلاتى ئىرانمۇھ ھاتىنە رۆزئاوا ھەروەها بابەتىكى ترى بلاوکردمۇھ لەسالى ۱۹۳۸ دەلىت : كوردىمەكان نەھوەي مېدېيەكان كەمکۆچىان كەردىلەناوچەكانى دھوروپشتى دەريايى قەمزۇين بۆكوردستان لەھەزارەي يەكمەمى پ. زدا پاشان بلاو بونمۇھ له باکۇری مىزۇپۇتانىيا به شىۋەي فراوان پاش ڕوخانى دەولەتى ئاشۇورى لەسالى ۶۱۲ پ. ز و ھەروەها لەگەل كاردوخى و گوتى و میتانىيەكان يەكىيان گرتوه و دەھلىن كە دەولەتى مېدېي يەكىك لەم سەركىردا نەھەنە (كىاكىسار) يان (كەھى ئەخسار) يان (كەھى خەسرەو) بۇ و ھ يەكتىنى نەتەمەدى يېنىڭ ھاتوو و ھ ١٦ .

هەروەھا مینورسکی دەیگىرىتىمۇھ لەرۆزھەلات ناسى فەرەنسى (تۇرۇدانجىن) كە دەلىت: لەھەندى لەگۇقارەكان چاوى بە دوو پارچە لەمۇوح كەھووتۇوه وىنەيان لە سەر بۇوە مىزۇويان دەگەرەتىمۇھ بىٽ ۲۰۰۰ سال پ.ز. گوايا و اپىشان دەييات كەلە دەوروبەرى وولاتى ئاشوريەكان و ولاتىك ھەمەھ پىيى دەلىن (كاردا) ئەممەش بەلگەي ئەھەمە كە كورد لەمۇشۇينەدا ھەبۈوه ١٧ .

ژیانی کۆمەلایەتی کورد لەسەر بنچینەی باوەری (مارە) بەپێی باوەری مار کوردەکان دانیشتوی بنەرتى شاخەکانی ئاسیا بچوکن وە کورد لەھیچ شوینتیکەمە نەھاتوون چونکە خورھوشتى کۆمەلایەتی کورد وەک خورھوشتى نەزادەکۆنەکان وایه وەک خونەریتى خواستى ئامۆزا يان گۆرانى وتنى بەرتلا لەقورگەمە وەھەروەها مار دەلیت زمانی کوردى زمانیکى ئاربیبە بەلام بەھۆی کاریگەری نەزادى (هندى-ئارى) لەسەرکوردەبۇوه ھەروەها دانان بەھۆی کەزمانی کورد ئاریه ئەگەریتەوە بۆ ئەھۆی کەزمانی کورد لەزمانی ئارى لەمیک دەچن ئەھۆ ھیچ راست نیه زمانی کوردى لە زمانە بنەریتەکانی گەلی کورد خۆیەتی ھەروەها (مار) دەلیت ھیچ پەیوەندیک نیه لە نیوان کورد و گوتیەکان وە لەگەل کرتیەکانیش چونکە ھیچ بەلگەیک نیه ئەم راستیە بسەلمىنیت کەکورد لە گوتیەکان وەیان کرتیەکان بىت^{۱۸}.

کوردەکان ھەرلەکۆنەوە پیشمو کاریان لە شاخەکان بۇوه ھەر لەشاخەکان بژیوی ژیانیان و ھەرلە شاخەکان ژیاون و مال وحالیان لەوی بۇوه وەھەروەها ھەممو کیو و تەپۆلکەمیە و شاخیک وە کانی و کانیاوەکان کەلیتی ژیابن ناویکی لینراوه.

بەمۆتەی (ئەدمۆنز) کەدەلیت: کوردەکان ناوی زۆر سەرنج راکیشیان لیناوه وەک کیوەکانی بەمۆ و شاھۆ.

میژونووسان پییان وایه کە ناوی کورد لە (گوردە) هاتوھ واتا ئازا و چوست و چالاک چونکە کوردەکان ھیچ کات لەبەردەم دوژمن چۆکیان دانەداوە و سەریان بۆ بىگانە شۆرنەکردوھ ھیچ کات لە دووژمن نەترساوون.

لەکۆنگرەی بىستەمى رۆژھەلاتناسان لە شارى بېرىكىسىل پېۋىسىر (مینورسکى)
لەسالى ۱۹۳۸ دەليت : دەبى ئەمەقپۇل كەمىن كە كوردەكان تەنها و تەنها لەوەلاتى
مادى بچۈلەدا كە ئاترۇپاتكان و ئازەرباينجانى ئىستايىھ كە گەشەيان كردۇھ و
پەرمەيان سەندوھ^{۱۹}.

دكتور محمد جواد لەكتىيەكمىدا دەليت (كە مىزۇوى كوردەكان لە دامەزراندى
دەولەتى مادەوه دەست پىدەكات و كوردەكان لەسەدەي حەوتەمى پ.ز دا
ئىمپراتورىيە گەورەيان دامەزراند لە زاگرۇس وە شارى ھەممەدانيان كردۇتە
پايتەختى خۆيان وە ئەم ئىمپراتورە كوردەكان نزىكەي سەددەننۇيىك ى خاياندوھ
دوای ئەمە پادشاي ماد ئاشورى داگىركرد وە شارى نەينەواي وېر انكرد لەسالى
۶۱۲ پ.ز دا ئىمپراتورىيە گەورەي دامەزراند و تواني دەسەلاتى فەرمان
رەوايىەكمى ھەممۇخاڭى ئىران و تادەگاتە چۆمى ھالىس بىگرىتەھو^{۲۰}.
رەشيد سامى لەكتىيەكمىدا باسى مادەكان دەكات و دەلى كە مادەكان بەزىيانى
كۆچەرى و ئازەمل دارى خەرىك بۇون ئاز او بەغىرەت بۇون و سوارچاکىيان زۇر
بەباشى زانىيە بەھۆى ئەمە كەنەشەنەندا ژياوون توانيييانە زال بن بەسەر
ھۆزەكانى زاگرۇس دا دەولەتى سىياسى دابىمەززىن تاسالى ۶۷۰ پ.ز دا بەسەر
پارسەكانىش زالبىن ئاشورىيەكانىش بخەنە ژىر رەكىفى خۆيانەمە پاش ئەمە كە
كوروووشى ھەخامەنش بەيارمەتى بابلىەكان لەسالى ۵۵۳ پ.ز توانيان زنجىرە
دەولەتى ماد لەمەك ھەلبۇشىن بەلام دواتر پارس و مادەكان لەئىران بەرىزۇو
حورمەتمەھە پېكەمە دەزىيان ھەرئەمەش واي كردۇھ كە مىزۇو نووسەكانى
ميسىر و يۇنانى بەبى جىاوازى باس لە پارسەكان و مادەكان دەكەن پاش ئەمە
شارى -ھەنمەتانە - پايتەختى مادەكان بۇ دواتر بۇوه پايتەختى پارسەكان
وە نووسراوه بەردىيەكانى تەختى جەمشىدەش بەلگەي زىندۇون بۇ سەلماندى

ئەم راستىيە بەلام دواي تىكەملۇ بۇونى مادەكان و پارسەكان خەرىك بۇو پارس
جىڭەي مادەكان بىگرىتىمەن ئەمەش بۇوه ھۆى سەغلەت بۇونى مادەكان ناكۆكى
كەوتە نىوانىيان و ووشەي (ئارى) يان بەكارھىنَا ئەمەش ھەردوولا دەگرىتىمەن^{۲۱}.
مېزۇوي كورد دەگەرىتىمەن سەر جاخەكۈنەكان مەسىلەي نەزەدۇپەيدابۇنى كورد
تائەمەرۇ بەجاڭى لى نەكۆلر او اتىمەن لەسەر ئەم مەسىلەي لىكۆلەرمەكەن
يەكەنگ نىن و بەشىكى ئەوتىورى يانەي لەم بارەيمەن كراون جىگايى متمانە نىن.
زۇربەي زاناو لىكۆلەرمەكەن پېيان وايە لەجەرخە كۈنەكان دا جەند نەتىمەن و
خىلىكى وەك گوتى، لولو، كالدى، كاسى، سوربارو، ھۆرى جەندىن ھۆزى تىريش
لەناوجەكانى جىاي زاگرۇس دا واتە كوردىستانى ئەمەرۇ، ھەزار سال پېش زاين
بەشىكى خىلە هىندۇئەمۇرۇپەكەن و بەتايىبەتى گەلە ئىرانيەكانى وەكى مىدى و بازى
وفارس و بەشىكى خىلە سامىەكان لەم ناوجەيە دا جىڭىر بۇون^{۲۲}.
بەتىپەر بۇنى رۆژگار و لەنچامى تىكەلاوبۇنى شىنەمىي خىلەبىانى يەكان و خەلکى
و خەلکى رەسەنى ناوجەكەدا خىلە هىندۇئەمۇرۇپى يەكان بەتايىبەتى خىلە ئىرانيەكان
خەلکى رەسەنى ناوجەكەيان لەبۆتەي خۆيان دا تواندەھولە ئەنچامى ئەم
پرۇسەيداگەلى كوردىپەيدابۇ و روخسارىكى هىندۇئەمۇرۇپايى بەخۇوە گرت.
لەسەر ئەم بىجىنەيدا كوردو زمانەكەي لەنچامى زالبۇنى خىلە هىندۇئەمۇرۇپايى
يەكاندا داھاتۇو، زمانى كوردى خۆى لەخۆيدا زمانىكى سەر بەخۆيەوھىج
پەيوەندىكى بەزمانى فارسى يەوهەنە ئەمەنەبى كەبەيەكى لەزمانە ئىرانيە
سەر بەخۆكەن دادەنرى، زمانى كوردى گەشە كردى مېزۇويى تايىبەتى خۆى ھەيە
ولەراستىدا لەزمانى فارسى كۆن كەنەخشەكانى دار و يوشى پى نوسراوە زۇر
كۆنترە^{۲۳}.

و شەھى ((کورد)) وەك ناوى گەلیک كەلەسەرخاکى ئىستاي کوردستان دا دەزيا، لەبەلگەنامەسەر جا و رۆزەلاتىھەكانى گەلانى كۆنى پېشەوهى ئاسىيادا وەكو : سۆمەرييەكان، گريك، رۆمان، ئەرمەن، ئاشورىيەكان، عەرەب، فارس و گەلانى ترى ئيران بەكارھينراوه^٤.

بەپشت بەستن بەلىكۈلىنەمەكانى مىزۇونوسى کورد مەحمدئەمین زەكى وجهەند مىزۇونوسىكى تربەرونى بومان دەردەكمەوى كەكوردلە جەرخەكۆنەكان دا بەجهەند ناوىكى جىاواز ناسراو بەلام ئەوناوانەزۇرلىمەك نزىكىن بۇنمونە کورد لاي سۆمەرييەكان و بابلى يەكان بە گوتى، جودى، كورتس و كاردۇو بەلام لاي ئاشورىيەكان و ئارامىيەكان بە گوتى، كارتى، كاردق، كارداكا، كاركتان و كارداك ناسرابۇو. گەلانى ئيران کوردىيان بە سىرتى، كورتىيى، كوردىيى، كوردرادا و ناسىيە، بەلام گريك و رۆمان کوردىيان بە كاردوسوى، كاردۇرى، كاردۇكى، كوردۇخى، كورتى، كوردىيى، كوردىيائى ناسرابۇو.

مىزۇونوسەكان کوردىيان کوردۇئىن، كرخى، كورتخ ناسىيە بەلام مىزۇونوسەكانى عەرەب کوردىيان بە كاردوى، باقلاردا، كارتالويا، جودى ناسىيە.

پشكنىنى ئاركىيەلۇزى يانەمى ئەم دوايى يە دەرى خىستوھ كەمگەلانى کوردستان لەدامەزراندى شارستانىتى رۆزەلاتى ناوراستدا رۆلىكى دىياريان هەبۇھ^٥.

كورش بەيارمەتى کورد سەركەمتوتى مەزنى بەدەست هىناوه وەھەروھە لە ئىمپراتورى ھەخامەنشىدا کوردەكان بەھىزىيەكى گەورەلمەگەل ئەلگەزاندەرى مەكۇنىدا بەشەرەاتن و گۈزىنەفۇن كەلەكشانەوهى دە ھەزار شەركەرى گريك دا بەشداربۇو باسى ئازايەتى و نەبەردى کوردەكانى كردۇھ ئەولەكتىبەكمىدا

((کروبیلیا)) کوردی بە کار دۆخین ناو بردوه وە بەپیشی کروبیلیا لەکار دۆخیەکان
لەکیوەکان دەزیان ووھەم روھە شەرکەمی لیھاتوبون و هیج کات ملکەھەجی شای
فارس نەبون^{٢٦}.

زانای سۆقیەت کور دۆیف نوسیویەتی ((زار اوھی کور د لە جەر خەکۆنەکان موھ
بەمانای کۆمەلی خىلەکور دەکانی ئەماسای بەشی ناوراستی کور دستانی ئىستا
بەکار ھېنراوھ، کور د وەک ئەفخان، فارس، تاجیک و ئالسن ئارینەمژادەوزمانی
تاپیتەتی خۆی ھەبە وەھەمەنەھا ژیانی ئابورى سەر بەخۇو كەلتۈرۈمیز ووھ
تاپیتەتی خۆی ھەبە لە بەرئەمەوھ بەھیچ جەشتىك نابى گەللى کور د بەگەللى فارس و
گەللى ئیرانی دابنرى لە بەر ئەمە دەبىت ئەو پروپاگەندانەی کە ئیران بەکان دەی کەمن
رەت بکریتەمە چونكە لە راستىدا شتىك نىھە پىشى بگۇترى گەللى ئیران بەلکو
کۆمەلەيىك گەل و نەتمەمە ئیرانى ھەن بۇ نەمونە ھیچ گەلەيىك بەناوی سلاقەمەنیھ
بەلکوچەند نەتمەمە ئەکى سلاقى ھەن وەک روس، پولۇن، بولگار و چىك کە ھەر
يەكىكىيان كەلتۈرۈزمان و میز ووھ تاپیتەتی خۆيان ھەبە^{٢٧}.

بۇيە ئەمە ئەتمەمە پەرسەتەکانی تورک و فارس و عمرەب بلاوی دەكەنەمەوھ ھیچ
بايەخىكى نىھە ئەوان پىداگری لە سەر ئەمە دەكەمن کە گوايە ھیچ نەتمەمە ئەك نىھە
بەناوی کور دەمە ئەم قسانەی ئەوان دەی کەمن دورە لە راستىمە ھیچ نەخىكى نىھە
وەک لەھەندى كەمسايەتى ئیرانى وەک پرۆفېسۈر ياسىي، عەباسى، نادر، رەزم ئاراوا
و زىر فەھەمى دەلىن كەگوايە کور د فارسەيىان فارسى كىويە وەھەمەنەھا
ھەندىك لە توركە كانىش لە كەمسايەتىيەكانيان وەك عىسمەت ئىنۇنۇ، ئۆز اقلېگىل،
عابدىن ئۆزمان وزەكەريا کور د بە توركى كىويى ناودەبەن پاشان عمر بەکان
دەلىن كەگوايە رەچەلەكى کور د دەچىتەسەر رەبىعەي کورى نەزارى کورى

مەعاد يان بو موزەری کوڕى نەزار بەلام ئەم چەشىنە شىۋاندى مىزۇوە كەخۆى
لەراستىدا ئەم قسانە دورن لەراستىمۇ و ئەمەش ھېچ نرخىكى نىيە چونكە گەلى
كورد برىتىيە لەمىزۇوى خەباتى بى پسانەمۇ دېرى دەگىركەران ملکەچ نەكىرىن .^{٢٨}
بوبىيگانمۇوەھەمۇلى بەدەست ھينانى ماھىراواكانى خۆى داوه ھەربۆيە گۈزىنەفۇن
لەكتىيەكەيدا باسى خۆرەگىر و گۇرچ و گۇلى كاردوخىەكان دەكەت و باسى
ئەوەش دەكەت كەچۇن كاردوخىەكان پەكى لەشكەر كىشىمەكانى شاي فارسیان
خىستبوو تەنانەت لەشكەرييە سەدوبيست ھەزار سەربازيان تەفروتوна كرد .^{٢٩}
ئىيمە لىرەدا بەتىروتەسلى لەمىزۇوى چەرخەكۆنەكانى كوردستان ناكۆلىنەمۇ
بەلام پى داگىرى لەسەر ئەو دەكەين كە كورد لەچەرخەجىا جىاكان دا ھېج كات
سەربەستى خۆى بەھېج بىيگانەيەك نەفرۆشتوھ وەھەر وەھا سەرى بۆھېج كەمس و
بىيگانەيەك دانمنەوانوھ ھەمىشە دېرى ھەممۇ ئەلا يەنانە بۆتمۇھ و خەباتى بەرامبەر
كردوھ .

كورد لەكوندا دوژمنەكانى بەتاپىيەتى فارس و عەرەب و تورك كەناوى كورديان
بە تالان بەرى بەروبوم و ئازەلەكانىن داناوه وە ئەم ناوزرەندەي كورديش
خۇرئاوايىمەكانىش ئەم ناوهيان بۆ كورد بەكار ھىنماوه وەك ئەمە كورديان بە
كىيى ترىن مەرۆق لەقەلمەم داوه وەھەر وەھا نۇو سەرەكان و گەشتىارەكانىش
ئەم ناوانەيان لەكورد ناوه وەك ناپاڭ ، دل رەق و دەمارگىر وەگەلەي ناوى ترىش
ئەم قسانە ھېچى راست نىيە ئەھىش بەبەلگەي ئەمە ھەندى لەگەشتىارەكان
لەگەل كوردا ژياون يان سەردايان كردوون كورديان زۆر بەلاوه باش بۇوه وەك
(مستر ڕېچ) كە گەشتىارييەك ئىنگلىزە باسى كورد دەكەت و دەلىت
(كورد نەتمەھىيەك ھەتا بلىت حەزى لەكومەلايەتىيە وەلەناو خۆياندا ھېچ

حەسسوودیەک بەپەن نابەن و وە نەم بىست لە ھېچ کوردىك كە جىوبە دوورىمنە كەملى بادات ئەگەر چى زۆر دوورىمنىشى بىت)^{٣٠}.

وە (بىندر) كەگەشتىيارىكى فەرەنسىيە بەم شىۋىيە باس لەکوردەكان دەلات دەلىت:

(نەتمەھىمەكى خورەوشىت بەرزن وبەھىزىن و زىرىەكى نەمونە باشىن وە ئەگەر

شارستانىمەت بىيان گاتى ئەمە بىن گومان زۆر بەرزرە دەبن لە دراوسىكەنانىيەن)

بە وورد بۇونەوە لەبارى كۆمەلایتى و مەرۇۋايەتى كورد ئەمۇ بوختانانە كە

گەشتىارەكان دەزەنەكانى كورد و نۇو سەرە نەزانەكان بەرامبەر كورد كردو و يانە

ھەمەوە بەدرو دەخرىتەمە وە ناوەناتقۇرە كە كورد چەتە و شەرانى دەل رەقى

يان بەسەر كوردا سەپاندبوو وە ھەندىك دەلىت كە كورد شەرانى بەلام كوردەكان

خاوهنى مەرۇۋمالات بۇون وە حەكومەتىكى بەھىزىيان نەبۇوه ھەربۇيە بۆ

پاراستنى مەرۇۋمالاتەكەمى شەرانى بۇوه^{٣١}

نۇو سەر (كمېرلاڭ) دەلىت (ووشەي كىنە لە زمانى كوردىدا نەبۇوه وە كورد

ئازايەتىكى زۆرى ھەمە لەكتى شەردا ھېچ كاتىك لە مردن نەترساوه وە

لەمەردەمۇرۇ پېشەكەمى فېرى پاشەكەوتىرىنى دانەويىلە بۇوه مالىيەكى كورد نابىنى

كە شوينى پاشەكەوت كردى تىانەبىت وە ھەمەيشە بەخىنە بۇوه بەرامبەر

ھەر میوانىك كەھاتبىت بۇلائى و پېشوازىمەكى گەرمىانلى كردوه).

وەئەنۇو سەر گەشىارانە كە كوردىيان بە دەل رەق و شەرانگىز دانابۇو ئەمَا

بەھەملەدا چۈن^{٣٢}.

پەراوىزھەكان

بەشى يەكەم

باسى دووھم

١. مىزرووی کورد و نىشتمانەكەمی/کمال ابوبكر/شويىنى چاپ نىه/ناوى چاپخانە
نېھ/٢٠٠٠/لا ٢٤

٢. بىشەی نەزادى کورد/احسان نورى/ شويىنى چاپ نىه/ناوى چاپخانە نىھ/ سالى
چاپ نىھ/لا ٥

٣. کورد و مەسەلمەی کورد/وھرگىرئەمین مونابچى/چاپخانەي
كامەران/سلیمانى/لا ١٩٦١/١٠

٤. هەمان سەرچاوهى پىشۇو/لا ١١

٥. هەمان سەرچاوهى پىشۇو/لا ١٢

٦. شەرفنامە/میر سەرەف خانى بەدلیس/ناوى چاپخانە
نېھ/بغداد/١٩٥١/لا ١٢

٧. هەمان سەرچاوهى پىشۇو/لا ١٣

٨. کورد و مەسەلمەی کورد/وھرگىرئەمین مونابچى/چاپخانەي
كامەران/سلیمانى/لا ١٩٦١/١٥

٩. فەلسەفەي شەرق/محمد غلاب/ شويىنى چاپ نىھ/ناوى چاپخانە نىھ/ سالى چاپ
نېھ/لا ٨٨

١٠. An thropology of Iraq.10
فەيلد/زانکۆي هارفارد/لا ١٩٥٢-٥٦/٦١

١١. مىزرووی موسل/سلیمان سائغ/شويىنى چاپ نىھ/ناوى چاپخانە نىھ/ سالى چاپ
نېھ/لا ٢٧

١٢. کورد و مەسەلمەی کورد/وھرگىرئەمین مونابچى/چاپخانەي
كامەران/سلیمانى/لا ١٩٦١/١٩

١٣. رحلە المنشى البغداد/حەممە ئاغا/ شويىنى چاپ نىھ/ناوى چاپخانە نىھ/ سالى چاپ
نېھ/لا ٦٤

٤. کورد و مەسەلەی کورد اوھرگىر ئەمین مونابچى/چاپخانەی
کامەران/سلیمانى/ ٢٠/لا/١٩٦١
٥. هەمان سەرچاوهى پېشىو/لا ٢٠
٦. مىژووی کورد و نىشتىمانەكەی/كمال ابوبكر/شويىنى چاپ نىه/ناوى چاپخانە
نەيە/ ٥/لا/٢٠٠٠
٧. هەمان سەرچاوهى پېشىو/لا ٦
٨. کوردستان و ئىستر اتىزىي دھولەتان/حوسىنى مەدەنلى/ناوى چاپخانە نىه/چاپى
يەكەم/ھولىر/ ٤٨/لا/٢٠٠٠
٩. جغرافىيای تارىخى ایران/محمد جواد مشكور/ شويىنى چاپ نىه/ناوى چاپخانە
نەيە/ سالى چاپ نىه /لا ١٣٤
١٠. كرد و پيرستگى تارىخى و نژادى/پرشيد ياسمى/ شويىنى چاپ نىه/ناوى
چاپخانە نىه/ سالى چاپ نىه /لا ٢٠
١١. تارىخ ایران باستان تامروز/كىخسەر كشاورزى/ شويىنى چاپ نىه/ناوى
چاپخانە نىه/ سالى چاپ نىه /لا ٦٨
١٢. جو لانەوەي رزگارى نىشتىمانى کوردستان/عزيز شەمزىينى/ سەنتەرى
لىكۆلينەوەي ستراتيجى کوردستان/چاپى چوارم/سلیمانى/ ٢٥/لا/١٩٩٨
١٣. كوردويف/شىواندى مىژووی کورد له نوسىنەكانى مىژوو نووسەر و
بورۇواز يەكەنلى ئىران/كۆفارى ياداشتى زانست /لىينىنگراد/زمارەي ٤ سالى
1954
١٤. جو لانەوەي رزگارى نىشتىمانى کوردستان/عزيز شەمزىينى/ سەنتەرى
لىكۆلينەوەي ستراتيجى کوردستان /سلیمانى/ چاپى چوارم ١٩٩٨ / لا ٢٦
١٥. مىژووی کورد و کوردستان/محمد ئەمین زەكى اوھرگىران: محمد علی^{٨٢-٨١}
عەونى/قاھيرە/ ١٩٣٩/ناوى چاپخانە نىه/لا
١٦. گزىنەفون، ئاناباس اوھرگىران: ف. ماكسيمو/بەشى سى يەم/بەرگى
پىنجەم/ ١٩٥١/لا ٨٣

٢٧. ک. کوردۆیف/شیواندی میزرووی کورد لە نوسینەکانی میزروو نووسەر و بورژوازیمەکانی ئیران/گوفاری ياداشتی زانست /لینینگراد/زمارەی ٤ سالى ١٩٥٤
٢٨. مەسەلهی کوردو ياسای نیودھولەتان/جاسم توفيق خۆشناو/سەنتمەرى لیکۆلینەمەھى ستراتيجى کوردستان/سلیمانى/ ٢٧٧/٢٠٠١
٢٩. گزىنەفقۇن، ئاناباس/وەرگىران: ف. ماکسیمۆ/بەشى سى يەم/بەرگى پىنجم/ ٨٢ لا ١٩٥١
٣٠. رحلە المنشى البغداد/حەمە ئاغا/ شوينى چاپ نىھ/ناوى چاپخانە نىھ/ سالى چاپ نىھ/لا ٦٤
٣١. کورد و مەسەلهی کورد/وەرگىرئەمین مونابچى/چاپخانە کامەران/سلیمانى/ ٧٤ لا ١٩٦١
٣٢. ھەمان سەرچاوهى پېشىوو/لا ٧٥

بەشی پەکەم

باسی دووھم

سەرنجىك لە سەر کوردستان

وو شەی کوردستان واتای ئەم و ولاتىمە كە كوردى تىا نىشتمەجىن و سنورى جوگرافىيە تايىبەت بە خۆى هەمەن وەك و ولاتانى ترى جىهان وەھەروھا كۆنترىن سەرچاوه كەمۈشەي كوردستانى تىا دەركەمۇتووھ ئەمۈش سەرچاوه يۇنانىيە كۆنەكانە وە نۇو سەرە يۇنانى و رۇمانىيەكان كەم كوردستانيان بە ناوى (كوردونس) وە سريانىيەكان پى دەوت (كاردوخى) مەبەستى ئەمەبۇو كە ئەم و ولاتە كاردوخىيەكانى لى ژياوه و كەوتۇتە نىوان شاخەكانى دىاربەكىر و نۇسەبىين وزاخۇوه ئەگەر چى سنورى بەتەمۇواھتى دىارنەبۇو بەلام نۇو سەرە عەرەبەكان لە باس كردى كوردستان ئەمۇناھى كە يۇنانىيەكان لە كوردستانيان نابۇو ئەمەيان بەكارنەدەھىنە بەلکو پىيان دەوت (ھەر يىمى شاخاوى) وەها سنورى كوردستانيان دىاري كردۇ كە لە سەرە و ۋۆزئاواي ئىرانەھە تا ورمى و لە دەشتەكانى عىراقەمە درېز دەبىتەمە هەتا بىبابانى گەورە ئىران و ناواچە شاخاوىيەكانى ئازرباينجانىش دەگرېتەمە ئەم ھەر يىمى شاخاوىيە ئەمۇناوچەمەيە كە نۇو سەرە يۇنانىيەكان نابۇو (ميدىا) بەلام مېزۇو نۇو سەرە عەرەبەكان نابۇو نا (عىراقى عەجمى) لە بەر ئەمە جىابكىرىتەمە لە (عىراقى عەرمى).^۱ وو شەي کوردستان بۆيەكمە جار لە سەدەي ۱۲ زايىندا لە دورى (سەلاجقەكان) دا بەكارھاتۇوه وە سولتانى سنجار ھەستاواھ بە جىا كىردنەمە ھەر يىمى شاخاوىيە كە لە بەشى عەرەبىيەكانى و خستويەتىيە ژېر دەستى (سالىمان) (شايى خزمىمە ئەم مەش برىتى بۇ لە زەھىيە كە كەمەتىوھ نىوان ئازرباينجان و لورستانمۇو كەشارەكانى (كرماشان، هەممەدان، سەنە، دىنەوەر) و ئەمۇناوچانەي كەمەتىوھ

نیوان شاخەکانی زاگرۇسەوە (شارەزور، کویىنچق) پاشان مىزروو نووسەکانی عمرەب ئەم زاراوە جوگرافيايەمان بەكارھیناوه وە بۆيەكمم جارلە پەراوى (نژھەت القلوب) كەلەسالى ١٧٤٠ كۆچى دا (مستھوفى لقەزويەن) نووسویەتى وئەم زاراوەيە بلاوبۇتەوە هەتاکوو واي لىھات ھەممۇ دەرەبەگە كوردەكانى (ئىران و تۈركىيە) گرتەوە وە ھەرۋەھا لە (شەرەفnamەي مىرىشەرف) خانى بەدلیس بەفەرمانى شاعەباسى دووھم سنورى كوردستانى دىيارى كردۇھ لەسالى ١٥٨٦ ب.دا كەبەم جۆرەيە (لە قەراخ دەريايى ھورمۇھو يَا كەنداوى فارس نزىك دەريايى ھيندى بەھىلى دەست پىيەتكەت تا وولاتى مەلانىي كەنھویش شارىكە لە ووپلايەتى خەربوت لەكوردستانى تۈركىيە وە (نېيش) شارىكەلە سەررووی حەلبەوە وئەم ھىلە درېزدەبىتەوە تا ووپلايەتى فارس و عىراقى عەجمەمى وئازربايىجان وئەرمەنستانى بچووك و گەمۈرە بەمانى ووپلايەتى (ئەدەن، كلىكىا وئەرەيقان) يىش دەگەرىتەوە و ووپلايەتى كوردستانى تۈركىيە لە (دياربەكىر، مووش و دەرسىيم) پىك ھاتبوو .

مامۆستا مينورسکى دواى لىكدانەوە گورانى مىزرووی زاراوە ھەنگامەن كوردستان بۇي دەركەمەتووھ بى زاراوە ھەنگامەن جوگرافيايە كوردستان بلاو بۇونەوە ھەنگامەن كوردەكان پىشان نادات ئەممەش ماناي ئەمەنگەصىنى كە كوردستان وولاتىكى بى سنورە وە زۆر لە نووسەرەكان سنورى كوردستانيان دىيارى كردۇھ وەك نووسەر (ئەدموندز) سنورى كوردستانى زۆر بەرۇونى دىيارى كردۇھ وە بەم شىيۆھيە:

(لەباكورەو ئەم ھىلە درېزدەبىتەوە لە ئەرەيەن و ئەرزىرۇم و ئازربايىجانەوە كە بەشىيۆھيەكى كەوانىيە درېزدەبىتەوە بەناو ماراش و بەرەو حەلب و دەيسانەوە

دریز دھیتەوە بەرھو رۆزئاوای دامىنى شاخەكان دا هەتا رووبارى دېچە وە
لەدوايدا بەرھو رۆزھەلاتى ئاوەرروى رووبارەكەدا كەمپىك ژورروى شاخەكانى
حەمرىن دەكمەۋىت ھەتا سنورى عىراق و ئىران لە نزىك مەندەلىيەمە وە وولاتى
ئىرانمۇ لە رۆزھەلاتىمە دەرىز دەبىتەوە لە ئەرىقانمۇ بەرھو خوارروى رۆز
ھەلات كەلە ناوچەكانى ورمى وەھاباد و سابلاخ و سەقزو سەنە و كرماشان
بەلام پىگاي نىوان كرماشان و مەندەلى سنورىكى جىايمە لەنیوان كوردە
راستەقىنهكان و لورولەكانى خزميان كەجاروبار بە كورد لەقەلمە دەدرىن وە
ئەگەر لورمان بەكورد دانا هەرۋەكۆ زۆربەي بەلگە مىۋۇويەكان دانى پىدادەنن
ئەوكاتە سنورى كوردستان دەرىز دەبىتەوە تاكو كەنداوى فارس بەدرىزايى
شاخەكانى زاگرس، بەم جۆرە بۆمان دەردەكمەۋىت كە جەڭرافيايى كوردستان
جوڭرافيايەكى شاخاویيە^۳.

پېش جەنگى جىهانى يەكم كوردستان دابىش كرا لەنیوان تۈركىيا و عىراق و
ئىران و چەند پارچەمەكى بچووك لە سورىا و ئەرمەنیا وە زۆربەي كوردەكانى
تۈركىيا لەشارەكانى ئەرزىرۇم، سىفاس، كارس ئاگرى، فان، موش، سورات، دىاربىكىر،
ماردىن، عرفە و عەزىزە نن بەلام لە ئىران لە زۆربەي شارەكانى كرماشان،
ئەرددەلان و چەند بەشىكى لە ووپەلەتى ئازرباینجان داگىركردوه بەلام لورەكان
لورستانىيان داگىرنەكردوه وە لمبەشى عىراق كوردەكان لە چوار پارىزگا
كۆبونەتەوە وەك سليمانى وەھولىر و كەركوك و موسل ھەرۋەها لەناوچەي
خانەقىنىش لەپارىزگاى دىالە وە پارىزگاى سليمانى دانىشتەكانى ھەمەو كوردىن
وە پارىزگاى ھەولىر جەنمە بەشىكى زۇر كەم كە تۈركمانن ھەمەوى كوردىن
وەلە شارى بەغداد ژمارەيەكى زۇر كوردەھەيە^۴.

کوردلەمەتەی ھەیە لەلایەن بىگانەوە دراوسىكانييەوە چەھوسيئر اوھتەوە لەھۆتاي شەرى جىهانى يەكمم و دووھم زۆرناؤچەھەببۇو بەئاسانى دەوتۇنرا لەررووی مېزرووی و نەتەوايمەتىيەوە ھەررووھا لەررووی زمانىشەوە جىابكەھىتەوە كەناوچەيەكى كوردىيە خاكى كوردستانە بەلام فارس و تورك و عەرەب بەھۆى راگواستن و نىشته جىكىردنەوە پوخسارى ناوچە كوردىيەكانيان گۈرۈيە، وەھەررووھا ئىستا ناوچە كوردىيەكان جوگرا فياشيان گۈرۈيەلە رۆزھەلاتى كوردستان تەنھا يەك ناوچە بەخاكى كوردستان دادەنرى وە لمباكورىش بەخاكى كوردستان دەلىن "ئەنادۇلى رۆزھەلات" وەلە رۆزئاوادا بەخاكى كوردستان دەلىن "جزىرە" وەئەنادۇلى كەبەخاكى عىراقەوە يە پىنى دەلىن ناوچەيى "ئۆتۈنۈمى" وەئەم پارچە پارچە بونە بۇتە ئەھوھى كە دەست نىشان كردى سىنورى كوردستان ئەركىيى گران و دژوار بىت.

درېئىزى روپەرى كوردستان درېئىزى ٩٠٠ كم پانىيەكەى ٢٠٠ كم تا ٧٠٠ كم دەبىت وە بەرزى لەرروى دەرياوە ١٠٠٠ مەتر خالىيە بەرزى لەلۇتكەى ئارارات كە بەرزىيەكەى بىرىتىيە لە ١٦٨٤ مەترە، خاكى كوردستان بەناوچەيەكى گرنگ دادەنرى چونكە چەندىن ڕوبار ھەن گرنگىرین ڕوبار ڕوبارى دېجىلە و فورات لەباكورى كوردستان وە ڕوبارى قول ئوزەن لەرۆزھەلات، وە دوو زىيى ھەمە وزىيى گەمورە وزىيى بچوک كەملە باكور و رۆزھەلات ھەلدەقولىت.

ھەندىيىك ناوچە گەرمە و ھەندىيىك ووشك و سارده وەئەممەش ھەندىيىك ناوچە بە ناوچەيى گەرمىان دادانرى وەك كەركوك و خانەقىن و چەندىن ناوچەيى ترىش وە ھەندىيىك ناوچە بە باوچەيى كويستان دادانرى وەك سليمانى و ناوچەيى شار بازىر و پىنجوين و چەمند ناوچەيەكى ترىش، كوردستان بەسامانى سروشتى

بەناوبانگ و دولەمندە بەتايىھەتى بە نەوت وە بە گازى سروشى وزىر و
خەلۋەزەلەمنىّوم ----هەت، وەھەروەھا خاكى كوردستان لەرى زەمىن و زارو
بەپىتى خاكەكەي بۆكشتوكال و بەخىوكردى ئازەل.

جەمکى ئەم ناوه جەمکى دەولەتى و كارگىرى نىھ بەلكو جەمکى ئىنتۆگرافى
وجوگرافى و نەتھوھىيە جونكە بەشە جىاجىاكانى كوردستان بەشىكى سنورى
دولەتانى عيراق و سوريا و ئيران و توركيا پىك دەھىن
وبە شيوھىكى گشتى خاكى كوردستان بەریزەن ۳۰٪ لەناوخاكى توركيا و ئيران
و عيراقە.

بى گومان كوردستان ناوجەمەكى ديارىكراوى كارگىرى ياخود خەند ناوجەمەكى
كارگىرى نىھ بەلكو ئەم و لاتىمە كە كوردى تىادەزى و لمکۈنەوە بەخاك و نىستمانى
خۆيان دەزان

سنورى خاكى كوردستان لە رۆژئاوا دەست پىدەكتات لەناوجەكانى كىلىس
؛ مەراش ئىتاز و لىپەرک داتىدەپەرى و روودەكتە باكورتا رووبارى كىلىكىت
و مارابەو بەرھو دەريايى ناوراست^۱.

لە رۆژھەلاتەوە لەشارەكانى بایبور و تولتى يەوە دەست پىدەكتات بەخوارووى
رۆژھەلاتى فارس و لىوارى رۆژئاوا دەرياجەى ورمى داتىدەپەرى لورستانى
ناوجەى بەختىاريمەكان دەبرئ تادەگاتە سەنە و كرماشان.

لە باشور دا لەلورستانەوە دەست پىدەكتات و روودەكتە باكورى رۆژئاوا بە
خانەقىن و كفرى تىدەپەرى تادەگاتە نزىك جىاي حەمرىن لەمە داو
روودەكتەر رۆژئاوا بەناوجەكانى خوارووى جىاي شنگاردا تىدەپەرى و فورات
دەبرى لەشارى تەرابلس و خوارووى كورداخ نزىك دەبىتەوە تالەسەرەوى
ئەسکەنەر وون دا دەگاتە دەريايى ناوراست^۲.

نەخشەی کوردستانی گەورە

خاکى کوردستان پەرژىنیکى سروستى لەنیوان ھەردوو روزھەلاتى ناوراست و
نزيكدا پىك دەھىنى.

ئەمەس خوى لەخۆيدا ناوجەيەكى جياواز دروست دەگات جونكە كىوەكان
كوردستان لەولاتە در اوسيكان جيادەكەنھو و بونەتە سنوريكى سروستى بوخاکى
كوردستان .

كوردستان ناوجەيەكى شاخاوى فراوان داگىر دەگات كەتىدا دوو روبار گەھور گەھى
ئاسيا ھەلەدقۇلىن :

واتە روبارى فورات و دېجلە و دوولقە گەھور گەھى زىيى گەھور ھو زىيى بجوك.

رۇوبەرى کوردستان ٥٠٠ هەزار كىلۆمەتر زياترە

واتا رۇوبەرى کوردستان بەقەدر تىكراي رۇوبەرى خاکى عيراق، سوريا،
لوبنان، ئوردن، فەلمەستىن، ئىسرائىلە واتا خاکى کوردستان بەقەدر رۇوبەرى خاکى
ھەر ولاتىك دەبىت كەباسمان كردۇھ لەسەر ھوھ .

ھەروەھا لەرۈي سامانى سروستى و كانزايى يەھو كوردستان زۆر دەولەممەندە
بەلام بەشىكى گەھور ھەنەم سامانە هيشتا بەتمەواوى كەملەكى لى وەرنەگىر اوھو
گەنگەتنى سامانى سروشتى و كانزاي ئەمانەيە :

نەوت كەبەشىو ھەنەم تايىەتى لەناوجەكانى كەركوك، زماروخانەقىن وەھەرۈھا
لەباکورى دا لەناوجەي سىرت و با تمامان، وەلەرۇزھەلات لە ناوجەي كرماشان و لە
رۇزئاوا قەرەجۈك دەردىھىنرئ وە بىچگە لەنەوت ئاسن، توتىا، قورقوسم، زىيى،
كىرۇم و مۇلۇيدەن ھەيە .

مس لەناوجەكانى ئەرگانه <درسىم> دەردىھىنرئ وەھەرۈھا لەپالو، ئاكرئ و
ناوجەكانى دەرەوبەرى وان مسى خاو دەست دەكەمۈئ.

خەلۇزى بەرد لەزۇر بەی زۆرى بەشەكانى کوردستان ھەمە و بەشىۋەھەمەكى تايىھەتى لە سلىقانە، خارپىت، وان، كيماه، جىمىش، خزك زاخۇ ھەمە. ئاسن لەناوجەكانى نزىك مادەن و ئامىدى ھەمە قورقۇشمى خاولەكىانە، كرۇم و مەگنىسۇم لە بارزان، زىر وزىو لەناوجەھى دىاربەكىر ھەمە. سەرەرای سامانى كانزاي کوردستان بەكازىداھەمەندە بەتايىھەتى لەناوجەكانى دېرسىم، ئاڭرى داخ و ئەرزنجان. سەرجاوهى گۆگرداو كەوتۇتەناوجەكانى ئەردىس، جولەمیرگ و باشقەلا.

نەوت گۈنگۈزىن سامانى کوردستانە لەسالى ۱۸۴۲ مىژھر بولۇون سەرنجى داوه تە ئەم مەسىھەمەيە و لەم و تارەھى كەملەكۆرۈ پاسايدىتى عوسمانى دا خويندراييمە سەرنجى گويگەكانى بو گۈنگى نەوتى کوردستان راكىشا، نەوتى کوردستان بە شىكى زۆرى ئەونەتە پىك دەھىيىن كەلە رۆزھەلاتى ناوراست دەرددەھىنرى وە هەروەھا جالە نەوتەكانى عىراق، ئيران، تۈركىيا بەشىۋەھەمەكى سەرەكى كەوتۇنەتە سنورى کوردستانەوە^٩.

ف. س. باسکن لەكتىبەكمىدا ((مۇنۇپۇلى نەوت لەدوو رۆزھەلاتى ناوراست نزىكدا)) نوسىيويەتى :

(ئىختىياتى سەرەكى و بنجىنەيى نەوت لەناوجەكانى كەركوك دايەكمەمۇيىش ناوچەمەكى كوردىشىنە، جالەنەوتەكانى كەركوك يەكى كە لەسەرجاوه مەزنەمەكانى نەوتى جىهان پىك دەھىيىن وە جاڭتىرين جالە نەوتى كەركوك لەناوجەھى باباگورگوردايە كە ۸ کم لەكەركوكە دورە وە ئەم ناوچەمەكى لەنەتە كەركوك ئاڭرى ھەممىشەيى ناسراوه، دەرىپەرىنى گازى سروشتى و نەوتى داگىرساوهۇ ئەو ئاڭرى ھەممىشەيى بۇھەتا ئەمرق لەكۈزانەتە نەھاتوھ)^{١٠}.

لەم کتىيەى ف.س. باسکن دا ئەوەمان بودەرەكەمۆيت كە کوردستان ناوچەيەكى زۆر گرنگى نەوتە و پەرەلە سامانى سروشتى وەئەو مان بودەسەلمىنى كە کەركوك ناوچەيەكى کوردستانىيە .

سەرەرای سامانى سروشتى خاكى کوردستان بو كشتوکال كردن زۆرلەبارە ئەویش بەھوی سروشتى ئاواھەواكەى كە جوار وەرز پىك دىت ئەویش وەرزى زستان و بەھار وەھاين وپايىز كەله هەردوو وەرزى زستان و بەھار باسترين كاتە بو كشتوکال كردن .

و يراي سامانى سروشتى کوردستان لەروى ستراتيجيەو گرنگى تاييەتى خوي ھەيە بودابىن كردنى دەسەلاتى سياسى و پاراستى رژيمەكانى دورقۇزەلاتى ناوراست ونزيك كۆنترۆل كردنى کوردستان مەرجىكى پيوىستە خونكە کوردستان كەوتۇتە نیوان سئ ولات ئەویس :ئیران لەر قۇزەلات و تۈركىيا لەباکور و سورىالە رۆزئاوا ئەگەر کوردستان كەوتە خەتمەرياتەو ئاوا ھەر سئ ولاتەكە مەتھرسىان لەسەر دەبىت .

كورد لەسەدا ٨٥ دانىشتوانى کوردستان پىك دەھىنى سياسەتى داگىرکەران كە ئامانجەكەى فاوتاندىن ولەناوبردىنى کورده سياسەتىكى جەوتەو ھەرگىز سەرناڭرى دىيارە نەتمەوھەپەرستانى عەرەب ، تۈرك و فارس بونى کورد وەك گەملىكى سەربەخۇ ناسەلمىن ئەوان کورد بەكەمايىتى نەتمەوايىتى دادەنин تا ئىستا ھىچ سەرچىزىمىرىيەكى رېكوبىك نەكراوه تابزانىن رىزەى کورد جەندە .

لەبەرئەوە گەللى كورد لەلايەن دەولەتە چەھوسيىنەرەكانى لە پىناسەى نەتمەوايىتى بىيەش كراوه و تەنانەت نكۆلى لەبونىشى كراوه بۆيە دەست نىشان كردنى ۋەزارەتى دروستى کوردان دەبىتە ئەرکىيەكى سەخت لەلايەك ھەرلەسەرتاي سالانى ١٩٦٠

کوردستان بەرھو بەھولەت بۇون

وە دھولەتانی داگیرکەرى کوردستان بەشىۋىھەكى زۆرتر لەجاران دەستياب كردۇه بەراونان وراگو استنى کوردان لەخاڭى باوبايپارانيان ولهشويىنى ئەوان عمرەب و تۈرك وفارس نىشتەجى دەكەن ولهلايەكى تىر ڕۆزىلەدۋاي رۆز ژەزمارەيەكى زۆرى كورد بەناچارى بۆكار كىرىن ڕوودەكەنە شارە گەمورەكانى وەك ئەستەنبول وئەلمانيا وبەریتانيا وسويد وەچەندىن ولاقى تىريش كە كوردەكان رويان لېكىردوه.

بۇئەوهى ژمارەى كوردەكان بزانىن ئەوا سەيرى ئامارى رەسمى ژمارەى دانىشتowanى دھولەتانى داگيركەرى کوردستان دەكەين كە لەسالى ۱۹۹۰ وەردهگەرين كەملەلايمەن شارەزاياني كورد وغەيرە كورد پېش كەش كراون

خشتەمى سالى ۱۹۹۰^{۱۱}

ولات	ژمارەى دانىشتowan	رېزەتى كورد	ژمارەى تەماوى كورد
توركىيا	۵۶۹۹۷۰۰۰	% ۲۳	۱۳۱۰۹۰۰۰
ئيران	۵۶۴۰۰۰۰	% ۱۶	۸۹۲۰۰۰۰
عىراق	۱۷۹۰۰۰۰	% ۲۸	۵۰۱۲۰۰۰
سوريا	۱۲۰۰۰۰۰	% ۱۱	۱۳۲۰۰۰۰

خشتەمى سالى ۲۰۰۰^{۱۱}

ولات	رېزەتى كورد	ژمارەى دانىشتowan	رېزەتى كورد	ژمارەى تەماوى كورد
توركىيا	% ۱،۸	۶۶۸۰۰۰۰	% ۲۳	۱۵۳۶۰۰۰۰
ئيران	% ۲،۳	۶۸۸۰۰۰۰	% ۱۶	۱۱۰۰۰۰۰
عىراق	% ۳،۴	۲۶۳۰۰۰۰	% ۲۸	۷۳۶۰۰۰
سوريا	% ۳،۶	۱۷۸۰۰۰۰	% ۱۱	۱۹۵۸۰۰۰

لەروی ئايىنیمەوە كورد تا نیوهى يەكەمی سەدەتى خەوتەم زەردەشتى بوه بەلام
 كاتىك عەرەبەكان ئايىنى ئىسلاميان لەكوردستاندا بلاوكردەوە كوردەكان بەھۆى
 كارى گەمرى عەرەبەكان لەسەر كورد كورد بوبە موسىلمان ئەگەرچى كوردستان
 بەشىك بۇولەدھۆلتى ئىسلامى بەلام ھەممۇ مېرىنىشىنە كوردىيەكان لەكاروبارى
 ناوخۆى دا سەربەخۆبۇون و لەلايمەن مېرىنىشىنە دەرەبەگەكانەمەوە بەرىيەمدەبرا
 ھەرۋەھا لەكتىپەكەي شەرەف خانى دا كەناوى شەرەفnamەوەيە دەلىت : كە كەمس
 نەھى دەۋىرا بىت ھىرىش بىكانە سەر كوردەكان بەلام ئەمەي بوبىيەگانە گرنگ بۇو
 تەنھا وەرگەرتى باج بۇو لەكوردەكان وەھەرۋەھا دەلىت كەكتى تەممۇرى لەنگ
 ھىرىشى كرد بۆسەركوردستان كوردەكان بەرپەرچىان دايىمە و نەھى توانى
 كوردستان داگىرىبات ۱۲ .

ھەرۋەھا كورد وەك ھەممۇ نەتەمەكانى ترى جىهان خاونەن ئالاى خۆيەتى ووھ
 ئەم ئالاىيە ھەرلەكتى دروست بونى ھەتا ئىستا جەندىن گۇرانىكارى بەسەردا
 ھاتووھ كورد لەرەگەزى مادەكانە وە مادەكان ئالاى خۆيان ھەبۇوھ كە پىك ھاتوھلە
 رەنگى (سوور، سېپى، زەرد، سەمۇز، شىن) كە رەنگى سوور بەھىلەنگى لەسەرھەو
 رەنگى زەرد لەناوراست و ھىلەنگى سەمۇز لەخوارھە كەمادەكان ۷۰۰ سال پىتش
 ئىستا دامەزراوه وە مادەكان لەكتى سەركەمۇتن لە شەرەكىدا ئالاى خۆيان ھەلداوه
 لەو شوينەي كە داگىريان كردۇو وە دواتر كاتى دھۆلتى ئەيوبى ھاتە دامەزراندن
 ئالاى تايىھتى خۆى ھەبۇو كە ئالاکە بەشىوھى بازنهيى و درېز لەرەنگى سەمۇز
 پىك ھاتبوو لەسەر رەنگە سەمۇزەكە بە رەنگى رەش و لەسەر دوو ھەنلى زەرد
 بەزمانى عەرەبى نۇوسرابۇو (لا الله إلا الله) لەسەرمەھە ئالاکە خۆرىيەكى زەردىلەناو
 مانگىكى ھىلالى دا بۇو بەلام دواي ئەمەي كە دھۆلتى زەند دامەزرا ئەمۈش

ئالای خۆی ھېبوو کە پىك ھاتبۇو لە شىوهى سېڭۈشەدا لە زەمینىكى سېپى ھەتاولە

پشت شىرىيكمۇ دەبىنرا لەسەر ھەرسى لاي ئالاکەشدا ھىلىيکى بارىكى
سەمۇز ھېبوو ۱۳۵.

وھ مىزۇوى دروست بونى ئالای كوردستان دەگەریتمۇ بۇ سەدەت بىستەم
بەتايىھەتى لە رۆزى ۱۷/۱۲/۱۹۴۵ كە كۆمارى كورد بەسەرپەرشتى (قازى
محمد) ئالاي كورد ھەلدىرا وھ ئىستا ئالاي كوردستان كەنلاي فەرمى ھەر چوار
پارچەي كوردستانە پىك ھاتوھ لە رەنگى سورى لەسەرەتە وەناور استادا رەنگى
سېپى وکە خۆرىيکى زەردى تىاھە و رەنگى سەمۇز لەخوارەتە وىنەي ئالاي
كوردستان

وھ نەتمەدە كوردىش خاوهن سروودى نىشىتمانى خۆيەتى وئەم شعرەش بەناوى
بەناوى ئەمەن ئەقىب كە ھى شاعيرنالى يە كەنلاي تەواوبى (مەلا خدر كورى
ئەممەدى شاوهيسى ئالى بەگى مىكايلى) لەسالى ۱۸۰۰ زايىنى لە شارەزور لە^۱
دايىك بۇوە بەمنالى خراوەتە حوجرەتە لەسەرتاوه كتىبى فارسى و قورئانى
خويىندووه دواتر زانستى قورئان و فەرمۇودە و سەرف و نەحۋو كەلام ئەمانەتى
خويىندووه ئىجازەتى عىلمى و هەرگەر توھ وەھەر وەھە جىگە لەزمانى كوردى زمانى
عەرەبى و فارسى و توركى بەباشى زانیووه و تەنانەت شعرىشى نۇوسىيۇو بەمو
زمانانە وە ھەر وەها بەبەردى بناغەت شعرى مىرنىشىنى بابان دادەنرئ و

وھ بەیەکیک لەگەورەترين شاعیرى میرنشينى سۆران لەسەر دەمى خۆيدا وھ لە
سالى ١٨٥٥ زايىدا كۆچى دوايى كردۇه

ئەمەش ئەم شعرە يە كە كراوهە سروودى نىشتىمانى كوردستان :

ئەي رەقىب

ئەي رەقىب هەرماوه قەمومى كورد زمان نايىشكىنى دانەرى تۆپى زەمان
كەس نەلى كورد مردووه كورد زىندۇوھ زىندۇوھ قەمت نانەوى ئالاكمان
ئىمە رۆلەي ېنگى سوورو شۆرشىن سەيرى كە خویناوبىيە ەبۈرۈدمان
كەس نەلى كورد مردووه كورد زىندۇوھ زىندۇوھ قەمت نانەوى ئالاكمان
لاۋى كورد ھەستايىيە سەر پى وەك دلىرتا بەخوين نەخشى بكا تاجى ژيان
كەس نەلى كورد مردووه كورد زىندۇوھ زىندۇوھ قەمت نانەوى ئالاكمان
ئىمە رۆلەي مىدىا و كەيىخسەرەوېيىن دىنمانە ئايىمان ھەر نىشتىمان
كەس نەلى كورد مردووه كورد زىندۇوھ زىندۇوھ قەمت نانەوى ئالاكمان
لاۋى كورد حازرwoo ئامادىيە گىان فيدايە گىان فيدا ھەر گىان فيدا
كەس نەلى كورد مردووه كورد زىندۇوھ زىندۇوھ قەمت نانەوى ئالاكمان^{١٤}

بەشى يەكەم

باسى دووهەم

۱. کورد و مەسەلەی کورد/وھرگىر ئەمین مونابچى/چاپخانەی
کامەران/سلیمانى/ ۲۱ لە ۱۹۶۱

۲. کورد و عشیرتکرى/وھرگىر ان: احسان نورى/بەریوبەرى ھۆز
و كۆچبەرى گشتى/چاپخانەی اورخانىيە/ ۱۰۲ لە ۱۹۱۸

۳. شەرەفنامە/میر شەرەف خانى بەدلیس/ناوى چاپخانە نىيە/چاپى
فارسى/بغداد/ ۲۳ لە ۱۹۵۱

۴. کورد و مەسەلەی کورد/وھرگىر ئەمین مونابچى/چاپخانەی
کامەران/سلیمانى/ ۲۷ لە ۱۹۶۱

۵. مەسەلەی کوردو ياساي نىيودھولەتان/جاسم توفيق خۇشناو/سەنتمرى لىكۆلىنىمۇھى
ستراتيجى کوردستان/سلیمانى/ ۱۱۸ لە ۲۰۰۱

۶. گزىنەفۇن، ئاناباس/وھرگىر ان: ف. ماكسىمۆ/بەشى سى يەم/بەرگى
پىنجەم/زمانى رۈوسى/ ۸۳ لە ۱۹۵۱

۷. مىزرووي کورد و کوردستان/محمد امین زەكى/وھرگىر ان: محمد
على عەوف/قاھيرە/ناوى چاپخانە نىيە/ ۸۲ لە ۱۹۳۹

۸. شەرەفنامە/میر شەرەف خانى بەدلیس/ناوى چاپخانە
نىيە/لەندەن/بەرگى دووهەم/ ۴ لە ۱۹۲۸

۹. چەند سەرنجىك دەربارەي کورد/كارتسۇن/تەلەپىس/ ۱۸۹۸/ناوى
چاپخانە نىيە/لا ۹۰

۱۰. فارس و مەسەلەي فارس/ج. كرزن/لەندەن/ناوى چاپخانە
نىيە/ ۵۵۴ لە ۱۸۹۲

١١. مەسەلەی کوردو ياسای نىيۇدھولەتان/جاسم تۆفيق خۆشناو/سەنتەرى
لىكۆلينمۇھى ستراتىجي کوردستان/سلیمانى/١٢٣/٢٠٠١/لا

١٢. سايتى www.wikpidea.org

١٣. هەمان سەرچاوهى پىشىو

٤. هەمان سەرچاوهى پىشىو

بەشى دووهەم

باسى يەكەم

میرنشینەکانی کورد

ھۆکاری سەرھەلدانی میرنشینەکان دەگەریتەوە بۆ بۆچەند ھۆکاریک کە
ھۆکارەکانیش :

یەکەم: ویستى سەربەخۆى بۇون :

ھەموو نەتەوەو میلەتیک ویستى سەربەخۆبۇون دەکات ئاواتى ھەموو گەلیکە کە
دولەتى خۆى ھېبىت ھەربۆيە میرنشینە کوردىيەکانى ھەولى ئەھەيان داوه
کەسەربەخۆبى بۆ گەلەکەيان بەدى بەئىن پىش سەرھەلدانی میرنشینەکان گەلەتى
راپەرین ڕەروى دا بۆ سەربەخۆبى بەلام ھىچيان سەركەھوتۇو نەبۇون ئەھەيش
بەھۆى ئەھەي راپەرینەکان سەرتاسەرى نەبۇون و ئامانجىكى گشتى نەبۇوه بەلام
ھەر تاكىكىكى کورد ویستى سەربەخۆبى ھەبۇوه ھەولىتى زۆريان داوه بۆيى ۱
دووھم: خىلايەتى لەناو كۆمەلگاى کوردىدا:

ھەربۆيە پىكەتەم كۆمەلگەم کوردى لەسەر بىنجىنە ئىنتىما و دەمارگىرى و
پە يوھست بۇون بە خىل يان ھۆزەوە پىك ھاتبۇو ھەر بۆيە (ابن خلدون) دەلىت:
مەرجى دروست بۇونى دولەت دەبەستىتەوە بە دەمارگىرىيەوە ۲.
میرنشينىش لەيەکەمەكى بچووك کراوهى دولەتە ھەربۆيە دەبىت تاكەكانى خىلەتىك
دەمارگىرىييان ھەبى بۆ خىلەكە ووه خاک و نىشتىمانە كەشيان تاكو ئەم دەمارگىرىيە
والەتكەكانى كۆمەلگە بکات بتوانن پارىزگارى لە خاکەكميان بکەن .

ھەموو میرنشینەکان لە ناو كۆمەلگەم کوردىدا لەيەکەم میرنشينەوە تا كۆتا میرنشين
خىلەتىكى دىار ئەھە میرنشينە دامەزراندو و ھەر ئەھە خىلە ھەولى ئەھە داوه
خىلەكانى ترىش بخاتە ژىر ركىفى خۆيەوە .

سەرکردەی خىلەمکان جۆریک مەمار سەھى دەسەلەتىان دەكىد چوارچىوهى خىلايەتى
پېش دامەزراندى میرنشىنەكان ئەمۇيش بەھۆى ئەمەسى كە دۆخى هەرىمەكە
لەباربۇو وە لەناوچەكمەدا بۇشايى سیاسى ھەبۇو ئەمەش دەرفەت بۇو بۇ خىلەمکان
تابتوانى سنورى خىلەكمەيان فراوان بىكەن بىكەن بە میرنشىن .

سى يەم : دەورى سەرکردەكان لە دامەزراندى میرنشىنەكان
سەرکردە رۆلىكى زۆر گەرنگ دەبىنېت وەك پىۋىسيەكى مىزۇوى لەئاراستەكردىنى
رۇوداوه مىزۇوەكاندا وە ئەمەش پەيوەستە بە چۈنۈتى بەكار ھىنانى زىرەكى
ۋئيرادەي بەھىز ئەمەش سەركەوتى سەرکردەيە لەئاراستەكانى رۇوداوه كان
ھەروەها (ھىگل) دەلىت : مەرقە مەزنەكان ياخود سەرکردەكان نەئاراستەي ئاقارى
مىزۇوى دەكەن و نەتوانى ئەوشىيان ھەمەيە كەئاراستەكەي بىگۇرن بەلکو ھەممو
ئەوشستانەي كەئواڭ دەيکەن ئەمەيە كە بەرۇوى پىۋىستى سەردىمەكمەيانەوە دەچن
و خۆيان لەتكە زەرورەت يا پىۋىستى مىزۇوېيدا دەسازىنن ھەر ئەوش نەتىنى
ئەوان .

خەلک و سەرکردە بەمەكمەوە دەتوانى مىزۇو دروست بىكەن ئامانجى خۆيان بېيىكەن
و ھەر سەرکردە لىھاتووشە دەتوانىت وە كارىگەرى ھەبىت لەدامەزراندى
قەوارەي سەربەخۇ وە كوردىش سەرکردە و مىرى زۆر ئازاو بەجەرگى ھەبۇو
وەتوانىويشيانە لەسەردىمى خۆياندا سەربەخۇي رابگەيەن و گەل لەچواردەورى
خۆيان كۆبکەنمەوە وەك ھەندىك لە مىرە كوردىكان (ابن ابى الشوك ، حسنويە
كۆرى الحسين) چەندىن سەرکردە يان مىرى تريش .

چەند ھۆكارييکى گەرنگى تر بۇوە ھۆكاري سەرھەلدانى میرنشىنەكان ئەمۇيش
لاؤازى دەولەتى عەباسى لەوكاتەدا بىيگومان ئەمەش كارىگەرمىيەكى خراپى لەسەر
دەولەتى عەباسى ھەبۇو چونكە بۇ ھۆى نەمانى پىنگە و سەنگى خەلیفە و

دھولەت ئەمەش بۇوە ھۆى بى ھېزى ولاوازى دھولەتى عەباسى ئەمەش دەرفەت بۇو بۇ كوردەكان تابتوانن لەدھورى يەك كۆبىنەوە و ميرنىشىن دروست بکەن لەراستىدا دھولەت لەبارودۇخىكى ناسەقامگىرۇ نالەباربۇو و تىكچونى ھقامگىرى دەسەلات رەنگدانەوە لەسەر ئەمۇناوچانە ھېبۇو كەلە ژىر رەكىفى دھولەت بۇون وە ھەرىمە كوردىيەكان وەك بەشىك لە چوارچىوە دھولەت لەو گۆرانكاريانەى كە ڕووى دابۇو بېيەش نەبۇو بەلكو لاوازى دھولەت رېيگە خۆشكەربۇو بۇ سەرھەلدانى ميرنىشىنە كوردىيەكان ۳.

و ھلىردا باسى ھەندىك لە ميرنىشىنەكان دەكەين كە كۆنترىن ميرنىشىن لەوانە ميرنىشىنى ڕەوادى ئەم ميرنىشىنە لەسالى ٩٤٨ زايىنى دامەزراروھ و وە ھەرچەندە ناوى دامەزرىنەرى ئەم ميرنىشىنە دىار نىيە بەلام مير (واھسۇدان) جىنى باوکى گرتۇتموھ كاتىك بە فىل خۆى لەھەستى پروسوھەكان رىزگار كردۇھ كاتىك كە ڕووسەكان ھېرىشيان كردۇتە سەر ميرنىشىنەكە بۇ كوركەمى بە جى ھېشتۈوه وە مير (واھسۇدان) مەراغەمى كرده پايتەختى ميرنىشىنەكە بەلام دھولەتى عوسمانى ھېرىش دەكاتموھ سەر ئەم ميرنىشىنە كۆتايى بەم ميرنىشىنە هىننا لەسالى ١٠٧١ زايىنى دا.

ميرنىشىنى شەدادى ٥

ئەم ميرنىشىنە لەسالى ٩٥١ زايىنى دامەزراروھ و وە (محمدى كورى شەدادىي كوردىي) ئەم ميرنىشىنە دامەزراندۇھ و وە لەھەمان كاتدا سەربەخۆ بۇوە ئەمۇش لەبەرئەوە ئەم ميرنىشىنە دوور بۇوە لەخەلاقەتى عوسمانى ووھ لاوازى دھولەتى عوسمانى لەوكاتىدا وە پايتەختى شەدادىيەكان لەناوچەي (جەنژە) بۇوە ووھ دووھم پايتەختىان لە ناوچەي (ئانى) بۇوە دراويان بەناوىي خۆيانەوە لىداوھ و ئەم ميرنىشىنە

زۆر پەھى سەندووه لە بوارى ئابورى و بىناسازىي و رۆشنبىرىيەمەن بەلام لەسالى ١١٩٨ زايىنى دا بەھۆيى ھېرش كردنه سەريان لەلايمەن تەتمەركان (مەغۇلەكان) كۆتاييان بەم ميرنىشىنە هىنا.

میرنىشىنى حەمسەنەوى ٦

ئەم ميرنىشىنە لەسالى ٩٥٩ زايىنى لەلايمەن مير (حسنويە كورى الحسين) كوردى بەرزىكاني دامەزراوه و مير خۆيى و براكانى توانيويانە ميرنىشىنەكە فراوان بىكەن شارى ھەممەدان و نەھاوهەند تا سنورى ئازربايجان و ھەممو مەلبەندى كوردستانى ئىران بىكەنە ژىر رەكىفي خۆيانەوە وە شارى (سەرماج) بىكەنە پايتەخت دواى مير حسنويە كورەكەي جىڭەي گرتەمە كەناوى مير (بدر) بۇو مير بدر زۆر حەزى لەكارى چاكە بۇوە وە ميرنىشىنەكەشى ئاوەدان كردىتەمە ئەم ميرنىشىنە تاسالى ١٠٠٩ زايىنى بى هەراو كىشەبۈوە بەلام مير بدر لەشەرىكدا دەكۈزۈت لەسالى ١٠١٤ دواتر مير (طاھير كورى بىلال) جىڭەي باپىرى ١٠١٥ گرتەمە بەلام ئەم مير بۇماوهى يەك سال تواني بەردىۋام بىت كە لەسالى زايىنى دەكۈزۈت و وەلەھەمان كاتىشدا كۆتايى بەمیرنىشىنەكەش ھىنرا كەوتە ژىر دەستى دەيلەمە كانەوە.

میرنشینی مەروانی ٧

ئەم میرنشینە لەسالى ٩٨٢ زايىنى لەلایمن میر (ابو عبدالله حسن كورى دوستك) دامەزراوه كەبە میر (باد) ناوبانگى دەركىرىبوو ئەم میرە توانى لەماۋەيەكى كەمدا چەندىن ناوچە بخاتە ژىر رەكىفى خۆيەوە لەوانە (دىاربەكر، گومى وان، سوغرەت، بىنلىس، مىافارقىن ----هەت) وە شارى دىاربەكرى كىردى پايتەختى میرنشينەكە بەلام دواڭر ناكۆكى دەكەويىتە نىوان میر باد و بوجەيەكەن بەلام بوجەيەكەن لەگەنلەنەردوو خىلى عەرەب وەك (بنو عەقىل، حەمانىيەكەن) يەكىان گرت دەرى میر باد ھېرىشيان كىردى سەرى و وە میر باد لەم شەرەدا شكا كەلەسالى ٩٩٠ زايىنى بۇو. بەلام دواڭر میر (حسين كورى مەروان) نەي ھېشت میرنشينەكە لەناو بچىت بەلام میرنشينەكە ناونا میرنشينى مەروان تاسالى ١٠٩٦ میرنشينەكە كۆتايى پىھىنرا كاتىك عەباسىيەكەن و سەلەجوقىيەكەن ھانى چەند كەمسانىكى ناوميرنشينەكە بىدەن وە ئەممەش بۇوە ھۆى رووخانى میرنشينەكە لېرىدا باس لەم میرنشينانە دەكەين كە زۆر بەناوبانگ بۇون توانييەيەن دەسەلاتى خۆيان فراوان بىكەن و سەربەخۆبۇون و دراوى خۆشيان دەركىردوه و وە دەسەلاتدارانى ئەوكاتە زۆر لەم میرنشينانە ترساون :

لە بنەرتدا بە ناوی فەقى ئەحمدەدی بابانەوە دامەزراوه. لە ١٨٥٠-١٦٤٩ سالەكانى ١٦٨٦ بەدواوه بەھىز بۇوه و دوايىش دەسەلاتى گرتۇتە دەست. لە نيوەي يەكمەمى سەدەدی هەزىدەمدا میرنشینى بابان لە رۇوى سىاسىيەوە و دېرى دەولەتى عوسمانى ڕۆلۈكى زۆر گرینگى بىنیوھ. ئەويىش دەگەریتەوە بۇ بۇونى دەسەلات و ھىزى سەربازىي میرنشینى بابان.

دەسەلاتى میرنشینى بابان دەگەریتەوە بۇ ٣٠ سالىك لەمھوبەر. ئەم میرنشينە دەكمەيتە ناوجەي سلىمانىيەوە، لە باشۇرۇ میرنشینى سۆرانەوە و تاكۇ بەشىكىش لە رۆزھەلاتى كوردستان دەگەریتەوە. لە رۆزئاواشەوە تەواوى ناوجەي كەركۈكى دەگەرەتەوە. بەشىكى ناوجەي شارەزوور لە ژىر دەسەلاتى میرنشينى باباندا بۇو. پايتەختى میرنشینى بابان قەلاچوالان بۇو. دواي ئەھى دادوھرى گوندى مەلکەندى، ئىبراھىم پاشا، بە ناوی سلىمان پاشاوه، لە سالى ١٧٨٤ دەستى بە درووستكردنى شارىك كرد و ناوی سلىمانىي لى نا و دوايىش كرا بە پايتەختى میرنشینى بابان.

لە سەردىمى میرنشينى باباندا گىروگىرقى ناوخۇيى زۆر بۇو، ئەممە زۆر كارى كرده سەر بىھىزى و لاوازكردنى ئەم میرنشينە لە لايەكمەوە، لە لايەكى تريشەوە عوسمانى و ئىران بە پىيى رىيىكەوتنى پەيمانى قەسىرى شىرىن میرنشينى بابانيان لە ناو خۇياندا بەمش كرد. ئىتر لە دواي ئەھىش میرنشينى بابان جارى دەكمۇتە ژىر دەستى عوسمانى و جارىكى تريش ژىر دەستى ئىران.

لە سەردىمى میرعبدولەر مەمان پاشادا جارىكى تريش میرنشينى بابان بەھىز بۇوه و سەربەخۇيى خۆى راڭمياند. عوسمانىيەكەن لە سالى ١٨٢٢ بە

لەشكرييکى زۆر بەھيز و لەزىز سەركەردايەتىي مامەد پاشا خۆيدا، ھېرىشى بىردى سەر سليمانى كە پايتەختى ميرنىشىنى بابان بۇو. نزىكەمى ٥٠٠ كەمس لە لەشكري عوسمانى كۈزىرا، بەلام لە دوايدىدا عوسمانىيەكان توانييان شارى سليمانى بىگرن. مەحمۇد پاشا لە دواى مردىنى باوکى بۇو بە سەرقەكى ميرنىشىنى بابان و تاكوو سالى ١٨٣٤ دەسەلات بە دەستى ئەم بۇو و دواى ئەمۇيش دەسەلاتى ميرنىشىنى بابان تاكوو سالى ١٨٥١ بە دەستى سليمان پاشا بۇو.

كولتوور و رۆشنىبىرى

لە ماوهى دەسەلاتدارىي ئەم ميرنىشىنەدا زمان و ئەدەبى كوردى زۆر پەرەى سەند، بەتاپىيەتى لە كۆتابىيى سەددەن شانزەن تاكوو نيوھى يەكمەمى سەددەن ھەزىدە دروستبۇونى قوتاپخانەي شىعىرى كلاسيكى كوردى بە رېبىر اىتەتىي نالى و هاوارىيكانى، سالم و كوردى (ئەم سى كەسە بە سى كۈچكەمى بابان ناسراون) و مەحوى كە شەقللىشىكىنى شىعىرى كوردى بۇون لە شىۋەزارى كوردىي ناوهندىدا و دوايدىش بۇو بە زمانى ئەدەب و نووسىن و زۆر لە شاعيرانى ترىش ھەر لەسە ئەم رېچكەمە رۆيشتن و پەميرھوبىيان كرد و پەرەيان بەم زمانە ئەدەبىيە دا.

كوردستان بەرھۆبەدھولەت بۇون

- میرھکانی میرنشینی بابان
1. فەقى ئەممەد، ١٦٤٩-١٦٧٠.
2. بابا سلیمان، ١٦٧٠-١٧٠٣.
3. خانا موھەممەد پاشا، ١٧٢١-١٧٣١.
4. خالد پاشا، ١٧٣٢-١٧٤٢.
5. سالم پاشا، ١٧٤٢-١٧٥٤.
6. سلیمان پاشا، ١٧٥٤-١٧٦٥.
7. موھەممەد پاشا، ١٧٦٥-١٧٧٥.
1. عەبدوللە پاشا، ١٧٧٥-١٧٧٧.
2. ئەممەد پاشا، ١٧٧٧-١٧٨٠.
3. مەحمود پاشا، ١٧٨٠-١٧٨٢.
4. ئىبراهىم پاشا، ١٧٨٢-١٧٨٤.
5. عەبدورەھمان پاشا، ١٨٠٣-١٨١٣.
6. مەحمود پاشا، ١٨١٣-١٨٣٤.
7. سلیمان پاشا، ١٨٣٤-١٨٣٨.
8. ئەممەد پاشا، ١٨٣٨-١٨٤٧.
9. عەبدوللە پاشا، ١٨٤٧-١٨٥٠.

میرنشینی ئەردەلان^٩

حکومەتیکی نیمچە سەربەخۆ بۇوه کە بۇ ماوەی نزیک بە ٧٠٠ سال (١٦٩) هەتا ١٨٦٧ (فەرمانى ھاپىي بەشىك لە کوردستانى كردووه. تا بەر لە دامەزرانى شارى سنه لە سالى ٤٦ اى كۆچىي مانگى (١٦٣٦ اى زايىنى^[١]، ناوەندى حکومەتىان زۆرتر ھەورامان و بەتايىھەت قەلای پالەنگان بۇوه. مەلبەندى حکومەتى ئەردەلانەكان لە درېزەي سالاندا زۆر جۆربەجۆر بۇوه و تەنانەت جارىك ئەردەلانەكان كەركۈوك و موسىل و دواتر بەغداشيان داگىر كردووه^[٢]).

فەرمانى ھوا ناودارەكانى ئەردەلان

1. باوه ئەردەلان.

2. تەيمۇور خان.

3. ھەلۇ خان.

4. خانئەممەد خان.

5. ئاماڭۇللا خان.

6. خەسەرھۇ خان.

میرنشینی سۆران ۱۰

میرنشینی سۆران (۱۳۹۹-۱۸۳۵) حکومەتیکی کوردی بۇ کە لە ۱۸۱۶ ساھر بە خویی خۆی راگەیاند و لە سالى ۱۸۳۵ بە دەستی هېزەكانی عوسمانی تىكچوو. لە زۆربەی کاتەكاندا ڕەواندز پایتەختى میرنشینی سۆران بۇوه. میرنشينە لە سەر دەستى میر عيسا کورى كەلۋىس بەگ لە ناوچەی بالەكايىتى و ڕەواندز دامەزراوه. ئەم میرنشينە لە ناوچەی نىوان زىيى گەورە و زىيى بچووك واتە پارىزگاي ھەولىرى ئىستا فەرمانىرەوايمەتى دەكىد، يەكىكە لە میرنشينە بەھېز و بە تواناكان لە مىژۇوی کورددا کە لە سەردەمى فەرمانىرەوايمەتى پاشاي گەورە يان پاشاي کورە لە پېرى ھېز و تونانى خۆی بۇ کە ناوچەكانی نىوان زىيى گەورە و زىيى بچووك و میرنشينى بادىنان و بەشىك لە ناوچەكانی میرنشينى بۆتان بەشىك لە رۆژھەلاتى کوردستانى دەگرتەوە.

میرنشينى بادىنان ۱۱

میرنشينى بادىنان لە نىوان شارى مووسىٰ و چەمى دىجلە و زىيى مەزندادامەزريزا بۇو. سنورى میرنشينى بادىنان، لە رۆژئاواوه میرنشينى بۆتان و لە باکورەوە میرنشينى ھەكارى و لە رۆژھەلاتىشەوە میرنشينى سۆران بۇو شارى ئامىدى پایتەختى میرنشينى بادىنان بۇو. سنورى ئەم میرنشينىيە ئەم شارانە دەگرتەوە: زاخو، ئاكرى و دەھۆك دەولەتە ھەریمى و مەزن و ناوەندىيەكانىش ھەر دەم دووبەركىيان دەخستە ناو ميرە كوردەكانمۇوە و نەياندەویست ميرە كوردەكان يەك بگەن و میرنشينە كوردىيەكان ببى بە يەك

دواى مردى ميرئىسماعىلى بادىنان، مير محمدى سۇران ميرنىشىنى بادىنانى خستە زىر دەستى خۆيەوە و هەردوو ميرنىشىنەكە بۇون بە يەك. ميرنىشىنى سۇرانىش لە ھەرىمى خۆيدا زۆر مەزىن و بەھىز بۇو

میر "سەيفەدين"
میر سەيفەدينى ميرى ميرمىشىنى بادىنان : رىشەى دەسەلاتيان لمىسىر ناوچەكانى فەرمانىرەوايەتىان داكوتاۋ رىز و پېرۇزىيان لەلائى دانىشتوانەكە ھەبۇو، بەھۆى بنەماى ھىزىيان، بەلام ملمىلانىيى بنەمالەكە لمىسىر دەسەلات و ھەملەت سىاسىيەتىك مير كارىگەرى سلبى دروستىكەر بەجۆرىك ميرەكان پېرۇزىيى جەماوەريان لمەستداو كەھەندىكىيان شاييانى ئەمۇ پەمپەنەبۇون ھۆز و عەشايىر چەكىان دژى مير ھەلگەرتۇو رۇلىان ھەبۇو لە دانان و لادانى ميرەكان تەنەنەت ھەندىك ميريان كوشت بەھۆى ئەمۇ سىاسەته ھەلەمەھى بەرامبەر زىر دەستەكانىيان ئەنجامدايىو، ھۆكارەكانى ناوبر او بارودۇخىكى لاوازى بۇ سەردارانى ميرگەكە خولقاند لە نیوهى دووهەمى سەددەت (١٧) بەجۆرىك كە بارودۇخى ناوخۇ و دەرھەمى ميرگەكە بەرھو دارمان بىرد. مير بەھرام پاشاي گەمورە كە لمىسىلى (١٧١٤) دەسەلاتى گىرته دەست تواني كۆتايى بەھەنە بارودۇخە نالەبارە بەيىنەت و دووبارە ميرنىشىنەكە گەشايمەھ لەچەند لايەننەك، سەرەتاي كارى بەدايىنەرنى ئاسايىش و چەسپاندى بارودۇخى ميرنىشىنەكە دەستى پىكىر ئەھەش بە تۈندۈتۈڭىرنى دەسەلاتەكەرى رىگای نەدا ھىچ كىپەر كىكارىكى بەرامبەر بۇوەستى لمىسىر دەسەلات تواني بە دادىپەر وەرى و سەخىيەتى خۆشەويىتى دانىشتوان دەستەبەر بىقات، بەمەش پشتگىرى خەلکى بەدەست ھىنە بەمەرگەر لىكىرنى لە هەر ھەشەمەكدا ھەروەھا پەيوندى ميرگەكە لە سەرەتەدا لەگەمەل دەولەتى

عوسمانى گەشەى كرد چونكە) بەھرام پاشا) كەوتە خزمەتى دھولەتى عوسمانى و بەرگرىكىردن لەھەر ھەر شەھىكى ناوخۆيى و دەرەكى لەسەر دھولەتى ناوبراو، بەمەشە پەيوەندىيە ئىدارىيەكانى گەراندەوە دۆخى جاران و راستەمۆخۇ ميرگەكە بەستەنبوڭ ئەھۋەش واي كرد كە والىيەكانى دەوروبەرى بكمونە دژايەتى كردى خزم و نزىكەكانى لىھاندان و تەلەتى لەناوبرىنیان بۇ دانايەوە بەلام تواني ئەم ھەولانە پوچەمل بكتەموھ لە شارە قايمەكەمى بەيىتەموھ گۈئى بە دوزىمنەكانى نەدات، تواني سەر بكمويت بەسەر ھەممو بەر بەستەكان بۇ ماوهى زياتر لە نيو سەدە حۆكمى ميرنىشىنەكە بکات كە ئەم ماوهى بەر ووداوى ترسناك و دەسكەوتى گەرنگ بەسەر ميرنىشىنەكە تىپەرى.

بەھۆى مردى (مير بەھرام پاشا) پىكدادان و ناجىگىرى سیاسى رووى لە ميرنىشىنى بادىنان كردىكە كاتىك كوركەكە بەناوى (ئىسماعيل پاشا) كورسى دەسەلاتى لە سالى (1768) گرتە دەست، ئەھۋەش بەھۆى ئەم ململانىيەكە كەوتە نىو تاكەكانى بنەمالەكە لەسەر دەسەلات، ئەم ناكۆكىشە واي كرد كە ميرگەكە بېتىتە خۆراكى ھىز و ئىيالەتكانى دەوروبەرى، ھەروەها (ئىسماعيل پاشا) بەرپرسى بەشىكى گەمورە تىكچۈن و دارمانى ميرگەكەبۇو، چونكە خۆشەمۆيىت نەبۇو لەلاين ژىر دەستەكانى بەھۆى خراپى رەشت و سیاسەتى، ئەھۋەش واي كرد بەرھەلسەتكارىيەكى گەمورە لەدایك بېتىت بەتايىتەتى (ئىزدىيەكان) كە بەركەوتەمى زۇرى سەممەكەمى بۇون ئەم بارودۇخە نالمبارە درىزەتى كىشى تاوهەكى كۆتايى سەدەتى (18) نەمانى ئىسماعيل پاشا لەسالى (1798).

هەكارى ناوچەيەكى شاخاویيە، میرنشىنىنەمەكارى دەكمۇتە نىيوان گۈلى وان،
شارى وان و خۆشاوى. پايتەختى میرنشىنىنەمەكارى شارى چۆلەمېرگ بۇو لمبىر
ئەمەرى ئەم میرنشىنىنەمەكارى چىابىدا بۇو، دەپەتوانى خۆى لە دوژمن بىپارىزى
و بىزى. بۆيمەش هەتا دەھات بەھىز دەبىو دەولەتى عوسمانى لەم میرنشىنىنەمەكارى
بۆيمەش زۆر جار لەشكىرى دەنارى دەھەنارى دەنارى دەنارى دەنارى دەنارى دەنارى
و كاولى دەكىردىن و مووچەخۆر و رۇشنبىرانى كوردىيان لەمەھىمە دەر دەكىرد
لمبىر ھىرش و زولم و زۆردارى عوسمانىيەكان، خەلک پەنايان دەبرىد بەر
میرنشىنىنەمەكارى، ھەنزاى، ھەنزاى، ئەمەنلىكىنەمەكارى دەكىردىن، ھەنزاى،

چهکداری له ٤٠٠٠٤ (چل هزار) زیدهتر بیوو

له لایه‌کی ترهوه دهوله‌تی فارسیش ترسی ئەم میرنشینه‌ی لى نیشتبوو، بۆیه
جارەنچاریک بە لەشکری زۆر مەزئونوو ھېرشن دەبردە سەری، بەلام میرنشینى
ھەکاری بەردەوام سەربەخۆبىي خۆى دژى عوسمان و فارس بە سەرفەرازى
پاراستووه ئەمەش بەتايىھەتى لە سەردەمى مستەفا پاشاى ھەكاريدا كە میرنشینەكەمى
زۆر بەھىز يۈۋىيۇ

هر چنده میرنشینی همکاری لهم دواییه سهردهمی عوسمانییه کاندا ناوی
نه مابوو، به لام دولت تاکوو نه مرؤش نصیتوانیو به نه اوی دهس به سهر ئمو
هر تمدنا بگەز

لور، ئەردەلان، ئاکری، ئامىدی، سۆران، خاک، بىتليس، بۇتان، موکرى، زەنگمنە
وپرا دۆست لەگەل چەندىن مېرىنىشىنى تردا كەلەم و سەردىمەدا ھەبۈن.
ھەر چەندە ئەمېرىنىشىنانە ھەبۈون بەلام تۈرك و ئىرانەكان ھەممىشە و توپانە كە كورد

ھەرگىز حکومەتى نەبۇھە لەلام كورد ھەرلەكۆنەوە لەچەرخەجىاجىاكانى مىژۇوى
خۆيدا حکومەتى تايىھەتى خۆى ھەبۇوه بەلام كورد حکومەتى خۆى ھەبۇھە وەك
حکومەتى حەسنسەنەوە كە ئەم پايتەختەكەمى لەخورەم ئاباد بۇو بەلام گۈزىزرايمەوە بۇ
سەرماز وە ھەروەھا حکومەتى مەروانى لە (دىياربەكر - جزيرە)
وە چەندىن حکومەتى تر كەلەپەسەردەمەدا ھەبۇون.

لەكۆتائى سەدەي يانزەيمەم و ھەروەھا سەرتاتى سەدەي شانزەيمەم لەگەرمەي شەرى
ئیران و تۈركىيا سولتان سەليمى يەكمەن كەلکى لەھەستى ئايىنى كوردهكەن وەرگرت
سولتان سەليم يەكى لەراۋىيىزكارانى كاروبارى كوردهكەن نارد كەناوى مەلا
ئىدرىس بۇو كەراي سپاردبۇو بەناوى دولەتى عوسمانىمەوە پەيوەندى
بەكوردهكەنەوە بىكا سولتان سەليم دەيوىست لەرېي مەلائىدرىسىمەوە كوردهكەن بىكا
بەپەرژىنېك بۇپاراستنى سنورى دولەتەكەمى وەمەلائىدرىس لەدەرەبەگە
گەورەكانى ناوچەمى بىتلىس، مەلائىدرىس بەناوى ئايىن و پاراستنى مەزھەبى سوننەوە
داواى لەكوردهكەن دەكىردى پشتگىرى لەسولتان سەليم بىكەن و ئەگەر پشگىرى بىكەن
ئەمە دولەتى عوسمانى سەربەخۆى كوردهكەن دەسەلمىنى لەئەنچامى ئەھوتانەى
مەلائىدرىس كەمۇتىبوى كوردهكەن چۈنپال دولەتى عوسمانى وەلەشمەرى چالدیران
كوردهكەن بەشداربۇن و سوليان سەليم سەركەمۇتنىكى گەورەى بەدەست ھينابە
ھاوكارى كوردهكەن بۆيە شاي ئیرانى ناچاركەردى پەيمانىكى تايىھەتى پى مۆربەكتە.
ئەمەپەيمانەى بەستىرالە نىوان سولتان سەليم و شائىسىماعىلى سەفھوی سەربەستى و
سەربەخۆى بۆمېرنىشىنە كوردهكەن سەلماند ئىتىر كوردهكەن ھىنەپەيوەست بۇون
بەرېكەمۇتنامەكەوە لەزۇرەبەي شەرەكانى سولتان سەليم لەيەممەنەوە تاقيەنە
بەشىۋەيەكى زۆركارىگەر بەشداريان دەكىردى مەلائىدرىس بەم پلانە توانى سنورى
دولەتى عوسمانى بېپارىزى و پەكى ھېر شەكانى دولەتى ئیرانى بکابو سەر

دولەتی عوسمانی بەلام ئەمەن خىگای داخەدولەتی تورکی هېچ بايەخىکى بە ئەمەر يكەوت تامەمەن نەئەداو پابەندىنەبۇو پېۋەن سەربەخۆى مىرنىشىنە كوردەكان زۆرى نەخايىاند وبەشىك لەدەر بەگەكان خۆيان بە بىڭانە فرۇشت و كەمەتنە دژايەتى سەربەخۆبۇنى كوردەكان وەئىتر دولەتى تورکى وئيرانى كەمەتنەگىانى مىرنىشىنەكان و بە هيىز ئاگرۇئاسن دەسەلاتى خۆيان بە هيىز دەكەر دەكەر دەستان بەلام لەگەل ئەمەشدا دولەتى تورك وئيرانى نەيان تواني دەست بىگەن بەسەر ھەموولايەنەكانى مىرنىشىنەكان لەكتوتاي سەددەن حەقدەيم چەند مىرنىشىنەكى كورد دەركەمەتن و پەرمەيان سەند توانيييانە رۆلىكى گەنگ بىبىن وەك مىرنىشىنەكانى : ملى لەديار بەكەر ئىزىدىيەكان لە شىنگال، زازا لە دېرسىم چەندىن مىرنىشىنى تىريش وە لەكتىيەكەيدا كەرزىن كەكتىيەكەى ناوى ((فارس و مەسىلەن فارس)) دەلىت ((سەرانى كوردەكان سەربەخۆى تەماوييان ھەنە و كاروبارى كوردەكان خۆيان بەرئۇدەبرە تەنەنها پەمۈندىيەك پىكەمەيان دەبەستى بە دولەتى تورك وئيران ئەمۇيش تەنەنها ئەمۇباج و پېتاك ھەنە كەددەن دەن بە دولەت)) بەلام ھەردوو دولەتى ئيرانى و تورك ھەمىشە ھەولى ئەمەيان داوهە كوردستان داگىر بىمن راستەمۇ خۆبىكەن بەبەشىكى دانەبراوه لەدولەتكەمەيان كاتى لەسالى ۱۸۲۸دا دواي داگىر كەرنى كوردستان دەبىنەن سولتان مورادى دووھەن چەند فرمانىكى تازەن بۇ سەرلەنۈر رېكخىستى كاروبارى دولەت دەردهكا. داگىركەران لەسەددەن نۆزدەيەم دا توانييان بەتەمەواھەتى دەست بەسەر كوردستان دا بىگەن، ئەوان لەپىناوى داگىر كەرنى كوردستان و چەمۇسانەھەن گەللى كورددا سىاستى كوشتو بىيان لەھېرىشەكاندا بەكاردەھىنە ئەمۇيش لەپىناو سەرداھەواندن و ملکەچ كەرنى كوردەكان ھېرىشى بەر فراوانىيان دەكەرنە سەر ھەموو هيىزى خۆيان بەكاردەھىنە ئەمۇر كەمش بە گەمۇرەتلىن رابەرى ئەمۇسايەن تورك محمد رشید

بەگ سپار دیبو و هەروەھا کوردەکانیش لەخەبات کردن و بەرچەدانەوەی
دوژمن دریخیان نەکردوھ و چەندین داستانی کەم و ئىنھوئاز ایانە يان تۆمار کردوھ
بەلام تورکاکان و ئیرانیەکان بەشیوھیەکى درنداھ و نامروقانە لەزۆربەی
ناوچەکانی کوردستان بەزەبیان بە مندالان و ژنان نەدەھاتموھ و بەکۆمەل کوردیان
لەناو دەبرد و شار و دیھاتەکانیشیان ویران دەکرد و ھاروھا بەزۆرسەر بازى پېکردن
وباجى قورس ئەوش رەنگدانەوە خراپى لەناو کوردەکاندا بەجىھىشتىبو و
چەھسانەوە وزولم زۆرى کاربەھەستانى تورک و ئیران کوردى بەئاگاھىنایەوھ
ورده ورده گیانى ياخى بۇون و ملکەچ نەکردن لەدەرونى کوردا پەرھى سەندو
پاشان بەشیوھى راپەرین و شۆرش بەدوژمنەکانى تەقىيەوھ.

پەراویزەکانى بەشى دووھم

باسى يەكەم

١. ھۆکارەکانى سەرھەلدان و پروخانى میرنشينە کوردىيەکان لەسەردەمى

عەباسىيدا/کامەران عزيز/چاپخانە حاجى هاشم/ھولىر/٢٠١٢/لا ٦٤

٢. ھەمان سەرچاوەى پىشۇو

٣. ھەمان سەرچاوەى پىشۇو

٤. مىزرووى کورد و نىشتىمانەكەى/کمال ابوبكر/شويىنى چاپ

نيه/ناوى چاپخانە نيه/٢٠٠٠/لا ٤٣

٥. کوردستان ناسنامەى من/هاورى قەندىل/سالى ٢٠٠٦/ناوى شوين

نيه/چاپخانە سان لەند/چاپى يەكەم/لا ٣٩

٦. مىزرووى کورد و نىشتىمانەكەى/کمال ابوبكر/شويىنى چاپ

نيه/ناوى چاپخانە نيه/٢٠٠٠/لا ٤١

٧. ھەمان سەرچاوەى پىشۇو/لا ٢٩

٨. ناودارانى کورد/میر بەسرى/سالى ٢٠٠٢/سلیمانى/دەزگاي چاپ پەخشى

سەردەم/لا ١٥

٩. سايتى www.wikpidea.org

١٠. مەسەلمەى کوردو ياساي نىيۇدەلەتان/جاسم توفيق خۇشناو/سەنتەرى
لىكۈلىنەوهى ستراتيجى کوردستان/سلیمانى/٢٠٠١/لا ١٣١

١١. میرنشينى ئەرەدەلان، بابان، سوران/محمد حمە باقى/چاپى يەكەم/چاپخانە
ۋەزارەتى پەروەردە/ھولىر/٢٠٠٢

١٢. لەسايتى www.wikpidea.org

بەشی دووھم

باسی دووھم

ژیانی ئەمەنگەرداھى سەرەخۆی کوردستانیان راگەیاندووھ

لەم بەشەدا باسى ژیانى پېنج سەرکردە دەكەين لەوانە :

١) ژیانی سەلاھەددىنى ئەمیوبى : لەباسى سەلاھەددىن كە وەك كوردىكى

قارەمان جىيى شانازى ھەممۇ كوردىكە

٢) ژیانى شىيخ سەعىدى پیران: لېرەدا باسى ژیانى و شۇپەشمەكمى دەكەين كە

بۇ سەرەخۆی ھەر چوار پارچەكە ئى كوردستان .

٣) ژیانى شىيخ مەحمودى حەفید: لېرەدا باسى ژیانى و يەكمەن حەكومەتى

كوردى دەكەين

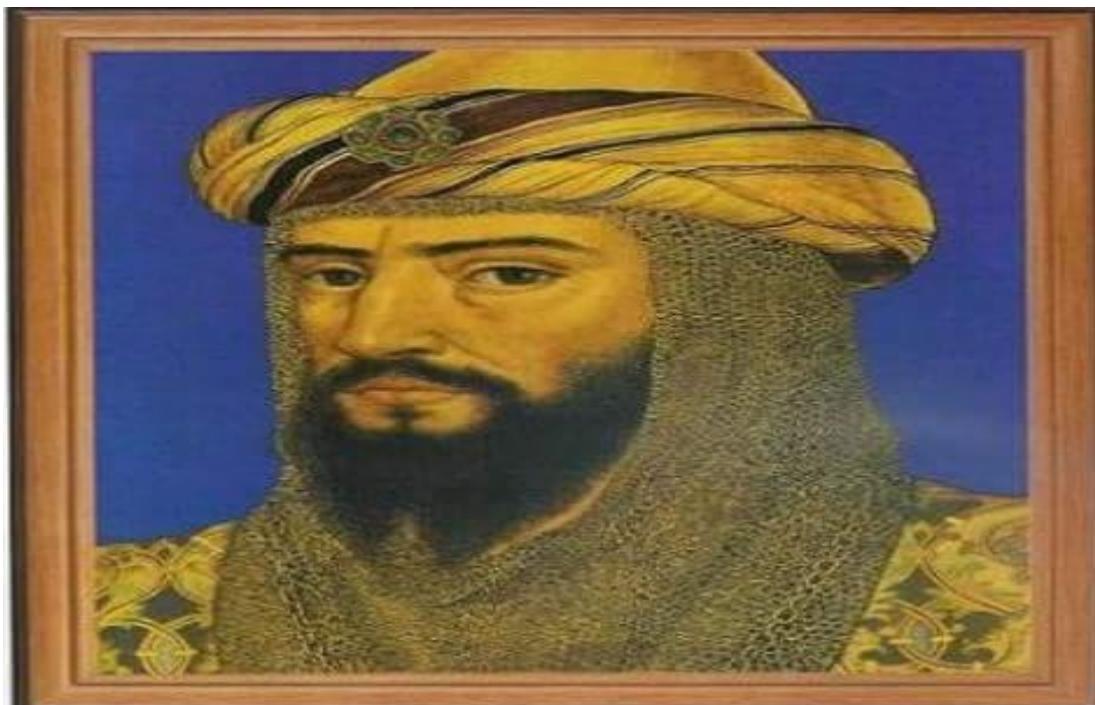
٤) ژیانى قازى محمد: باسى ژیانى و وە كۆمارى كورستان دەكەين

٥) ژیانى مەسعود بارزانى: باسى ژیانى ھەرچەندە سەرەخۆى

رانەگەياندووھ بەلام ئەم كاتھى ئەم سەرۆكە زۆر زۆر نزىكىن
لەسەرەخۆلى

یەکەم :

(سەلاحەدینی ئەمیوبى)

ژيانى ۱

ناوى (ئىمبوو موسەفەر يوسفى كورى ئەمیوب) لەخىزانىكى كوردى سەربەيەكىك
لەھۆزە ناودارەكان بەناوى ھۆزى ရەوادى لەسالى ۱۱۳۷ لەدايىك بۇوه
شويىنى نىشتەجى بۇونى ھۆزى ရەوادى لە نزىك شارۆچكەى دوين لە
ئەرمەنستان. كاتىك سەلاحەدین لەدايىك دەبىت لە تكريت ھاوکات بۇو لەگەمل ئەم
رۆزەي موجاھەدەين بەھرۆز والى بەغدا بەھۆى كۈزرانى يەكىك
لەسەكرەمانى قەلا لەلایەن شىركۆ كەمامى سەلاحەدینە بېرىارى دا كە نەجمەدین
يىوب و ئەسەددەدەن شىركۆ شارى تكريت بەجىيەپەن وە ئەوانىش بەرھو شارى

موسل رۆشتن و لەلایمن والى عیمادەدین زەنگییە پېشوازیان لیکرا و هەر لەویش بنەمالەتی ئەمیوبىيەكان گەشمیان کرد هەر دوو براکەتی سەلاحەدین بۇونە باشترين سەرکردەتی عیمادەدین هەر بەيارمەتى ئەمیوبىيەكان تواني ديمەشق بەئىننەتە ناو دولەتكەتى بەلام سەلاحەدین لە ديمەشقدا فيرى زانستە ئىسلاميەكان و ھەنمەرى سوارچاکى و ڕاوكىن و تىر ھاویشتن بۇو كاتىك نورەددەدین زەنگى تواني بەعلبەتكى داگىركات نەجمەدىن ئەمیوبى كرده والى ئەمۆى .

وولاتى ميسىر مەلبەندى دولەتكى فاتىمى بۇو پېش ھانتى سەلاحەدین بۇ ئەوشارە بەلام خەلیفەتى هىچ دەسەلاتىكى واى نەبۇو ھەمموو كاروبارەكان بەدەست و ھىزىرەكانە بۇو و ئەسەددەدین شېرکو بۇو بەپياوى يەكمەن لە وولاتدا كاتىك كە ئەسەددەدین شېرکو مرد خەلیفەتى فاتىمى ئەم وەزارەتە دا بە سەلاحەدین بەلام باس لەم دەكىرىت كە زەنگىيەكان بۇدانانى سەلاحەدین لەم شوينە زۆريان لە خەلیفە كرد لەبەرئەمە فاتىمىيەكان لاواز بۇون لەمكەتمەدا وزەنگىيەكان بەھىزبۇون وە ژمارەتكى زۆر لە خەلکى پشتيوانىيان لە سەلاحەدین دەكىد بەلام بەھەرگەرتى ئەم وەزارەتە بەئاشتى تىپەر نەبۇو چەند مانگىكى نەبرەد كە سەرباز و فەرمانىرەواكانى فاتىمىيەكان ھەولى كوشتنى سەلاحەدین يان دا وە لەم كاتىدا نورەددەدین براى سەلاحەدین خەریكى كىشە ناوخۆيەكانى و لاتەتكەتى بۇو كە شام بۇو دواى وەرگەرتى وەزارەت لەلایمن سەلاحەدین خاچپەرسەتكان نوييان برد بە خۆيان و كەشىتىيەكانىانە بەندەرى دومياتيان دا سەلاحەدین ھەولى بۇ براکەتى ئەسەددەدین نارد ئەمېش لەلایمن خۆيەوە ھېرلىكى كرده سەر ميرنىشىنەكانى خاچپەرسەتكانى وولاتى شام تا گوشارى سەر ميسىر كەم بەنەمەوە كە كرابۇوە سەربازەكانى بەندەرى دوميات ڕۆلىكى زۆر گەورەيان بىنى لەپاراستى شارەكە كە دواى ٥٠ رۆژ لە گەمارۆدان خاچپەرسەتكانىان ناچار بە

پاشەکشەکرد وە لەباکوورەوە سەلاحەددىن بە خۆى و سوپاکەيەوە دواى
 خاچپەرسەتكان كەمەتە شارىي دەير بەلەخ بەيمىكىان دا كاتىك پاشاي
 خاچپەرسەتكان لەگەل پاسەوانەكانى لە شارى غەززەوە بەرھو شارى دەير بەلەخ
 چۈن سەلاحەددىن رېرھەكەي خۆى گۆرى و بەرھو شارى غەززە گۆرى و ئەم
 شارەي لە خاچپەرسەتكان كە قەلايەكىان دروست كردىبوو رەوخاندى وە لەمماوه
 يەشدا تواني قەلاي ئىلاتىش بىگرىت دواى ئەم سەركەمەتنە زەنگىيەكان پېيان لە مىسر
 قايىتىر بۇو ھەتا دواتر شىخىكى سوونە لە موسىلەوە ھات ووتارى بۇ خەلیفەي
 عەباسى دا كاتىك كە فاتىمەكەن دەسەلتىان نەما براكەي سەلاحەددىن دواى لە
 سەلاحەددىن كىردى ووتارى خەلیفەي فاتىمە بىگۆرى بۇ خەلیفەي عەباسى كە ئەم
 شىخە كەرىدى كەمس نەي دوپۇرا بىكەت تەنانەت سەلاحەددىنلىش كە ھەممۇ
 كاروبارىكى رېكخستىبوو بۇ ئەم كارە .

وە خەلیفەي فاتىمە نەخوش بۇو دواى ماۋەك وەفاتى كىردى سەلاحەددىن بۇو
 بە حاكمى مىسر ئەممەش دواى ۲۶ سال لەحوكىمى فاتىمەكەن كۆتايىان پېھات.

دواى ئەمە كەبۇو بۇ حاكمى مىسر چەندكارىكى كىردى لەمانە :

قازىيە شىعەكانى لابردوو گۆرى بۇ قازى سوونە وە مەجلىسەكانى بانگەموازى
 ھەملۇشاندەوە و ئىسلى مەزھەبى شىعەي ئىسماعىلى لابرد ناوى (على كورى ئىبۇ
 تالىبى) لە بانگدا سېرىيەوە وە بېرىارى دا كە ناوى ھەر چوار خەلیفەي راشىدەن
 لە ووتارى ھەينىدا بەئىزىت لە فوستات دوو خويىندىنگايى گەورەي دروست كىردى بۇ
 بلاوكردنەمە مەزھەبى سوننە ئەم دوو خويىندىنگايى زانستەكانى شەريعەي
 ئەمۇتەمە ھەر دوو مەزھەبى شافعى و مالكى .

بەلام نىوانى نۇورەددىن و سەلاحەددىن ساردى تىكەمەت ھەر چەندە سەلاحەددىن
 چەندىن چار دواى لىبۈوردى لە نۇورەددىن كىردى بەلام سوودى نصبوو وە

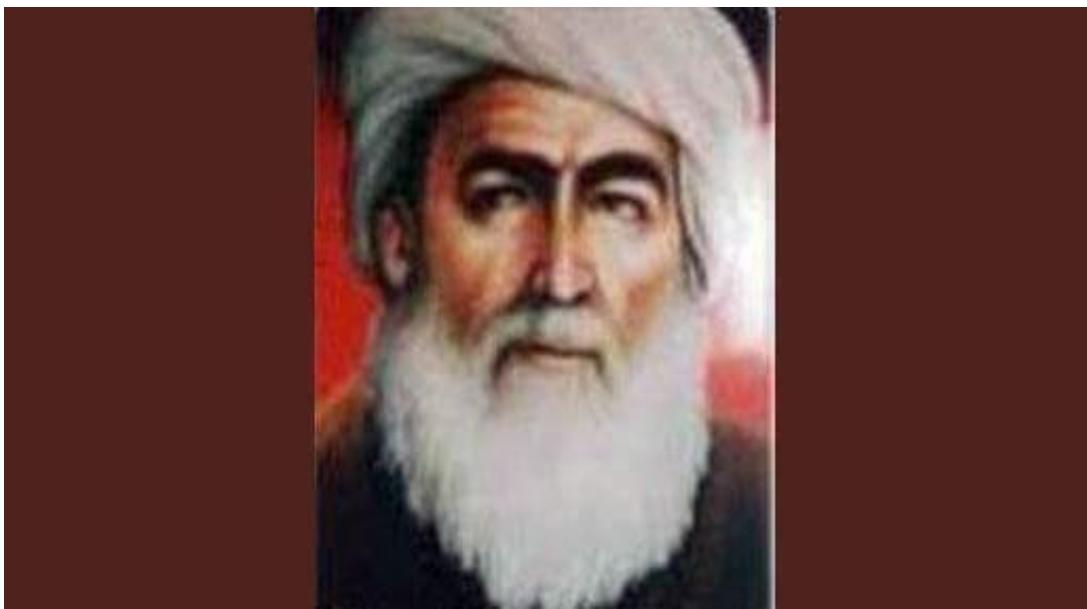
نۇورەددىيەن سوربۇو لەسەر ئەھى سەر بىكەتە سەر سەلەھەددىيەن و لەھەسەلاتى مىسەر لاي بىدات بەلام هىچ ھېرىشىكى نەكىرىدەسەر لەمماھىدا و تەنھا دواي ٢٠٠٠ دىنارى لىدەكرد كەتاتى خۆى بۇ ھەلمەتەكەمى ئەسەددىيەن بۇ فەتحى مىسەر دەستگەرنى بەسەر دەسەلاتى خاچپەرسەت و فاتىمەكان تەرخانى كردبوو سەلەھەددىيەن وەك ئەممەكىك بۇ قەرزەكەمى ٦٠٠٠ دىنارى بۇ نارد لەگەن باشتىرىن شتومىك و گەھەردا لەتاتى بردنى ئەم قەرزە بۇ نۇورەددىيەن بەفرسەتى زانى ھېرىشى كىردى سەر خاچپەرسەتكان و فەرنگىكەكان چەند شەپىك لەتىۋانىاندا رۈويىدا بەلام سەلەھەددىيەن لەمكەتمەدا لە شام بۇو باوکى مرد ھەر بۇيە گەرايەوە بۇمىسەر وە براكەمى نارد بۇگەرتى يەممەن و توانيان داگېرى بىكەن و بەممەش حىجاز چۈوه پال مىسەر.

لە ١٥ ئى ئايارى ١٧٤ نۇورەددىيەن لە ٥٩ سالىدا گىانى لەھەست دا بەمرىنى نۇورەددىيەن سەلەھەددىيەن بە كىردىوە بۇ بە پىشىمواي مىسەر وە بۇوە بە سەركەدەي گەورەتلىن دەسەلاتى ئىسلامى ئەسەردىمە .

سەلەھەددىيەن لە ٢٠ ئى شوباتى ١١٩٣ توشى نەخۆشى هات و ورده ورده نەخۆشىكەمى پەرەتى دەسەند تا لە ٣ ئى ئازارى ١١٩٣ دا كۆچى دوايى كرد ئەممەش پەشارەيەكى گەورەبۇو بۇ ئۆمىتى ئىسلامى بەراستى سەلەھەددىيەن سەركەدەيەكى بەھىز و لىھاتوو بۇو و وە ئىمەى كورد شانازى بەمۇ سەركەدەيە دەكەين و جەڭلەمەى كە سەلەھەددىيەن خۆى كورد بۇوە ئەممەش جىڭەمى شانازىيە بۇ كورد كە سەركەدەي و ائاز او لىھاتووی ھەيە

دۇوھم :

شىخ سەعىدى پیران

ژيانى ۲

شىخ سەعىد لەسالى ۱۸۶۵ زاينى لمدایك بۇوه لەناوچەى پالۇو وە يەكىك بۇوه
لە شىخە بەرزەكانى نەقشبەندى لەپاش مردنى باپېرىھى شىخ على ، وە دواتر باوکى
ناوچەى پالۇو بەجىدەھىلىت و ۋەودەكەنە شارى خنىس شىخ ھەر لىرە خويىندى
دىنى تەواو دەكەت پايىمىي بەرزى كۆمەلايەتى و لىھاتووى و زيرەكى بۆتە ھۆى
سەرەكى بۆ ئەمە كۆمەلەمىي سەربەخۆيى پەيوەندى راستەخۆى بە شىخ سەعىدە
بکات لە كۆتايى ھاوينى سالى ۱۹۲۳ .

پاشان يوسف زىيا كە سەرۆكى بزۇتنەمە كورد و نائىبىي كۆنى شارى بەتلیس
بۇوه لە پەرلەمانى تۈركىا چۆتە سەردانى شىخ سەعىد لەشارى خنىس بۆ ڕىكەوتىن

لەسەر ئەوهى بېيار بەن لەسەرھەلگىرساندى شۆرشى نوى .
لەزستانى سالى ١٩٢٤ تا ١٩٢٣ سەرۆك ھۆزەكان و ئەندامە چالاکەكانى كۆمەلەمى
سەربەخۆبۇون كۆبۇنەوهىكى فراوانىيان لە ناوچەي پاللۇو بەست كە لەم
كۆبۇنەوهىدا باسى فراوانىكىردن و خۆسازدان بەممەبەستى چالاکى كەن لەپىئانو
بزوتنەوهى نەيىنى خۆئامادەكىردن بۇ راپەرىنى نوى بۇ سەربەخۆيى كوردستان
ئەم كاروو بېيارەش تاپادىھىكى بەر فراوان بەيارمەتى شىيخ محمودى حەفید و
سمكۈى شاكى بۇو ھەروەها بېيار درا كە ياداشتىك دەربارە پەستگىرى
نەتهوهى كورد بۇ كۆمەلەنى نەتهوهەكان بنىرن .

ھەردوو (خالىد جەبرى و يوسف زىبا) كە ئەم دوو ئەندامە بەچالاكتىرىن ئەندام
لە كۆمەلەنى سەربەخۆبۇون دادە نزان كە ھەموو بېيارە گەرنگەكانى كۆمەلەكەيان
دەگەياندە دوورتىرىن ناوچەكانى كوردستان وە ئامادەيى ھەميشەييان لەنیوان
سەرۆك ھۆزەكاندا پەيدا كەدبۇو ھەروەها پەيوەندىيان لەگەل پارتى جمهورى
پېشکەمتووی تۈركىيا پەيدا كەدبۇو لە تىرىن دووھەمى ١٩٢٥ دامەزرابۇو .
بەلام بەھۆى خيانەت كەنلى سەرۆك ھۆزەكانى ھۆزى خورمىك كە
دەنگۇوباسى خۆئامادەكەنلى گەياندە رېزىمى تۈركىيا وە بەپەيارى مستەفا كمال
ئەتاتورك ھەردوو يوسف زىبا و خالىد جەبرى گەران و رەوانەيى زيندانى
بەتلىس كەن لەپاش گەرتى ئەم دوو كەسە كۆمەلەنى سەربەخۆبۇون بېيارى
ئەوهىان دا كە شىيخ سەعىد ھەلبىزىرن و بىرىت بە سەرۆكى كۆمەلەنى
سەربەخۆبۇون .

پاش ئەوهى كە شىشيخ سەعىد كەن بەسەرۆكى كۆمەلەنى سەربەخۆبۇون بېيارى
ھەلگىرساندى بزوتنەوهى چەكدارە دا بەلام دەيويست زياتر بېيارەكە مۆركى
كوردستانى گەورەي پىوه دىار بىت لەبەر ئەوه على ۋەزايى كورى نارد بۇ

شارەکانی ئامەد و حەلب بۆ زانىنى بىروراى سەرۆكەکانى کوردى سورىا و عىراق و ئىران بۆ رېك كەوتەن لەسەر كاتى گشتى ڕاپېرىنەكە .

لەپاش كۆبۈونەوەي گەمۇرە لەشارى حەلب ھەمۈوان گەشتتە ئەو بېرىارەي کە مافى نەتەوەي كورد بەبى شۆرشى چەكداراي مسوگەر بىت وە ھەمۈوان رېك كەوتەن لەسەر ئەوەي لە ۱۹۲۵/۳/۲۱ بىت بەيەكمەن رۆزى ھەلگىرساندى شۆرش وە لەنيوهى دووهمى مانگى يەكمى سالى ۱۹۲۵ شىخ سەعىد سەردانى زۆربەي ناوجە كوردىكەن گەرا كە دەچوو بۆ ھەرناؤچەمەك بە كۆمەل لايەنگەر و دۆست روويان تى دەكىد لە ۱۹۲۵ شوباتى شىخ سەعىد خانىي بەجيئىشت و لەكەمل سەد سوارە بەرھۆ گۈندى پېران بەرېكەوت بۆ مالى عەبدول رحىمى براي ھەر لەو شەھەدا مەفرەزەيەكى سوپاى تۈرك بەسەرۆكايىتى حوسنى ئەفەندى و مستەفا عالىم كە ھاتبۇون بۆ گىرتى چەند كەسىك لە گۈندىشىنەكەن وە شىخ سەعىد رازى نېبوو كەكس بىگەن ئەممەش بۇوە هوى ئەوەي كە ھەر دوولا سەنگەر لەمەك بىگەن لەپاش دەست پېكىردىنە شەر چەندەها كەس لە مەفرەزەي دوژمن كۈزرا ئەوانى تريش بەئەسىر گيران .

ئەم ڕووداوه لەپەرە بۇوە هوى رېگەرەكى سەرەكى ناوەخت لەكامل نە بۇونى خۇئامادەكىرىنى ڕاپېرىنەكەي شىخ سەعىد بەلام كاتىك كە شىخ تايىمىرى براي شىخ سەعىد ئەم ھەوالىمى بىست بەبى وەستان لە ۰ ۱ شوباتى ئەسالمادا كۆنترۆلى شارۆچەكەي ليچەي كرد و دەستى گەرت بەسەر گشت پارە و نامە و تەلەگرافى نەينى ڕەزىمدا گەرت وە لە رۆزى دواتر لە ۱۱ شوباتدا خۆيى و دوو سەد هەزار سوار چۈونە خزمەت شىخ سەعىدى براي لە پېران .

ئەم ڕووداوه و ھۆكارانە بونە هوى سىست بۇونى ھەندىك لەكارى شۆرشهكە و وە بۇوە هوى دواخستى شۆرشهكە ھەر بۆيە شىخ سەعىد بەناچارى پېش وەخت

بەریاری دەست پىئىكىرىنى شۆر شەمەكەى دا وە پىشىمەرگە كوردىكەن لەھەر چوار
و يلايەتكە شەمش سەمد هەزار كەمس بۇون وە ژمارەى ھېزە توركەكە لە سەد
ھەزار كەمتر بۇون لەم ناوچانەدا نەتمەوەى عەرەب و ئەرمەنیشى تىيدابۇو ئەم كەمە
نەتمەوانە زۆر زۆلم و ئازاريان چەشتۈوه بەدەست دەسەلەلت دارانى توركمەھەر
بۆيە زۆر بەيان بەشدارى شۆر شەمەكەيىن كرد وە شىخ سەعىد سەرۋەكايەتى
پىشىمەرگەكەنە حاجى حەسەن و عەممەرى خارق و ھۆزى مەستان و بۆتانى
باشورى چىای كوچەرانى دەكىرد وە ھەروەھا ھېزەكەنە سالح بەگى خانى و
ھېزەكەنە شىخ شەمسەدین ھاتنە ناوچەى مادن وە لەو كاتمەدا شىخ ئەمۇبىش لەگەملەن
ھەزاران سوار چونە پاڭ ھېزەكەنە شىخ عەبدول رەحيمى براي شىخ سەعىد.
پاش ئەمە كە ھېزەكەنە باش ڕېكخست ئەمە پاشان بەرمە شارى ئامەد
رۇشتەن تاپۇزگارى بەكمەن وە شىخ سەعىد لەسەرتاواھ ھەستى بەھەكىرد كە
ھېزەكەنە لەتوانى ئەمەدا نىھەن شارى ئامەد رۇزگار بىكەت بۆيە بىرى لە ڕېگە
چارھەكى تر كەردىم بۇ ئەمەش كەمۆتن ھەگەل حەكومەتى توركىيا
تا بوارىكى لەبار بۇ ڕاپەرينى كوردىكەنە ناو شارەكە بېرەخسەننى و وە ھېچ
رېگايەك نەمبوو تا چەك بېگەيەننە ناو شارەكە بۇ كوردىكەن وە گەماقۇدانى
شارەكەمەش زۆرى خايىند.

لەسەرتاى مانگى ئازارەوە شىخ سەعىد ھېرىشى دەست پىئىكىد بەلام خۇرەڭى
ھېزى تورك زۆرى خايىاند لەدەرگائى ماردىنەمە ھېزى شىخ سەعىد و خەلکى
شارەكە يەكىان گەرت و كەمۆتنە پەلامار دانى سوپاى تورك بەلام سوپاى تورك
سەنگەرەكەنەنەن پەتمەبۇو وە لەھەمان كاتدا خاوهنى سەدان چەك بۇون كە چەكى
نوئى شى تىبابۇو لەپاش شەپەرىكى قورس و كۈزۈرەن ئەرمەنەكى زۆر
لەھەردوولا وە ھېزى شىخ سەعىد و خەلکى شارەكە ناچار بۇون پاشەكشەبەكەن .

رۆز بە رۆز ریزهکانی شۆپش بەرھو شپرزھی و پەرش و بڵاونھو دەچوو
بەتاپیھەتی کاتیک سوپای دوژمن لە باکوور و باشورو بە هیزیکی زۆر ھیرشیان
ھینا گەمماڕۇدانەکەمیان پىچەموانە كردەوە لە كۆتاي مانگى نىسان بەھۆى خيانەتى
ھۆزى جبرانان و قاسم بەگى جبراانھو شىخ سەعىد و شىخ عبداللە و على غالب و
رەشید ئاغا ۲۶ شۆپشگىرى تىلەسەر پىدى چەمى مۇراچ لەناوچەى گەنھ بەدل
گىران لەدوای دادگای كردنى شىخ سەعىد و ھاۋىيەكانى لە كۆتاي مانگى ئايارھو
كەدەستى پىكىرد ماوهى يەك مانگى خاياند بەلام سزاى لەسىدارەدان بۇ شىخ
سەعىد و ۴۷ شۆپشگىرى ھاۋىيى دەرچوو وە لەشارى دىاربەكر لەسىدارە دران

سی یەم :

شیخ مەحمودى حەفید

ژیانی ۳

یەکەم دامەززىنەرى حکومەتى كوردى (شیخ مەحمودى حەفید كورى شیخ سەعید كورى شیخ محمدى بچكولە كورى حاجى كاڭ ئەحمدى شیخ) ھ لەسالى ۱۸۸۱ زايىنى لەسلىيمانى لەدایك بۇوه كە لە بنەمالەمەتكى ئايىنى بەناوبانگە كە دواى رەووخانى ميرنىشىنى بابان دەسەلاتى ئايىنى و كۆمەلایەتى سیاسى كوردستان كەوتە ژىردەستى ئەم بنەمالەمەتو و شیخ بەمنالى خراوەتە بەر خویندن و مامۆستاييانى وەك عبدالله فەندى و زیوەر دەرسیان پى ووتۇوه كاتىك شیخ منال بۇوه لەكەمل باووکى دا سەردانى ئەستىمبولى كردووه و لەۋى سولتان عەبدۇلھەمیدى دووھم پېشوازى لېكىردوون .

ئەمە بۇو سالى ۱۹۰۸ بېپىلانى تاقمى ئىتihad و تەرەقى لەشارى موسى شىخ سەعىدى باوکى و شىخ ئەممەدى براى شەھىد كران ئىتەر ئەركى بەرىيەبرىنى كاروو بارى بنەمالەكە ئەكمەيتە ئەستۆ شىخ مەممود كەلەو كارەساتەدا زۆر بەزەممەت رىزگارى ببۇو وەھروەها شىخ مەممود وەك كەسايەتىمەكى مۇسلمان بەشدارىيەكى كەرىيگەرى كرد لە شەھەكانى دەولەتى عوسمانى دژى ئىنگلىز مەكان لەسالى ۱۹۱۵ كە خۆيى و سەد سوارىيەكى ئەسپ كە كورد بۇون بەرگرىيەكى قارەمانانەيان كرد وە لەسالى ۱۹۱۸ كاروبارى شارى سليمانى گرتە ئەستۆ.

وە لە ۱۸ حوزەيرانى سالى ۱۹۱۹ دا ئىنگلىز مەكان بە تۆپ و فرۇكە و هېزىكى گەورەي بىشومار بەسەرۋەكايەتى ژەنەرال فرایزەر لەدەرېندى بازىان پەلامارى هېزەكانى شىخ مەممودى دا لەو شەھەدا هېزەكانى شىخ مەممود قارەمانى تىمەكى زۆريان نواند و قوربانىيەكى زۆر گەورەيان بەخشى بەلام ئاكامى شەھەكە بە سەرکەمەتنى هېزەكانى ئىنگلىز كوتايى ھات و لە شەھەدا شىخ مەممود بىرىندار كرا لەپاڭ بەردىقارەماندا دەستگىر كرا لەمانگى تەمۈزى ھەمان سالدا بېيارى لە سىدارە دانى بۇدرا بەلام لە ژىر گوشارى راي گشتى داو لە ترسى بەرپابۇونى شۆرشىكى گەورەي كورد ئەمە حوكىمە گۆرا بە حوكىمى دە سال زىندانى بۇ شىخ مەممود وە لەھەمان كاتدا گواستراوەتەمە بۇ ھيندستان .

دور خستەمە شىخ مەممود بۇ ماوهى سى سال بارودۇخى كورستان و ناوجەكەي ئالۋىزتر كرد ھەر بۇيە سالى ۱۹۲۲ بېيار درا شىخ بەگەرىتەمە كورستان ھەر كەگەرىايەوە لەھەمان سالدا واتا ۱۹۲۲ لەشارى سليمانى حوكىمەتى كورستانى راڭمیاند ھەموو تووانى خۆى تەرخان كرد بۇپتەمە كەنەنە ئەم حوكىمەتە بەلام سىياستى ئەمە سەردىمە گەورە هېزەكانى دنيا دژى ئامانجى

گەلی کورد بۇون و ئىنگلیز مکان بەتھواوھى پشتگیرى لە دھولەتى تازە دامەزراوهى عېراقىان دەكىرد و لەشکر كىشىيان دەكىرد سەر كوردستان .

لە كانوونى دووھمى ۱۹۲۳ نۇوسراؤيىكى لە ژىر مۇرى مەليكى كوردستان بۇ كونسولى رۇوسىيائى سوقىيەت لە ئازربایجان نۇوسى : حکومەتە كەميان يارمەتى بداو پى لە ماھىرەواكانى نەتمەھى كورد بىنى و چەك و تفاقى باتىن و پەيوندى دۆستايەتىان لە نىواندا دامەزرى .

لە تەممۇزى سالى ۱۹۲۴ سوپاى عېراقى شارى سليمانى داگىردهكەت بەلام شىخ مەحمود بەرنگارى ئەمە ھىزە دەبىتەھە توانى ھەتا دەربەندى بازىان راۋىيان بىنى بەر دەوام بۇو لەشمەر لەگەل ئەمە ھىزە عېراقىه كە سوپاى ئىنگلیز يارمەتى دەيان بەلام لە سالى ۱۹۲۶ راۋىزكارى وزارەتى ناوخۇ لەگەل شىخ مەحمود كۆدەبىتەھە دواتر شىخ نوينەرييکى خۆى دەنيرىت بۇ بەغدا بەممەستى رېكەوتىن لەسەر مەرجەكانى ئاشتبوونەھە لەسالى ۱۹۲۷ رېكەوتىنامەھەكى مۇركىد ئەمۇيش برىتى بۇو لە (كە شىخ مەحمود خۆى و خىزانەھەكى لە دەرھەھى عېراق بېزىن و دوور كەۋىتەھە لەكارى سیاسى وە حکومەت ھەممۇ سەرەت و سامانەھەكى بۆبگەرەننەھە كەمەستى بەسەردا گەرتىبو شىخ مەحمود كە گەرايمەھە شارى بەغدا و لە خوارووی عېراق نىشتهجى دەكىرىت وە دواتر لەسالى ۱۹۲۹ رېي پېدرا بگەرەننەھە كوردستان لەسالى داھاتوودا دەست دەكتەمەھە بەكارى سیاسى و شۇرۇش شىخ مەحمود ماوهى چەند سالىك شەرى پارتىزانى درىزە پىدا دواجار لەئاكامى گەلە كۆمەھەكى ھىزە ناوجەھىيەكان و ھىزە گەمورەكانى جىهان شىخ مەحمود لەسالى ۱۹۲۶ دەستى لە چالاکى سیاسى و سەربازى ھەلگرت و چووه گوندى پېران لەۋى مایمەھە بەلام كە راپەرەنەھەكى خەلکى شارى سليمانى لە ڕۆژى ۶ ئەمەلولى سالى ۱۹۳۰ خەلنانى خوین كرا شىخ مەحمود دەستى كردەوە بەچالاکى دېرى

هیزی ئینگلیز و هیزی حومەتى ئەو سەردىمەي عێراق و چەند داستانىكى گەورەي تومار كرد لەوانە شەرى ئاوبارىك و كەناروئى و سورداش .

بەلام پارسمنگی هیزه سەربازی و سیاسیەکانی ئەم سەردىمە لە بەرژەوەندى كوردا نەبۇون بۇيە شىخ مەممود لەسالى ۱۹۳۱ دا كەمۆتە دەست دۇزمىنائى كورد و دەستبەسەرى لە بەغداد و ناوچەكەنائى ترى عىراقدا خرايە ژىر چاودىرىيەوە و لمبىر نەبۇونى هیزى شەركەر و چەك و تەقەممەنى شىخ مەممود ناچاربۇو لە ۱۹۳۱/۵/۱۳ دا خۆى بەدەستمۇھ بىدات پاشان دوور خرايەوە بۇ بەغداد و سەماواھ دواتر گەزىندرايەوە بۇ بەغدا تاكو سالى ۱۹۴۱ لەكتى شەركەمى رەشيد عالى گەيلانى لە دىرى بەريتائى خۆى لە ژيانى دەست بەسەرى لەبەغداد رېزگار كردۇو گەزىندرايەوە كوردىستان و چوو بۇ گۈندى (دارى كەملى) و لەۋى نىشتەجى بۇو.

ئەم پیاوە گەورەیە کورد جگە لەوەی کە جى پەنچەی بەسەر ھەممۇ
رەوداومکانى ئەو سەردىمەی کوردىستان و عىراق ھەبۇوه، شەخسىيەتىمكى
کۆمەلایتى گەورەي ھەبۇوه وە ھەروەھا پىك ھاتەي حەكمەت و دەزگا
ئىدارىمكانى ترى شىيخ نىشانەي ئەوەن کە ئەم پیاوە ھەلکەمۇوتۇوھ بايەخى داوه بە
رۇشنىبىر و زۇربەي شاعير و رۇشنىبىر و ئەفسەرانى کورد پەمپەندىيان بە شۇرۇش و
حەكمەتكەمى شىشيخ مەحمۇدە كەردۇه.

دکتور (سیر هاری سندرسن) له کتیبه که میدا باس لمه دهکات که کاتیک شیخ
مه حمود بریندار بووه له به غدا بانگی ئەم دکتوره دهکمن که چار هسمری بکات
ده بینیت شوینه واریکی برینیکی چووک له پشتی دایه له شیخ ده پرسى ئەممە چې؟
له وەلامدا دەلیت (ئەو شوینى گولمه کی بەریتانيه ئىوھ ئەی ئىنگلیزىنە وەک
ئىوھ يە ئەو گولمه کە چوونە هەر شوینیک مەگەر شەيتان لاتان بدادت دەنا بەرى
نادەن

شیخ محمود لە شەھری پارتیزانیشدا گرنگی و بايەخى بە رۆشنىبرو خويىندھوارەكان داوه هەر بۆيە چاپخانەكەمی رۆژنامەمی (بانگى كوردستان) لە ئەشكەوتى (جاسەنە) جىڭىر كرد.

مەلیکى كوردستان شیخ محمود لەسالى ١٩٥٦ دا لە يەكىك لە نەخۆشخانەكانى شارى بەغداد كۆچى دوايى دەكات و تەرمى ئەم كەمسايەتىيە گەمورەيە كورد بەریزىكى زۆرەوە و لەناو ئاپۆرای خەلکانى دلسۆزى كورد و شیخى نەمر گەریندرايەوە كوردستان و لە مزگەوتى گەورەي شارى سليمانى لە تەننیشت كاڭ ئەممەدى شیخ بەخاڭ سپىئرا.

چوارم :

پیشەوا قازى محمد

ژيانى ئ

ناوي (محمد كوري على كوري ميرزا قاسم) لە سالى ١٩٠٠ لە شارى مەھباد لە خورھەلاتى كوردستان لە دايىك بۇوه ولە بنە مالەيمەكى نىشتمان پەروھە و باوكى قازى بۇوه لە شارى مەھباد هەر لەگەنجىدا زۆر خولىيات فېرى بۇونى زانست بۇوه وە زمانى كوردى و فارسى و عەرەبى و فەرەنسى و ئىنگلەزى زانیوه هەر وەھا شارەزايىھەكى كەممى لە زمانى روسى داھى بۇوه (قازى محمد) كەمسايدىتەكى كۆمەلايىتى هەبۇوه پاش كۆچى دواى باوكى دەبىتە دادوھەلە مەھباد و دەبىتە

بەرپرسى گلتورى ئەموقاف لەشارى مەھاباد و یەكەم قوتاپخانەي كچان لەشارى
مەھاباد دەكتەموه .

(قازى محمد) كەسايەتىيەكى بەناوبانگ و ناودارشارى مەھاباد بۇوه هەر
دەسەلاًتدارىك بەھاتايە مەھاباد ئەمە سەردانى مالى (قازى محمد) ى دەكرد
ئەم ناوبانگ دەركىدنه بوه ھۆى ئەمە سەركىرەكىن يەكىتى سۆقىھەت بانگىشتنى
باڭو بىرىت ھەروھا (قازى محمد) كەسايەتىيەكى بەرچاوى مەھاباد و كوردستان
بۇو ئەممەش واي كرد كە كۆمەلەھى ژئى كاف داواي لىدەكىرىت بېتىھ ئەندام لە
كۆمەلەھىدا ئەمېش رازى دەبىت و دەبىت ئەندامى كۆمەلەھى ژئى كاف بەناوى
نەينى (بىنایى) دەست بەچالاکى و خەباتى سىاسى دەكات لەكۆمەلەھى ژئى كاف
وە پاش ماۋەھەك لەبەرەھوام بۇونى لەكارى سىاسى ھاوكات قەناعەت بە
ھاوارىيىنى و ئەندامانى كۆمەلەھى ژئى كاف بەردى بناغەي پارتىيەكى نوئى پېك دېنن
پاش بەستى يەكەم كۆنگرەھى ئەمە حزبە بە ئامادەبۇونى ھەندىك لە نويىنەرانى
پارچەكانى ترى كوردستان لە ۱۹۴۶/۱/۲۲ يەكەم كۆمارى كوردىان لەمەيدانى
چوار چرا لە شارى مەھاباد راگەيىاند قازى محمد لە ڕۆژنامەي كوردستانى ئەم
سەردىمە وەك پېشەوا ناوى دەھىنرا و باسى دەكرا بەلام دوا بە دواي
دامەزرانى كۆمارى كوردستان وە سەرۆكايەتى كردى ئەم كۆمارە لە مەھاباد
بەرەسمى وەك پېشەوا قازى محمد ناسىنرا و ناوبانگى دەركرد .
پېشەوا قازى لە زۆربەي نووسراوەكانى دا كەبلاؤ كىرىتەمە باسى ئەمەداكەت
كە دەبىت يەكىتى و يەك رىزى گەللى كورد بەمەرجى سەركەوتى گەللى كوردى
دەزانى و ھەميشه بەرامبەر دوزمنەكانى گەلەكەيدا خاوهن ھەلوىستى دەركەوتۇو

بۇوه .

دامەزراندى کۆمارى کوردستان لەلايەن پىشەوا قازى بەمەكىك لە گرنگىرىن
رەپەرين و خالى وەچەرخان دادەنرى لە مىزۇوى رزگارى خوازى گەلى كوردا
وە شىۋازىكى مۆدىرن و سەرەدمىانە سەركەردايەتى قازى محمد بۇوه ھۆى
بەر جەستەبۇونى لايەنە ديمۆكراطيەكان لە پىك ھاتەى کۆمارى کوردستاندا بە
شىكى دىكە لە تايىەتمەندىيەكانى کۆمارى کوردستان گەرینگى دان بۇو بە بشدارى
پېكىرىنى ژنان لەئاستە جىاوازەكانى کۆمەلگاى ئەو سەرەدەمە دا بەسەر پەرشتى
پىشەوا قازى محمد وە ئەمەش لەكاتىكدا بۇو كە پىناسە وناس نامەى ژن وەك
مرۆف نامۇ بۇو ھەر ئەمەش سىماى رېبەرىكى مرۆف دۆست و ديمۆكراطي بە
خشىبۇوه پىشەوا قازى محمد .

كابىنەى حکومەتى کۆمارى کوردستان :

سەرۆك وەزيران (حاجى بابە شىخ)

وەزيرى خەنگ (سەمیفی قازى)

وەزيرى كىشوھر (محمد امين موعىنی)

وەزيرى ئابورى (ئەممەدى ئىلاھى)

وەزيرى پۆست و تەلمەگراف (كەريمى ئەممەدىان)

وەزيرى تەبلیغات (سەديقى حەيدەرى)

وەزيرى فەرھەنگ (مەنافى كەريمى)

وەزيرى كار (خەليلى خوسەھى)

وەزيرى تىجارەت (حاجى مەستەفاى داودى)

وەزيرى رېڭاۋىبان (ئىسماعىلى ئىلخانى زادە)

لەگەل چەندىن وەزيرى تر كەلەم حکومەتەدا رۆلى گەنگىيان بىنۇھەر چەندە كە

تەممەنی ئەم حۆكمەتە زۆر کورت بۇو كە لە ١٩٤٦ مانگ پىك ھاتبۇو دواتر

لە كانوونى دووهەمى سالى ١٩٤٦ سوپايى سەر بە رژىيامىتى پاشايەتى ئەو
سەردىمە ھېرىش دەكتە سەر كۆمارى كوردستان لە مەھاباد و بەم شىۋىيە كۆتاي
ھىنا بە ١١ مانگ تەممەنی كۆمارى كوردستان وە لە ٣٠ ئازارى سالى ١٩٤٧
دەسەلاتدارانى رژىيى پاشايەتى ئىران پاش چەند جارىك لە دادگای كردنى
پىشەوا قازى بە تۆمەتى خيانەت كردن و ھولدان لەدزى رژىيى پاشايەتى ئىران
بېرىارى لە سىدەدان بۆ (پىشەوا قازى محمد، سەميفى قازى و سەدر قازى)
درا لەممەدانى چوار چرا لەممەھاباد پىشەوا قازى و ھاۋپىكانى ھەر لە شوپىنهى
كە كۆمارى كوردستانى لى دامەزراند ھەر لەپىش لە سىدەرە دران

مسعود بارزانی

ژیانی :

ناوی (مسعود کوری مهلا مستهفای بارزانه) لەشاری مەھاباد لە رۆژھەلاتی کوردستان لەدایک بۇوه لە بەرواری (۱۹۴۶/۸/۱۶) کە رۆژى لەدایک بۇونەکەمی ھاواکاتە لەگەل دامەزراندى پارتى ديموکراتى کوردستان ھەروەھا وە لەسالى ۱۹۶۵ ھاوسەرگىرى كردۇوه . پاش ڕووخانى کومارى کوردستان لەسالى (۱۹۴۷) (بنەمەلەی بارزانی لەگەل کۆمەللى لەپىشەرگەكانى ناچار بۇون بگەزىنەوە کوردستانى عىراق بەلام ڕژىمى بەعس دوورى خستەوە بۇ ناوچەكانى (بەسەر-بەغداد) بەلام دواتر چۈن بۇ يەكىمەتى سۆفيەتى ئەو کاتە وە تاسالى (۱۹۵۸) لەۋى مانەوە .

مسعود بارزانى بەھۆى کارى سیاسى و پەيوەندى بەشۆرشى ئەھىلول نەھى تواني خويىندى ناوەندى تەھاواو بکات و شارى بەغدادى جىھېشىت و كەتەمەنلى ئەھوكاتەمى

٦ سال بۇو بۇو بەپىشەمەرگە چەکى دژى نەياران و دوژمنانى کوردستان
ھەلگرتۇوه لەسالى (١٩٦٢).

شۆرشى کورد كە لە (١١ ئەمیلولى ١٩٦١) وە دەستى پېكىردوه تا سالى (١٩٧٥) خاياندووه بەرابرايەتى مەلامستەفاي بارزانى هەر بۆيە لەزىر رىنماي و پشتىگىرى باوکى مسعود بارزانى تىكەملى خەباتى سىاسى بۇوە هەر بۆيە ژيانى لاۋىتى خۆى تەرخان كەربابو بۇ ئەم ئامانجە كە پارتى ديموكراتى کوردستان بەرزى كەربابو وە (ئامانجەكەمش بەرەيەتى ديموکراسى بۇ عىراق و ئۆتونومى و فيدرالىزم بۇ کوردستان).

پاش شىكىسى شۆرشى ئەمپلول لەنەنjamى رېكەوتى جەزائىر لەنپوان شايى ئيران و حکومەتى عىراقى لەسالى (١٩٧٥) هەر بۆيە بەرەيەتى دامەزرايى مەلا مستەفاي بارزانى مسعود بارزانى و ئىدىريىس بارزانى ژمارەيەك لەھەفالانى پېكەمەوە ھەلسان بە رېكخستەمەوە رېزەكانى پېشەمەرگە و دامەزراندى سەركەردايەتكى كاتى بۇ پارتى ديموكراتى کوردستان هەر بۆيە لە (٢٦/گولانى ١٩٧٦) شۆرشى گولان دەستى پېكىردى.

مسعود بارزانى و ئىدىريىس بارزانى ڕۆلۈكى بەرچاۋىيان ھەبۈوە لە دامەزراندى چەندىن بەرەي سىاسى لەعىراق و بەقايىتى بەرەي کوردستانى دامەزرا. لەسالى (١٩٧٩) لە كۆنگرەي نۆيەمى پارتى ديموكراتى کوردستان بۇوە سەرۆكى پارتى ديموكراتى کوردستان ھەروەها مسعود بارزانى كەنەپەكى لەسەر ڕۆللى مستەفا بارزانى باوکى و مىزۇوى نەتەمەوە كورد نۇوسىوھ بەناوى بارزانى و بزوتنەمەوە رىزگارىخوازى كورد.

بۇ جارى دووھم لەكۆنگرە دوانزەي پارتى ديموكراتى کوردستان لەسالى (١٩٩٩) بەسەرۆكى پارتى ھەلبىزىدرايەوە.

مسعود بارزانی لمسالانی نموه دهکان تا لهناوچونی ژرژیمی به عس له ۲۰۰۳ دا به شداری چهندین کۆبۈنەھى نېودەولەتى كردۇوه لموانە:

(کۆبۈنەھى واشنتۇن لەسالى ۱۹۹۲، كۆنگرەتى لهندهن لەسالى ۲۰۰۲) پاشان مسعود بارزانی له (۱۲ حوزەیرانى ۲۰۰۵) وەك سەرۆكى ھەرێمی

كوردستان ھەلبىزىدرا پاشان وەك سەرۆكى ھەرێم سەردانى چەندىن وولاتى وولاتى كردۇوه كەبە شىپوھىمكى فەرمى باڭگىشت كراوه له وولاتانە:

(لەگەمل سەرۆكى ئەمرىكا كە ئەمكاتە جۆرج بۆش سەرۆك بۇو لەسالى ۲۰۰۵، لەگەمل سەرۆك وەزيرانى بەریتانيا لەسالى ۲۰۰۵، لەگەمل سەرۆك وەزيرانى ئىتاليا لەسالى ۲۰۰۵، لەگەمل شاعبدالله مەلیكى سعودىيە لەسالى ۲۰۰۷ ھەروھا سەردانى سەرۆك ئۆلاندى فەرمنسا لەسالى ۲۰۱۶) ھەرچەندە هەتا ئىستا كە سەرۆكى ھەرێمی كوردستانە سەربەخۆى رانەگەيماندووه بەلام سەربەخۆيى گەللى كورد و دەولەتى كوردى دەستى ئەم زۆر زۆر نزىكە تەنها كاتى راگەيماندى دەولەتى كوردى ماوه زۆر بەي وولاتە زلەيىزەكان دانيان پى داناوه.

وەھەروھا يەكىك لەكاره گەنكەمانى مسعود بارزانى ئەمەيش دىاريى كردى رۆژى ڕىفراندۇم بۆ سەربەخۆى لە بەروارى ۲۰۱۷/۹/۲۵ دا كەئمەمە ھەنگاوېيى كە دەنگ بىدات بە بەللى و ئاواتە لەمیزەكەي كورد بىتەدى و كوردىيىك ئەركە كە دەنگ بىدات بە بەللى و ئاواتە لەمیزەكەي كورد بىتەدى و كورد دەولەتى خۆبىيە، ھەبىت

پەراویز ھکانى

بەشى دووھم

باسى دووھم

۱. مىزرووی کورد و نىشتمانەكەی/کمال ابوبکر/شويىنى چاپ نىه/ناوى
چاپجانە نىه/ ۴۷۰۰۰/لا/۲۰۰۰ هەرۋەھا لەسایتى

www.wikpidea.org

۲. کوردستان ناسنامەی من/هاورى قەندىل/شويىنى چاپ
نيه/ ۲۰۰۶/چاپخانەی سان لەند/چاپى يەكەم/لا ۸۰ هەرۋەھا لەسایتى

www.wikpidea.org

۳. ناودارانى کورد/مير بەسىرى/سلیمانى/ ۲۰۰۲/دەزگايى چاپ و
پەخشى سەردەم/لا ۴۰ هەرۋەھا لەسایتى

www.wikpidea.org

۴. کوردستان ناسنامەی من/هاورى قەندىل/شويىنى چاپ
نيه/ ۲۰۰۶/چاپخانەی سان لەند/چاپى يەكەم/لا ۹۳ وە هەرۋەھا
لەسایتى

www.wikpidea.org

۵. لەسایتى rudaw.net /لەنوسىنىي محمود ياسىن کوردى/المبروارى
www.wikpidea.org ۱۶/۸/۲۰۱۶ هەرۋەھا لەسایتى

بەشى سى يەم

باسى يەكەم

دھولەت

مروقەكان ناتوانن بەتمەنيا بژین وە بەتمەنياش هىچ كارىك ناتوانى بکات و تەنها خۆى ناتوانى دىرى ئەمە مەترسیانە بىتىموه كەدىنە رىي جا سروشتى بى يان لەلايمەن مروقەكانى ھەمان رەگەزى خۆيەوە ئەممەش والەمرۆق دەكات كە بچىتە ناو كۆمەل وەگەملەيان ئاشنايىت ھەروەھا مروق كاتىك تىكەلى كۆمەل دەبىت ئەركى دېتە سەرشان وەك خزمەك كەردنى كۆمەلەكە و ھاوکارى كەردنى يەك ترى چەندەھا ئەركى تر ئەممەش بۇوه ھۆى دروست بۇونى كۆمەلگا . وە كاتىك كۆمەلگا دروست دەبىت ئەمە دھولەت دروست دەبىت وە دھولەتىش بهم شىوانە پىناسەكر اوھ:

و يلۇڭبى دەلىت ۱

(دھولەت لەكتەدھولەت لەكتىدا دەبىت دەسەلەتىك ھەبىت حۆكمى نەرىتى كۆمەلایتى تاكەكەن و دەزگاکان بکات لەناو كۆمەلېك خەلکدا لەكتىكدا ئەم دەسەلەتە ملکەچى رېكخستىكى ھاوшиۋە خۆى نەبى)

(هارتىشورن) پىيى و اىيە دھولەت ۲

(دھولەت بۇئەوە خۆى لەپەك پارچەبى و پايەدارى و دلنىابى بپارىزى دەبىت لەسەر بىرۆكەمى روون و ئاشكرا دابەمزى بۇمانەوە وەك يەكمەكى دلنىابى ئىقلەمەكەنەي جيا لە ئىقلەمەكەنەي تر پاساو پاكانە خۆى ھەبىت)

جىلينك دەلىت ۳:

(دھولەت كۆمەلېكى خاون ئيرادىيە كە پىي بەند نابى تەنها بەخودى خۆيەوە نەبى خاون سىستەمەنەي تايىيەتە بەخۆيەوە كەزەمینە بۇخوش دەكات ژيانىكى كامل

و سەر بە خۆ بژى)

بۇنار دیاساناسى فەرەنسى دەلیت:

(دولەتی يەکەمەکی ياسایى ھەمیشەبىه دەزگایەکى گۆمەلەتى خاون
دەسەلەتە لە بەر انېر نەتەمەمەکى سەقامگەر تۇو لە سەر ھەر ئىمەك ئەم دەزگایەش
دەسەلەت بەر ئىمەدەبا بە ئەم ئامرازانە کەملەسەر ئارەزۇرى خۆى وەستاون و
لەر ئىگەم ئەم ھىزە ماديمەمە کەم خۆى مۇنۇپولى كەر دووه).
وە دەتوانىن بلىيەن كە دەبى زەويەك ھەبى كەپىي دەلەن ھەر ئىم بۇئەمە كۆمەلە
مەرۆقىك لە سەر ئىشىتەجى بن بەشىيەمەکى ھەمیشە سەقامگەر تۇو وە ئەم
كۆمەلە مەرۆقەش پىويسەتىان بە دەسەلەتىك و سىستەمەكى ھەمە بۇ ئەمە
كار و بارەكانىيان بەر ئىمەدە باخات، بەمەك گەرتى ئەم سى شتە
قەوارەمەك دروست دەبىت پىي دەلەن دولەتە
وە دولەت لە سى رايەلەمە سەرەكى پىك دېت (گەل، ھەر ئىم، دەسەلەت).
ھەندىك راييان وايە كە بۇ دروست بۇونى دولەت چوار مەرجى ھەمە (خاک،
دانىشتوان، حکومەت و دانپىانان)

ھەمەو گەلەك بۇئەمە دەلەتى ھەبىت يەكم شت دەبىت خاكىكى ھەبىت تا
سنورى خۆى و شۇيىنەكى ھەبىت كە دانىشتوانەكەمە تىايىدا نىشىتەجى بىن وە
كەتىك دانىشتوان لە خاكىكى نىشىتەجى دېن دەبىت حکومەتىشى ھەبىت بۇئەمە
دولەتكەمە پىو بەر ئىمەدەبات وە كەتىكىش دولەت رادەگەمەنەتىك ھەندىك
لە دولەتكان دانى پىادادەنەن و ھەندىك دولەتىش دانى پىانانىن كە دولەتكە ئەممەش
كار ناكاتە سەر دولەتكە نوپەمە.

ھەندىك جار دولەت بەھۆى ئەمەمە دروست دەبىت كە بىر ئۆكمەي دولەت

لەکۆنەوە ھەولى دروست بۇونى دەدەن وەك ئەمەن دەدەن ھەزگارى بىيىت لە دەسەلاتى
وولاتى داگىركەر وە ئەمماش ھەستىكى نەتموايمەتى دەبىتە ھۆى ئەمەن
دانىشتوانەكەن لەدەورى كۆبىيەتە بىيىتە ھۆى نەمانى و ەزگار بۇون لە بىيگانە.

وە دەھۆلت بەم شىۋىھىدە دروست دەبىت ٦:

(١) سەقامگىر بۇونى گروپىك لە دانىشتوان لەسەر پارچە زەھىيەك و
كاروبارى

'خۆيانى تىا رېيك دەخەن وە دەزگاكانىان كارى بەرىيەبردن گەشە پىدەدەن وە
دەسەلات دروست دەبىت ئىتر گرنگ نىيە چۈنىتى و جۆرى ئەم دەسەلاتە بەھەبۇون
و پىكەمەنانى رېشالەكانى دەھۆلت.

(٢) شىۋازىكى تر لە دروست بۇونى دەھۆلت پىكەمەن لەكەندى چەند دەھۆلتىكى
بچووك بۇ پىك ھېنانى دەھۆلتىكى نوى.

(٣) ھەلۇشاندنهەن دەھۆلتىك و چەند دەھۆلتىكى نوى بىتە ئار اوھ ئەمماش
بەچەند شىۋازىك دەبىت لەوانە:

أ- جىابونەوە ھەرىمېك لە دەھۆلتىك كەبەشىۋىھەكى خەباتى شۇرۇش گىپانە
وە راگەمىاندى سەربەخۆيى.

ب- ھەلۇشاندنهەن دەھۆلتىك بەھۆى جەنگەمەن .
ت- جىابونەوە دەھۆلتىك كەبەھۆى بەمەكگەرتىكى كردارى يان بەلەنگارى
پىكەمەن لەكەن جامدا لېك جىابىنەمەن .

پەراویز ھکان

بەشى سى يەم

باسى دووھم

تىپىنى

لەم بەشمدا سوودمان لەكتىبى [تىۆرى دھولەت و سىستەمە رامىارىيەكان] بىنېھو
چۈنكە بەشىوھىكى زۆر باش باسى دروست بونى دھولەت دەكات
تىۆرى دھولەت و سىستەمە رامىارىيەكان / بەھادىن ئەحمد/ناوى چاپ
نېھ/سالى دەرچۈونى چاپ نېھ/لا ٢٢/٢١

بەشی سێیەم

باسی دووھم

ریفراندوم

ریفراندوم يان گشتپرسى بريتىيە لە دانگدانىيکى ရاستەخۆ كەتىيدا داوا
لەتھواوى دەنگدەران دەكىرى دەنگ بەمن لەسەر پېشىيارىيکى دىاريىكراو
لە ھەرىمېك يان وولاتىك.

جا ئەم پېشىارە لەلايمىن كەسىك يان دەزگايىك يان پەرلەمانى ئەم
وولاتە يان سەركىرەتلىكى وولات لائەنجامى دەنگدان لەسەر ئەم پېشىارەتلىكى
كىداواكراوه وە ئەمەش دەبىتە ھۆى دەرچۈنى بريارىك يان قاونىيکى
نۇئى. ۱

ریفراندومى سەربەخۆيى جۆرىكە لە ریفراندوم كە ھاولاتىيانى ھەرىمېك
دەنگ لەسەر ئەم دەدەن كە ھەرىمەكمىان بىتىه دەولەتىكى سەربەخۆ يان
نا، بەلام لائەنجامدانى ریفراندوم كەزۈرىنە دەنگ بە بەملى دەدەن لەوانمە
نەبىتە ھۆى سەربەخۆيى يان بەھولەت بۇون.

٢٥/٩/٢٠١٧ وەچەرخانىيکى مىژۇوېيە:

دوای ئەمە سەرۋىكى ھەرىمى كوردستان مسعود بارزانى بىريارىي
دىيارىي كىردىن گشتپرسى بۇ سەربەخۆيى و ھەنگاونان بەرھو بە دەولەت
بۇون بەراستى ئەمە ھەلىيکى مىژۇوېيە ھاتۆتە بەرددەم گەللى كورد و
تا بمو ئواتەيى كە چەندىن سالە بەھيوايى رۆزىكى واين ھەممۇ كات

يەك جار هەل دەرەخسیت پىویستە ئەو ھەملە لەدەست نەدەین چونكە
ئىمە لەپىناۋى سەربەخۆى يا بەدھولەت بۇون ھەزارەها شەھىدىمان داوه

وھ ئەگەر ھەموو خەلکى كوردستان پىكەوە يەك ئىرادەبىن و يەك دەنگ
بىن ئەوا و ولاتانى نەيار چۆك دادەن ھەروھك راپەرىنى بەھارى
1991

ئىرادەي گەل بەسەر ھەموو لمپەركاندا زالبۇو ھەر وەك چۈن
پەرلەمانمان دامەزراند و حۆكمەتى خۆجىيەمان راگەيىاند ھەموو دوزمنە
نەيارەكانمان نەياربۇون بەلام لمبەرئەمەي ئىرادەمان يەك بۇو يەك
دەنگ بۇوين و پىشى سەركەدانان گرت لەسەر ماف و
داواكارىيەكانمان سور بۇوين ئەوا نەيارەكانمان كە ولاتە
دراوسيكەنان ناچار بۇون دەست لەنەيارىي كردن ھەلبەرن و تەنائىت
ناچار بۇون مامەلەشمان لەگەل بىكەن ھەروھە ئەگەر بۇ ئەم ھەلەي كە
ئىستا ھاتوتە پېش ھەموو گەل پىشىوانى بىت بەدلەيىمە سەردىكەمۆيت
بەوو ئواتە لەمىزىنەيمەي كەھەمانە بىھېنىنە دىي وھ دوزمنەكانىشمان
ناچار دەكەمەن ملکەچى ئىرادەمان بن .

پەراویزى بەشى سى يەم

باسى دووھم

۱. سايتى www.wikpidea.org

بەشى سى يەم

باسى سى يەم

چ بکریت بۆبەدەست ھینانی مافی چارھی خۆنوسین

بۆکورد

لەم بەشەدا باسى سى خالى گرنگ دەكەمین لەوانە :

يەكەم : كۆسپى بەردهم دروست بۇونى دەولەتى كوردى

دووەم : چى بکریت بۆ ئەمەھى بىبىن بە دەولەت

سى يەم بەدەولەت بۇون نزىكە يان ھەر خەيالە

پەكم

کۆسپى بەردىم دروست بۇنى دەولەتى كوردى
يەكىك لەبنەما سەرەكىيەكانى كەپپىيىستە بۆ دروست بۇنى دەولەت ئەويش
كۆملەگايەك كە پەتموبىت ھەرچەندە كۆملەگا لەچەندىن چىن و توىزى جىاواز
پىك ھاتووه بەلام و اپپىيىستە كۆملەگا يەكگەرتوو بىت تا بەئامانجەكانى خۆى
بىگات و لە ھەممۇ كاتىك يەك ھەلۋىست بىن بەلام بەداخموھ كۆملەگاي كوردى
يەكگەرتۇونىن لەھەممۇ كاتىك دا دەبنە دوزمنى يەك يان ھەرىيەكمۇ ھەلۋىستىكى
دەبىت و دەھيمۆيت ئەمەر لەگەل رەئى ئەمودا نىيە لەناوى ببات و خۆى سەركەمۆيت
چەندەها ھۆكارى تر كەموابى لە كورد كردۇ دەولەتى نەبىت يەكگەرتۇوى
كۆملەگا نىشانە سەركەمۆتنى ھەممۇ مىلەتىكە بۆ بەدەست ھېنانى ئواتەكانىان،
پەرتىبوون و دابەشبوون ولېك دابىرانى بەشەكانى كۆملەگاي كوردى لە سەرجەم
لايەنە جۆربەجۆرەكاندا زيانى گەورە لە دروست بۇنى زەمينە دروست
بۇنى دەولەت و گەيشتنى كۆملەگاي كوردى بەئاستى پىك ھېنانى دەولەت داوه
بىتىسىرى كلىتۇر و جوگرافى و ئايىنى و سىاسى بەنەما كانى كۆملەگاي كوردى
بىكەين ئەوا بۆمان دەردىكەمۆيت هىچ كام لەبنەما پىكھېنەرەكانى كۆملەگە
جىاوازەكانى دنیادا بۇونەتە بەنەما يەكبوون و يەكگەرتەن بەلام لەكۆملەگاي هىچ
كات ئەم دورە ئەپىننۇ بىگە بەپىچەوانەمە بۇتە ھۆى پەرت پەرت بۇون و
جىاكارى ئەوهەندە ئەپەننۇ تر كۆملەگاي بەرھو دواوه بىردى تا پىشى بخات و بىتىه ھۆى
يەكگەرتى كۆملەگا.

بەدریزای میژوو کەلتۈرۈر نەبۆتەھۆى رەخسانىنی يەكبوون و يەكگەرتى کۆمەلگا
ھەر لەسەرتاي دروست بۇونى مادھوھ تائىستا کەلتۈرى كوردى نەيتوانىھو بىتتە
خاوهن ناسنامەن نەتموھى كەسەر جەم خاسىيەت و بنەماي كەلتۈرى پىوھىيار بىت
ئامېرازى دەرپەرنى كەلتۈرۈر بىتتە لە زمان كلتۈرى نەتموھ بىڭۈمان بەزمانى
نەتموھ دەنسەرىتىھو بەلام میژوو نوسىن بەكوردى زۆر نويە لەچاو ئەم میژوو
دورو درېزەن ھەيمەتى كەۋاتە ھەر لەسەرتاواھ كلتۈرى كوردى سېماي نەتموھى
نەبۇوھ چونكە بەزمانى نەتموھى كورد بەر جەستەن بۇوھ .

يەكىك لەگەرفتە سەركىيەكى كورد ئەمەھىيە كە خۆى لەئەسلىدا پەرت كراوه و
نەيتوانىھو بەگەرىتىمۇھ بۇ ئەم سلە و زىندۇوی بىكانىھو ھەر وەھا لايەنلىكى تر
ئابورييە ئابورى بىبرەن پىشىتى ھەممۇ كۆمەلگا يەكە بەھەبۇونى ئابورى باش
كۆمەلگا بەرھو پىش دەبات و ھەر وەھا دەبىتە فاكەتەر يەكى بەھىز بۇ دروست بۇونى
دەھولەت لەكۆمەلگا يەكى كوردى بەھۆى ھۆكارى سیاسى و وولاتانى دەھور ووبەر
واي لەئابورى كوردستان كردۇھ كە كۆنەبىتىمۇھ بەرھو پىش نەچىت ئەممەش
بۇتەھۆى ئەمەھىيە كە ژىرخانىكى ئابورى بەھىز دروست نەكەت و ھەر وەھا
لە قۇناغەكەنلىكى دواترىشدا بەھۆى دابەشبوونى كوردستان و داگىر كردنى لەپروى
سیاسى و سەربازى و ئابورييەھ ئەممەش ھۆكارى سەركى لەنیوبرىنى ئابورى
كوردستان بۇو چونكە بۇھۆى دابەشبوونى كوردستان بەسەر چوار دەھولەتدا و
ئابورييەكەشى بەچوار ئاپاستەن جىاوازى ئىدارى دابەش بۇوھ ئەممەش واي كردۇھ
كە ناونەندىكى ئابورى دروست نەبىت .

سەربارى بۇونى بزوتنەھەمەکى زۆر لەکوردستان لە میرنسىنەكانمۇھ وتا شىخ
عوبىيەدلاي نەھرى هەتا حىزبەكانى ئىستاش كەھمېھ ھېچيان بەرnamە سەربەخوى
وجىابونەھەمەيان بۇ دروست بۇنى دەولەتى كوردى نىيە ھەروەھا حىزبە
كورىيەكان نەيان توانىيە بىنە ھۆى يەكبوون وىھەكگەرتى كوردهكان بەلکو
بەپىچەوانەھە رۆلى پەرت پەرت كەنلى كوردىان بىنىيە وەك شەرى ناوخۆ و
دژايەتى يەك كەنلى لەناو حىزبەكاندا و چالەھەلەندىن بۆيەك تر كەئەمانە ھەممۇسى
ھۆكارن بۇئەھە كە حىزبە كوردىيەكان ھىچ بەرnamە كىيان نەبىت بۇ ئەھەم
دەولەت دروست بەمن جەھەلەھە كە كوردستان چواردەھەر بە بىڭانە وناھىزى
زۆرى كورد دەھەر دراوه كەھەرىيەكمەيان پلانى دژ بەكورد پەيرەودەكەن
وەك ئەھەم بەرەھە كەنلى ھەر بىچىكى كوردى دەكەن و ھانى ئەھەمەيان
دەدەن كە قەت يەكگەرتۇو نەبن لەناو خۆياندا چونكە ئەگەر يەكگەرتۇو بن لەناو خۆدا
ئەھەم بىر لەدەولەت دەكەنھەمە ھەر بۆيە ھەرىيەكمەيان دژايەتى ئەھەدەكەن ئەھەمەتا
سەرۆكى تۈركىيا دەلىن (ئىمە رىيگە بەدەولەتىكى بچوکى كوردىش نادەين) وە
ئەھەتە ئىران تاكو ئىستا ھەركور دەچەھەسىنەتەھەمە و پۇز نا رۇزىك كوردىك يان
زىاتر لەسىدارە دەدات تەنھا لەبىر ھۆكارى ئەھەم كە كوردىن وە ئەم دەولەتەنەمە
درابىسى كوردى ھەمىشە ھەممۇھ ھېزى خۆيان بەكاردىن بۇئەھەم ھىچ كات
تاكىكى كوردى يان تەنامەت حىزبىكى كوردىش بىر لەھەنەتەھەمە كە دەولەتى
ھەبىت كورد.

ھەر بۆيە كۆمەلگائى كوردى لەپىش ھەممۇھ شتىكەمە بىر لەرىگاچارەيەك بەكەنھەمە

تا لەباره پېرناسۆرەی کەمتىایدا دەزىن رزگاريان بىت ئەم رزگاربۇنىش دەبىتە
ھۆى دروست بۇنى دەولەت بۆ كورد وبە ئاواتى خۆى دەگات .

ھەر بۆيە و اپتىيەست دەگات كە سەرجەم حىزبە كوردىمەكان ئەم ناكۆكىيە كە
ھەيانە وەلاي بنىن و وەك برا كىشەكانيان چارھسەر بىكەن يەكگەن تا دوژمن و
ناھىزانى كورد نەتوانن ناكۆكى بخەنە نىوانىيان كاتىك كە ھەممۇ كورد يەك
دەنگ و يەكگەرتۇو بۇ ئەم دەولەتنە كە دژايەتى كورد دەكەن داواى
دىاللۇگ دەكەن لە كوردىمەكان ئەممەش نىشانە دروست بۇنى دەولەتە كاتىك كە
ھەممۇ يەك دەنگ و يەكگەرتۇو بن .

ھەر بۆيە ئاواتە خوازم كە ھەممۇ حىزبەكان يەكگەرتۇوبىن لەناوخۇياندا و ھەممۇ
كىشەكانيان وەلا بنىن و ئەم ئاواتە كە ھەممۇ كوردىك ھەمەتى كە ئەمەيش
خەونى دروست بۇنى دەولەتە ھەر بۆيە داوا لەھەممۇ حىزبەكان دەكەم كە
رىيگەرى لەدروست بۇنى ئەم خەونە كە ھەممۇ تاكىكى كورد ھەمەتى نەگەن
ھەممۇ لەدەورى يەك كۆبنمۇھ ھىزىكى راستەقىنە كوردى دروست بىكەن
ھەرچوار پارچەى كوردىستان بەمەكەمە ئاھەنگى دروست بۇنى دەولەتى كوردى
بىگىرین .

دووهەم

چى بىكىيەت بۇ ئەمەن بىبىن بە دەھولەت

دژايىتى گەمورە سەبارەت بە مافى چارەنوس لەكارت و بەلگەكانى يىنسىكۆدا ھەمە
لەلايەك ئەم مافە بۇ ھەممۇ گەلان بوبى ھېچ جۆرە جياوازىيەك ېرىۋا بىنراوە وە
لەلايەكى تىريشەوە دەلىن بەدەست ھينانى ئەم مافە دەبى پەمپەندى دۆستانەمى گەلان
و ئاشتى نىيودەھولەتى بەتىن بکات وە لەكۆتايشدا نابىت بىتىھ مايەى لەيەك بچرانى
يەكىتى نىشتىمانى و سىاسى وولات وە دوو مەرجەكەمى پېشەوە بىرىتىن لە بۇچۇون
و ھەلسەنگاندى سىاسى واتە بە ھەلۋىستى دەھولەتىك بەسراوەتەوە كەبەرامبەر
بارودۇخىيەكى دىيارىكراو دەرى دەبىرىت.

كۆمەلەمى گشتى و ئەنجومەنى ئاسايش دەتوانن بېرىار لەسەر ئەھەدەن ئاخۇ
كىشەيەك دەبىتىھ ھۆى لاوازىكىرىنى پەمپەندى دۆستانەمى دامەزراولەسەر پېرسىبى
يەكسانى گەلان لەمافى چارەنوسدا يان ئاخۇ دەبىتىھ مايەى ھەرەشەكردن و
مەترسى بۇسەر كۆمەلەنى نىيودەھولەتى ئەم دوو ئۆرگانەمى يىنسىكۆ بۇئەمەن ھەلۋىستى
خۇيان بەرامبەر كىشەيەك دەرىبېرن پېۋىستە لەلايەن دەھولەتان يان لەلايەن
سەكتىرى گشتى داواى لېبىرىت .

مېڭۈوی پەمپەندى دۆستانەمى نىوان عىراق، سورىيا، ئىران و تۈركىيا پېرىتى لە
ناحەزايىتى و دۇزمنايىتى و پلان گىپى و پەمپەندى بچران لەكەمل يەكترى و
بەگۈزدەچۈونەمەن چەكدارى (سەربازى) ھۆكاري ئەم كارانەش نەبۇونى ئارەزوى
سىاسى يە لەلايەن ئەھەدەھەتەنەمەن بۇئەمەن دان بەمافى چارەنوسى كوردا بنىن

و ه چار هسمریکی یا سایانه‌ی بودن زنهوه چ لمسمرئاستی نیودهولهتی چ لمسمر
ئاستی همیریمی بیت و ه چار هسمرنمه کردنی ئم کیشیه روز به روز پمیوندی نیوان
دهولتمکانی ناوچه‌که ناخوشتر دهیت.

ئەمەتا لەسالانى ھەشتاكان ئەو رووداوانەي پەمپەندىيان بەكىشەمى كوردهوھەبۇ
بەشىۋەيەكى جدى مەترسى گەمورەي بۆسەر ئاشتى نىيۇدولەتى نايەوھە وئىستاش
مەترسى گەمورەتى دەنیتەوھە ئەمەتا شەرى ئىران و عىراق لەسەر بىرىنى
تىمارنەكراوى كىشەى كورد ئەوشەرە رەووی دا كە بۇ ماوهەيەكى درېز ئارامى و
ئاسايىشى جىهانى خستەبۇوە مەترسىمەوھە وە لمبەر ئەم ھۆكارانە دانپىانان بە مافى
چارەنۇرسى گەملى كوردا دەبىتە ھۆى نەمانى مەلەنلىقى نىوان دەولەتان ئەممەش
ئارامى وئاشتى جىهان بەھېز تەركات.

همر په لاماردانیک لهذری يهک پارچه‌ی نيشتيمان ويـهـکـیـتـیـ سـیـاسـیـ هـمـرـ دـهـولـهـتـیـکـ کـهـ پـرـنـسـیـبـهـکـانـیـ کـارـتـیـ يـنـسـکـوـ رـهـقـتـارـبـکـاتـ دـهـبـیـتـهـ هـوـیـ ئـمـوـهـیـ ئـاشـتـیـ دـهـولـهـتـیـ کـهـ پـرـنـسـیـبـهـکـانـیـ کـارـتـیـ يـنـسـکـوـ رـهـقـتـارـبـکـاتـ دـهـبـیـتـهـ هـوـیـ ئـمـوـهـیـ ئـاشـتـیـ نـیـوـدـهـولـهـتـیـ دـهـخـاتـهـ مـهـترـسـیـمـوـهـ لـهـمـاـفـیـ چـارـهـنـوـوسـ ئـمـوـهـ دـوـپـاتـ دـهـکـاـتـمـوـهـ کـهـ چـهـوـسـانـهـوـهـیـ نـهـتـمـوـهـکـانـ دـهـرـیـ نـیـوـدـهـولـهـتـیـ کـارـتـیـ يـنـسـکـوـیـهـ ئـهـبـیـتـهـ هـوـیـ تـهـگـمـرـهـ خـستـنـ لـهـ ئـاشـتـیـ وـ هـارـیـکـارـیـ نـیـوـدـهـولـهـتـیـ لـهـبـرـیـارـیـ کـوتـایـ کـوـنـفـرـاسـیـ هـیـلـسـنـکـیـ باـسـیـ نـهـبـزـانـدـنـیـ سـنـوـرـ دـهـکـاتـ لـهـهـمـرـ شـوـئـنـیـکـ بـیـتـ بـهـلامـ دـهـلـیـتـ دـهـتوـانـ دـهـستـ کـارـیـ سـنـوـرـهـکـانـ بـکـمـنـ ئـهـوـیـشـ بـهـرـیـگـهـیـ رـیـکـمـوـتـنـ.

ئەو بەلگانەی باسى نەبەزەندى يەك پارچەي خاكى ئەو دەولەتانە دەكەن كە
بە ماھىنىيەتكان و كارتى يېنسکۆ رەفتار دەكەن ئەمۇ رېز لەماھى گەلانى
كەممايىتىكەن كە لە ماف و ئازادى سەركىيەتكانى مەرۆق دەگەرن بەبى ھىچ جىاوازى
كەردىنەك، ئەمۇ دەولەتانە كە گىرۋەتى كىشەي كوردن زۆر دوورن لەوهى كە
رېزى پەينىسييەتكانى يېنسکۆ بەگەن وە مافى چارەنۇوس ئەمۇ ناڭەيەنلىت كە بەھەر

شیوه‌یەک بیت بیتە دروست بۇونى دھولەتى نوی وە كورد داواي ئەمەكەت
كە داواي دروست كردنى دھولەتى فيدرالى يان كون فيدرالى ئەمەش لەريگەي
داواكىرىنى ئۆتونومى هەرىيمى دەكەت .

تەگەرەي سەرەكى چارەنۇسى گەللى كورد دەگەرېتىمە سەرپالپىشى نەكەن و
دان پىانەنانى نىودھولەتى كە هيچ دھولەتىك بەھەرمى دانى بەھەنەناوه و تائىستا
رېگەبە كورد نەراوه بەشدارى لە ئۆرگانەكانى ينسكۆدا بکات و باسى بارودۇخ
و ئازارەكانى خۆى بکات لەبەرامبەريشدا دھولەتانى عىراق و سورىا و ئىران و
تۈركىيا ئەندامى ئۆرگانەكانى ينسكۆن و پەيوەندىيان لەكەنلەزىكەي ھەموو
دھولەتانى دنيا ھەمە لە بوارى سپاسى و دېپلۆمىسى و ئابورى .. ھەند وە جەھەلەوش
ئەندامن لە پەيمانى سپاسى و سەربازى لەوانە :
رېكخراوى دھولەتانى عەرەب، كۆنفراسى دھولەتانى ئىسلامى، ناتق.. ھەند
ئەمە جىگەي سەرسۈرمانە كە هەر چوار دھولەتكە دوزمنايەتى خۇيان وەلا
دەنئىن لەبەرامبەر كىشەي كورد وە بەرھەمەكى ھاوبەش پىك دەھىن دەرى دواكارى
و خواستەكانى گەللى كورد .

رېكخراوى كوردىيەكان پىويستە بەشىوه‌يەكى فەرمى بەرھەمەكى يەكگەرتۇو دروست
بىھن بەممەستى بەدەست ھىننەن دانپىانانى نىودھولەتى و وە نوينەرى خۇيان
دىيارى بىھن تا پەيوەندى لەكەنلەزى دھولەتان يان لەكەنلەزى خەرخراوى نىودھولەتىيەكان
بېھستن بەلام بەداخەوە هەتا ئىستاش ئەم كارە نەراوه ئەمەش لەبەرھۆكارى
ئەمە كوردەكان داواي يەكگەرتنەمە ئەرچارپارچەي كوردستان ناكەن
پرسىيارىك دىتە ئاراوه ئەمۇيش ئەمەيە ئاخۇ لەبەرچى ھۆكارىيەك نايانەويت
بەلايەنى كەم لەسەر ئاستى سپاسى يەكبىگەن لەھەرچارپارچەي كوردستان؟
دابەش بۇونى كورد لەھەر چوار دھولەت كەلمىيەك جىاواز لەرووی زمان، ئايىن،

ئابورى و سیاسى ئەوھندى تر ئەركى رېكخراوه کورديھەكانى سەخت تر كردوه
وھ ئەم رېكخراوانه باسى يەكگرتەموھى ھەر چوارپارچەھى کورستان دەكەن
ئەويش قۇناخ بە قۇناخ و ھەل بېرىخسى.

لەمیزۇي کورددا گەلیک رېكموتەن و پەيماننامەھى ژىر بەڭىز و ئاشكرا
و بەرژەندىخواز انه لەنیوان داگىر كەرانى کورستان و ھېزە زلەپەزەكانى ناوچە
وجىهان دەز بە نەتەموھى کورد بەگشتى ھاتوتەئاراوه كەزۈرەبەھى ئەم ھاوپەيمانىيە
لە ئاراستەھى داپلۆسین و سەركوتى بزاھى رزگارى خوازى کورد و لەھېنىدېك
بېرىگەھى زەمنى بۇ پاكتاو و جىنۋىسايدى رەگەزىش ھەبۇوه.

رېكموتەنامەھى لۆزان لەسالى ۱۹۲۳دا لەمیزۇوی ھاچەرخدا لەنیوان توركىيائى
تازە بەدەسەلات گەيشتوو و زلەپەزەكانى ئەوسەردەمەھى (بەریتانيا- فەرەنسا) و اژۋەكرا
ئەموھى لەم رېكموتەدا رەۋىيدا جارىكى تر فريوخواردى رېيەرانى کورد بۇوبە
سەرمانى تۈرك وەك مستەفا كمال و عىسمەت ئىنۇقۇ و كەزۇر بەسانايىي توانىيان
بەدانى ھەندىك بەلەنلى لەھەكى رېيەرانى کورد بەخەلەتىنن و ئەم رېكموتە پېرۇزەھى
زلەپەزەكان و دەولەمانى داگىر كەر لەم سەردەمەدا كە پاش شۇرۇشى ۱۹۱۴ یەرسىيە
و كۆتايىي جەنگى جىهانى يەكەم لەسالى ۱۹۱۸ و دواتر دابەشكەردى ناوچەكانى
پېشىۋى ئىمپېراتورى عوسمانى و لاتانى شىكتخواردۇوی جەنگى يەكەمىي جىهانى
لەنیو خۆياندا دابەش كرد بەھەكىكى لەر ووداوه گەرينگەكانى دادەنریت پەيمانى
لۆزان جەلەنەن و تۈركىيائى ، عىراق و سورىياش بۇون بەخاوهنى ناشەرعى
دۇو بەشى تر لە کورستان هەتا ئىستا بزاھى رزگارى خوازى کورد لەخەباتدايە
و خوينى لىدەچۆرئى بەردموا لمەھول و چاپروانى ئەوهدايە كەنەتەموھى يەكگرتەكان
وھك نەتەموھى يەكى زىندۇو سەتمەن لېكراو بىناسىننەت وھ سوود لەو بېرىارو ھاوكاريانەھى
نەتەموھى يەكگرتەكان وھرگریت كە لەسالى ۱۹۵۰ كۆمەلمەھى گشتى

نەتەمەیە کەگر توھكان کە داواى لىزىنەي مافى مرۆڤ كرد كە راسپاردهي سەبارەت بەریگەم شیوازى جىيەجى كىرىنى مافى چارەنوس دەستتىشان بکات.

لە ١٩٥٢/١٢/٦٢ سەبارەت بەمافى چارەنوس دەرچوو داوا لە ولاقانى ئەندام لە رېكخراوى نەتەمەيە کەگر توھكان كرا ئەمە مافە بۆ گەل و نەتەمەكانى دىكە بىلەمىن و ېزى لېيگەن وە لە ١٩٦٠/١٢/٤ ١٠١٤ بېيارى سەبارەت بە سەربەخۆي نەتەمە و ولاقانه داگىركراؤەكان دەرچوو ئىتىر لەوكاتەمە تا ئەمەرۆ دەيان بېيارو راسپاردهي دىكە سەبارەت بە مافى چارەنوس دەچۈون وە ئەمەش پېشىوانى و ھاندەرېكى باشبووه بۆ ئەمە نەتەمە و ولاقانە كەداگىركراؤن يان بە زۆر بە ولاقانى دىكەمە لە ئەندراؤن بەلام دەكى ئىلىن كە لە دواى ١٩٩٠ دا كاركىدى ئەمە مافە لە زۆر شوينى جىهاندا بەرچاوتىبۇوه و لەم رېيەمە دەيان گەل و ولاق بەسەربەخۆي گەيشتۇون دواين نۇنمەش باشورى سودان بۇو كەلماماوەي پېشودا وەك دەلەتىكى سەربەخۆ ناسرا و بۇو بە ئەندام لە رېكخراوى نەتەمە يەكەگر توھكان .

پېرسى دروستكىرىنى دەھۆلت تەنها بە دەستىك يان تەنها كەمىتىكى دىيارى كراو ناكىرىت بەلکو دەبىت ھەماھەنگى و ھاوسەنگى دروست بىرىت لەسەر ئاستى ناوخۆي و دەرمە داشترين ئەزمۇنىش لەم قۇناغەدا كە كورد دەتوانىت سودى لى وەر بگەرىت ئەزمۇنى جولەكمەكانە بۆ دروست كردى دەھۆلت بۇنۇنە لەھەر كەسىك بېرسى دەلىت ھۆلۈكۆست پرۆسەي كۆمەلکۈزى جولەكمەكان كە شەش ملىيون جولەكمە تىدا بۇو بە قوربانى ھۆكاري سەرمەكى پېشىگەرى نىيۇ دەھۆلتى بۇو بۆ دامەزراىنى دەھۆلتەكمەيان زۆر جار ئىمەي كورد دەلىن ھەلبەجە و ئەنفالمان ھەمە دەتوانىن بىكەينە ھۆكاري كى بۆئەمەي جارىكى تر جىنۋسايد نەكەرىيەنەو

بەلام جیاوازیه کە لىرەدایە كەبۆچى ئىمە ناتوانىن بەو ھۆكارانە بىبىنە دەولەت
و سەربەخۆبىن؟

لەگەل ئەزمۇنى ئەم و لاتانەي كەھاوشىۋەي كوردىستان و ئىستا سەربەخۇن وئەندام
لەرىكخراوى نەتموھىيەكگەر توھكان بۆئىمە گرنگە سوديان لىۋەرگەرين بەلام بۇ
گەيشتن بەسەربەخۇى لەگەل ھەممۇ ھەولەسياسى و جۆرمەكانى ترى خەبات
پېۋىستە ئەم ھەنگاوه ياسايى يانە بىرىت :

لەرووی كارى دبلىوماسى و ياسايى فشار بخريتەسەر نەتموھىيەكگەر توھكان وە
دەرخستن و ئىپرازىرىنى سەرجمەن بىرگەمادەكانى جارنامەي مافى مرۆف وە
لەزىرچاودىرى نەتموھىيەكگەر توھكان ېيفراندۇم بۇ سەربەخۇى ئەنجام بىرىت ،
رەزامەندى وەرگەتن بۇسەربەخۇى لە و لاتانى وەك بەریتانيا - فەرەنسا زۆر
گەرنگە چونكە ئەم دوو و لاتە دەستىيکى بالايان ھەبووه لە دابەس كردى كوردىستان
يەكىكى تر لەھەنگاوه گەرنگە ئەموھىيە كەمەوا لەدراوسيكەنمان بىگەيمەنин كەسەر
بەخۇى كوردىستان نابىتە هوى مەترسى بۇسەر ئەوان دەبىتە هوى بەرقەر اربۇونى
ئاشتى دور كەمۇتنەھەي شەرۇ نائارامى .

دھولمته زلهیز مکان بھبردوامی رۆژھەلاتی ناور استیان بھلاوه گرنگ بوروه وھ
ریگریش بعون بھلەدایک بعونی بزوتنیمه کی یەکگرتووی کوردستانی ،
ئەممەش بۆتەھۆی بھسەرھاتی شەری عێراق و ئیران و شەری کویت کەمبوته
بھسەرھاتیکی تال لمو سالانەی داوای سەرۆک کۆماری تورکیا لە زۆر کاتدا
ئەمەدی دووپات کردوتەمە کە ریگە بە دھولمەتیکی بچوکی کوردىش نادات ، لەکاتی
رەپرینەمەکەی ئازاری ١٩٩١ دا بھریوبھرا یەتی ئەمریکا ووتی :
(ریگری لە کوشتاری کورد دمگرین بەلام گەنەتی کورد ناکەمین کە دھولمەتی

کمواتە دوو بژارده لەبەردم کوردايە يەکم ھاریکارى كردنى ھىزە ئۆپۆزيسیون
ى عىراق، سورىا، توركيا وئيران كە ئەم ھىزانە خېبات دەكەن لە پىناو ديموکراسى
ۋئازادى و مافى مرۆڤ بەلام ئەم كارەش وا ئاسان نىيە چونكە ھەندىك جار ئەم
ھىزانە كە دەچنە دەسەلاتەوە ھەندىك جار ھەر كوردىشيان بىرnamىنى يان
بەدرنترىن شىواز ڕووبەروى كورد دەبنەوە.

دووەم بژارده برىتىيە لە پالپىشتى راي گشتى و ولاتانى ديموکرات بەتايىھەتى
رۆزئاوايىھەكان پىويىستە كورد پشتىوانىيەكى جەماوەرى راي گشتى كە دەولەتكان
ناچار بکات بۇ چارەسەرى كىشەى كورد ھەلۈيىستىك پىشان بەن و ئەممەش دەبىت
رىكخراوه كوردىيەكان بەلايەنى كەمەوە نوينەريان بۇ دەرەوە دىاري بکەن
لەم دوايانەدا بەھۆى ھەندىك دروست كردنى فشار لە راي گشتى ھەندىك
حکومەت سۆزيان بۇ كىشەى كورد جوڭ ئەممەش بۇوە ھۆى ئەھەي بەرەسمى
پىشوازى لەچەندىن شاندى كراوه وە بەلەنى ئەھەيان بە كورد داوه
كە كىشەى كورد بىنە بەردم كۆمەلمەنلى گشتى و كۆميسىونى مافى مرۆڤ وە
ھەروەها پەرلەمانى ئەموروپا چەند سالە پالپىشتى لە مافەكانى گەللى كورد دەكەت.

سى يەم

بەھولەت بۇون نزىكە يان ھەر خەيالە

ئەوهى ئىستا لەناوچەكەدا دەگۈزەرىت دەھولەتى كوردى ياخود بەھولەت بۇونى
كورد زۆر زۆر نزىكە تەنها كاتى راڭمياندى ماوه كە ئەويش لەماۋەيەكى كورتدا
رادرەگەيەنرى ئەويش بەوهى كە ئەو شتانەي كەلە ناوچەكەدا پروودەدن دەھولەتى
كوردى زىكە وەك :

١. ناسىنى ھىزى پېشىمەرگە بەھۆى شەملى داعشەمەو
٢. دەركەوتى سەركەرەي كورد و ناسىنى لەوولاتە زلھىز مەكان ئەويش مسعود

بارزانى

يەكمىم : كاتىك لەسالى ٤٢٠١٤ دا داعش دەركەمەت و شارى ڕەقه لەسۈوريا و شارى
موسى لەعىراق داگىركرد نزىك بۇوه لە كوردستان ئىتىر لىرەوە كورد تواني
بۇونى خۆى بىسەلمىنى لەشەرى داعشدا تواني تىكى بشكىنى و چەندىن داستانى
قارەمانى بنوسىتەوە لىرەوە پېشىمەرگە بۇوه سمبولى ئازايىتى و بەھىزىكى گەنگ
سەھىرى بىھن ئەمەش بەھۆى ئەوهى كە بەس خۆى شەرى داعش بىات لەجىاتى
ھەممو جىهان چونكە داعش تەنها مەترىسى نىيە بۆ كوردستان بەلکو بۆ ھەممۇ
جىهان مەترىسى ھەمە داعش ھىزىكى زۆر مەترىسى دارە لەم شەرەدا زىاتر لە
٢ھەزار بىریندارو ھەزار شەھيد كورد ھەمەتى كورد ھەر لەكونەوە بەھەست
شەپرو و ئازار دانى دراوسىكەنەمە دەنالىيىت بەھەزارەدا قوربانى داوه وەك
كيميايا بارانى ھەلبەجە زىاتر لە ٥ھەزار كەمس شەھيد بۇون و وىران كردى

گوندەکان و زیندە بەچال کردنی هەزارا کورد لەلایەن ڕژیمی بەعس چەندەھا
ئازار دانی تر بەراستى بەدھولەت بۇون ئەم زامە ساریز دەبیت ئەممەش
وەلامەکەی لای دايىكى شەھيد و كەسوکارى شەھيدەكانەوەيە بەلام دھولەت بۇونى
کورد خەمون و ئاواتى ھەممو كوردىكە.

دووھەناسراوی سەرکردەی كورد مسعود بارزانى لەلایەن وولاتە زلھىزەكانى
جىهان ئەممەش وادەكەت كە كورد نزىك بىت لە بەدھولەت بۇون بەھۆى شەپرى
داعش كە واي كرد وولاتە زلھىزەكان پشتگىرى ويارمەتى بەدن لەشەپرى داعش
بەھۆى ئازايىمەتى و نەبەردى پېشىمەرگە وە ئەممەش واي كرد كە چەندىن وولات
يامەت بەدن و بانگىشتى بكمەن لەوانە كە كەيارمەتى كوردىيان داوه [ئەلمانيا
، بەریتانيا و ئەمریکا ھەند] وە هەروەها چەندىن وولات بانگىشتى سەرۋىكى
كوردىيان كردووه لەوانە [فەرەنسا، ئىتاليا، تۈركىيا، ئەمریکا، نەمسا، ئەرەن، ئىمارات،
رۇوسىيا و ئىرلەندىاي باکور] وە چەندىن كەسايىمەتى سەردانى كردووه لەوانە :
سەردانى [جۇن كىرى] و [بابا فرانس پاپاي فاتيکان] و [كونسلى وولاتى چىن]
چەندەھا كەسايىمەتى تر ئەممەش وادەكەت كە كورد زۆر نزىك دەكاتمەوه لە
بەدھولەت بۇون هەروەها ئەم ھەلە زېرىنە كە ھاتوتە بەردهمى كورد بىقۇزىتەمەوه
ئەو خەمونەي كە كورد ھەمەتى بىتىھ دى هەروەها يەكىكى تر لەخالەگەنگەكان
ئەويش فرۇشتى نەوتى خاكى كوردستان لەلایەن كورد خۆيەوه ئەممەش سەلماندى
ئەوەيە كە كورد وەك دەولەتىكى سەربەخۇ ئەو كارە دەكەت چەندىن كۆمپانىيائى
زلھىز لە كوردستان ھەن كارى دەرھىنای نەوت دەكەن وەك [دانا غازو سۆمۆ]

سەن يەم دىيارى كىردىنى رۆزى ٢٥ نىزىكىمەن دەكتەمە لە بەرۋارى ٢٥/٩/٢٠١٧ كە ئەمە هەنگاوىيىكى زۆر زۆر گرنگە بۇ گەللى كوردى كە هەنگاوىيىكى زۆر نىزىكىمەن دەكتەمە لە بەرھو بەھولەت بۇون وە لەسەر ھەر تاكىكى كوردى پىويسىتە لە رۆزى ٢٥ نىزىكىمەن دەنگ بە بەللى بلىن تا بە ئاواتەكمەمان بگەمەن و دەولەتى خۆمان ھېبىت.

لەكۆتايىدا بەھولەت بۇونى كوردى ھەرگىز مەحال نىيە زۆر نىزىكە بەلام ھەندىيەك شت ھەمە مەحالە بەلام ھەولۇوماندۇون كار كردىن تىايىدا ئەوا مەحال بۇون نىيە لە ھىچ شتىكدا وەك ھەندىيەك شت ڕوويان داوه كەمەحال بۇوه لەوانە

- كە چۈن [ترامپ] بۇو بەسەرۆكى ئەمرىكا
- بردنەوەي خولى ئىنگلەيزى لەلايمەن [لىستەر سى] لەناو ئەمە ھەممۇ يانە زلەپەزىانەي خولى ئىنگلەيزى دا

بەرای من دەولەتى كوردى ھىچ مەحال نىيە بەلام ھەولۇوماندۇونى دەھىت و وە كارى بۆبکەمەن و پشتى سەركەرەكمەمان بگەرين و يەك دەنگ بىن لەناو خۆماندا ئەمەش وادەكەت والە دوژمنەكانمان بىكەمەن ملکەچى ھەممۇ ئەمە بېرىانە بن كە ئىتمە دەيدەمەن .

کوردستان بەرھۆبەدھولەت بۇون

کوردستان بەرھۆبەدھولەت بۇون